

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

VI. évfolyam 10. szám

Kiadja a Napkút Kiadó Kft. megbízásából a Cédrus Művészeti Alapítvány. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztőségi titkár: **Balázs Ilma**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztik: **Bognár Antal** (próza), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás),

Pencz Levente (környezet), **Király Farkas** (vers), **Szondi Bence** (törtélem).

Alapította: **Masszi Péter**. Konzulens: **Prágai Tamás**.

Napút-kör: **Csűrös Miklós, Gráfik Imre, Kosváry Domokos, Lászlóffy Aladár,**

Osztovíts Levente, Sánta Ferenc, Schwajda György, Konrad Sutarski,

Sütő András, Székely Magda (tiszteltetbeli konzulensek).

Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. • Telefon: 225-3474

E-mail: napkut@axelero.hu • Honlap: www.napkut.hu

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Rt. és az NH Rt.

ISSN: 1419-4082

Baska József	3
Földy Ferenc	4
Sz. Egyed Emma	6
Medgyesi Mária	8
Devich Sándor	9
Chochol Károly	11
Dallos Szilvia	13
Sváby Lajos	14
Vajda Mihály	15
Bodó Györgyi	17
Gombkötő Gábor	18
Funk Miklós	20
Szopori Nagy Lajos	21
Elekes Ferenc	24
Havas Ferenc	24
Terényi Ede	26
Zsolnai József	28
Szőke György	30
Czeizel Endre	32
Ezüst György	33
Záhorczik Nándor	35
Rudas János	36
Lux Antal	38
Vajda Béla	39
Jászai László	41
Sipos Péter	43
Fülöp Zsigmond	44
Csányi Vilmos	45
Hangay Zoltán	47
Molcer Mátyás	49
Révész Bertalan	50
Csirpák Emilné	52
Ember Judit	54
Urvári Sándor	54
Czigány Lóránt	56
Káfer István	57
Incze Béla	58
Koltai János	60
Finta József	62
Kara György	64
Polonyi Péter	66
Sári József	68
Szekér Endre	70
Orosz István	71
Bedecs Éva	73
Taxner-Tóth Ernő	74

Gyémánt László	76
Kopeczky Lajos	80
Simai Mihály	83
Baráth Lajos	85
Schőnerné Pusztai Ilona	86
Garai László	88
Vissy Károly	90
Aradszky László	93
Arday Lajos	95
Szabados Tamás	99
Tózsér Árpád	101
Czigány Magda	103
Ferdinandy György	105
Katona Ádám	106
Pethó Bertalan	110
Gombáné Lábos Olga	112
Kocsis Tamás	114
Kozma Dezső	116
Kertész Alice	118
Makovecz Imre	119
Törőcsik Mari	120
Gyurkó Henrik	121
Halák László	122
Mezei Gábor	124
Pájer Emília	125
Bertók László	127
Zászlós Levente	129
Ranschburg Jenő	130
Paizs László	132
Holl János	136

A nemzetközi élet néhány jeles hetvenese . 138

Bertha Bulcsu 141

Csalog Zsolt 142

Szűcs Imre 143

Folyóiratunk támogatói:

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

VI. évfolyam 10. szám

Hetvenhat jeles hetvenes

ZÁHORCZIK NÁNDOR
TESTVÉREK

Baska József

festőművész (Dernő, 1935. január 2.)

Négy évszak. Miért lettem festő, kérdezem magamtól, és emléktöredékek jönnek elő ilyenkor. Mert hogy mindig szerettem rajzolni, ez a kérdésnek csak a hobbi része. Fontosabb a kék szitakötők lebegése a Csermosnya-patak fölött, a Pipitykét takaró felhők, a döglött lovunk az udvaron, a krasznahorkai búcsúk, a légiriadók, Sztálin-gyertya, a háború, a menekülésünk – hiszen ez az élet teremtette tragikus költészet kihoz az emberből valamit – belőlem a festőt.

Dernőn születtem, egy vidéki kis faluban Krasznahorka és Rozsnyó szomszédságában. 1947-ben Magyarországra menekültünk a benesi dekrétum miatt, hiszen Szudétaföldre akartak telepíteni, mert magyarnak vallottuk magunkat. Diósgyőrben érettségiztem, majd a budapesti

Iparművészeti Főiskola festő szakán diplomáztam, ahová diplomám után Hincz Gyula tanársegédnek nevezett ki. Az iparművészetin 45 évet tanítottam, és jelentős művészek tekintenek mesterüknek. Rajzi és festészeti művészpédagógiám és modern szemléletem a hatvanas, hetvenes években rendkívül fontos volt. Formatervező, grafikus, textiles generációk építhettek művészi felkészítésemre.

A tanítás mellett alkotásaimat számtalan kiállításon mutattam be itthon és külföldön. (Itt a fővárosban az ERNST Múzeumban 1971-ben, a Múcsarnok jobb oldali terem sorában 1979-ben, a Múcsarnok középső terem sorában 1989-ben, a Vigadó Galériában 1992-ben, a Körmendi Galériában 1995-ben, a Budapest Galériában 1998-ban, a Polgár Galériában 1998-ban.)

Az indulásnál nagy mestereim voltak: Bolmányi Ferenc, aki a kezdetek kezdetén igazán jó útra terelt és Hincz Gyula, aki nemcsak kinevezett tanárnak az Iparművészetin, de számtalan nagyméretű munkájának – mozaik, pannó stb. – megvalósításába is bevont.

Barcsay Jenőhöz haláláig igazi barátság fűzött. Szentendrén, ahol közel volt műtermünk, naponta meglátogattuk egymást. A művészete és emberi magatartása példa volt számomra. 1979-től a művésztelep tagja vagyok, és Szentendrén is több kiállításom volt.

A vizuális művészet, köztük a festészet is, végtelen sokirányú, a látott létező világ leképezésétől a láthatatlan világig, amit a művész tesz láthatóvá. És a két pólus között, ahány művész, annyi valóság.

A főiskola után rövid ideig figurális műveim születtek, de azok is már az új festészet nyelvén voltak megfogalmazva. Egyre nagyobb szerepet kapott a szerkezet, egyre elvontabb, majd teljesen absztrakt világba léptem, mert úgy éreztem, hogy így vagyok szinkronban a világgal a világ művészetében. Tovább fejlődve elmentem az egyszerű, íves, tiszta formáig. Ezt a világot Frank

János biogeometriaként méltatta, ami nemcsak formailag egyszerűsödött, de színben is eljutottam a fekete-fehér, arany-ezüst színvilágig.

Majd visszatartottam újra a formához, és egyre gazdagabban előadva, bizonyos szerkezeteket megtartva visszatértek az ívek és megjelentek az átlók, a rácsok, létrehozva a többretegű teret, hiszen a rácsok alatt íves formák és gazdag faktúra kelt életre. Megszületett a *Rácsvilág*. 1989-ben a Múcsarnok középső termeiben állítottam ki, hatvan nagyméretű képet.

A gesztus mámorában sem feledkeztem meg a szerkezetéről, ami a színfoltok ősi szertelenségeit rendezte dinamikus képi rendbe.

A kiállítás után a szigorú rácsszerkezet felbomlott, és újra nagyobb szerepet kaptak az ívek és a formák, de már nem a kicsiszolt változatai, hanem az előadás gazdagságával fogalmaztam egy új szimbólumrendszert, felhagyva a szimmetriával és a nehézségi erővel is. Így született a *Kötelék* sorozat, az *Ikonosztáz* és sok-sok kicsi kép, az *Etűdök*.

Az ERNST Múzeumban 2005 májusában nyílik egy életmű-összefoglaló kiállításom.

A művek folyamatos létrehozásában igen nagy szerepet játszanak a körülmények, például a család. Feleségem, Rényi Kati grafikus- és festőművész, nagyszerű kiállítása volt a Palme házban, és közösen is állítottunk már ki. Fiam, Balázs reklámgrafikus, lányom, Barbara a Képzőművészeti Egyetem reklámgrafika szakán tanul.

Földy Ferenc

Földy Ferenc

nevelépszichológus (Felsőkelecsény, 1935. január 5.)

Kétszer érkeztem Sárospatakra. Mindkétszer Felsőkelecsényből. Ez az észak-magyarországi kis falu és a történelmi múltú város, Sárospatak volt életutam meghatározója.

A gyermekkori élmények során olyan értékek épültek személyiségembe, mint a szeretet, becsület, kitartás, együttérzés. Nagy szerepe volt ebben családomnak, korán özvegyen maradt édesanyámnak, aki nővéremmel együtt féltő szeretettel és gondoskodással nevelt. Ez az indíttatás egész életem-

re hatással volt. Majd sárospataki diák lettem, ahonnan az utam újra szülőfalumba vezetett. Máig kötelez az a bizalom, amellyel a falu népe tanítóként fogadott. A kisiskola minden igazgatójaként csodálatos tizenöt évet töltöttem itt. 1956 és 1971 között vasárna-

ponként bántódás nélkül kísérhettem harmóniumon a gyülekezet énekét a templomban, tizenhét színdarabot mutattunk be a falu fiataljaival községünkben és környékén, és új iskolát építettünk. Nemcsak gyermekeik

tanítását bízták rám a kelecsényiek, hanem ők is beültek a padokba, hogy tudásukat gyarapítsák. Nem is sejtették, hogy mennyi tapasztalatot szereztem, életbölcsséget tanultam akkor tőlük.

Sárospatakat szellemi szülőföldemnek tekintem. Ez a város az ifjúkor és a felnőttkor színhelye, mindkető a tanítóképzőhöz kötődik. Először tanulni jöttem Sárospatakra 1952-ben, majd tanárnak hívtak vissza a főiskolára, 1971-ben. Ugyanis a tanítói diploma mellé a debreceni egyetemen pszichológus képesítést és bölcsészdoktori címet szereztem. A főiskolán tanszékvezető főiskolai tanárként dolgoztam 1982–1996-ig, de közben három évig főigazgató-helyettes és nyolc éven át főigazgató voltam. A főiskolát ebben az időben nagyfokú nyitottság jellemezte. Gondolok itt a gyakorló pedagógusok országos továbbképzésére, a tanítók országos nyári akadémijára, a számtalan sikeres tudományos és művészeti tanácskozássra, a kedvezően alakult nemzetközi – német, lengyel, olasz – kapcsolatainkra. Mindezekben a főiskola oktatói együttműködő társaim voltak. Nyugdíjasként is folyamatosan dolgozom. Jelenleg a Miskolci Bölcsész Egyesület Nagy Lajos Király Magánegyetemén a pszichológia tanszék vezetője vagyok.

Életem során sok szép társadalmi és közéleti elfoglaltságom volt. Először szülőfalumban, több mint tíz éven át, tanácstagként dolgoztam, majd 1985-ben Sárospatak és környéke országgyűlési képviselőjének választottak meg. Az Országgyűlésben elhangzott felszólalásom alapján kezdeményezésemre alakult meg a Magyar Tudományos Akadémia és a Térképészeti Intézet gondozásában a Külső Helység- és Földneveket Gyűjtő Társaság. Én vetettem fel először

a Himnusz és a Szózat parlamenti éneklésének fontosságát, valamint a koronás címer visszaállítását és a Szent Korona Parlamentben való elhelyezését 1989-ben. Nagy részem volt az óvóképző intézetek önálló főiskolává válásában. Parlamenti javaslatomra lett önálló főiskola a hajdúböszörményi és a soproni óvóképző intézet. Két ízben ülésezett országgyűlési bizottság városunkban, amelynek országgyűlési képviselőként szervezője voltam. A kulturális bizottság itt vitatta meg az oktatási törvényt Glatz Ferenc miniszter előterjesztése alapján. A közlekedési bizottság pedig a helyszínen tartott bejárást a bodrogközi és hegyközi vasút visszaállítása tárgyában, melyről konkrét határozat is született. Somogyi József Rákóczi lovas szobra is általam került Sárospatakra, a Várkertbe.

Közel húsz évig voltam a Magyar Pedagógiai Társaság Borsod-Abaúj-Zemplén megyei tagozatának elnöke, egyúttal az országos választmány tagja. A miskolci akadémiai bizottság társadalomtudományi szakbizottságában is dolgozom.

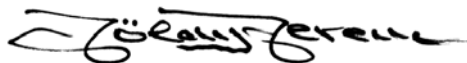
Az 1986-ban alakult Magyar Comenius Társaság alapítója, titkára, jelenleg pedig elnöke vagyok. Több mint száz tanulmányom jelent meg, főbb kutatási témáim az alsó tagozatos tanulók gondolkodásra nevelése, tehetséges gyermekek gondozása, a pszichésen sérült gyermekek fejlesztése, nevelése, valamint neveléstörténeti témák feldolgozása.

Szerkesztője voltam és vagyok a Sárospataki Pedagógiai Füzeteknek és a Bibliotheca Comeniana című könyvsorozatnak.

Több hazai és külföldi elismerésben részesültem, amire igazán büszke vagyok, hogy szülőfalum első díszpolgára lettem a millecentenárium évében.

Szolgálatként végzett sokrétű munkám során biztos háttérrel jelentett számomra családom. Édesanyámtól, feleségemtől és két gyermekemtől mindig megértést és biztatást kaptam. Meggyőződéssel vallom, hogy szeretetre csak szeretettel lehet ne-

velni. A Gondviselő jóvoltából jó lenne megérni, hogy unokák vegyenek körül, és őket ugyanolyan szeretettel nevelhessem, mint amilyenben nekem is részem volt.

Sz. Egyed Emma

szobrász (Kőtelek, 1935. január 12.)

Az általános iskolát Kőteleken végeztem. Középiskolába (1950–54-ig) a budapesti Képző- és Iparművészeti Gimnáziumba jártam, ahol a mintázást Martsa István, majd Vígh Tamás tanította.

A Magyar Képzőművészeti Főiskolán (1954–59) 1959-ben végeztem rajztanár–szobrász szakon. Mesterem Pátzay Pál volt.

1959-ben a győri Mayer Lajos 12 évfolyamos iskolában tanítottam.

1960-ban pályázati úton kerültem a Soproni Felsőfokú Óvónőképző Intézethez. Az intézmény később Pedagógiai Főiskolává vált, jelenleg a Nyugat-Magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Főiskolai Karaként működik.

2001-ben főiskolai tanárként mentem nyugdíjba.

1959-től 1971-ig tagja voltam a Fiala Képzőművészek Stúdiójának. 1961-től a Magyar Köztársaság Művészeti Alapjának és jogutódjának, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének. 1971-től a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége szobrász és érem szakosztályának, valamint a szövetség Észak-Dunántúli Szervezetének. Tagja vagyok még a Magyar Szobrász Társaságnak. Alapító tagja vagyok a Magyar Rajztanárok Országos Egyesületének, 1985-től. A Soproni Képes Céh munkájában 1991-től megszűnéséig vettem részt. 1976-tól az Országos Érembiennále rendezőbizottsága munkájában veszek részt.

Szobrászati tevékenységemet a Képzőművészeti Főiskola befejezésétől folytatom. Helyi, megyei, országos és külföldi kiállításokon veszek részt:

Országos Érembiennále (1977-től), Országos Kisplasztikai Biennále, Szege-di Nyári Tárlat, Hódmezővásárhelyi Tárlat.

1973-tól a ravennai Dante Biennále, 1977-től FIDEM (Nemzetközi Éremművészeti Kiállítás): Budapest, Lisszabon, Firenze, Colorado Springs, Helsinki, London, Budapest, Neuchatel (Svájc), Hága, Párizs, Éremművészeti Világkongresszus–FIDEM Seixal (Portugália).

Egyéni kiállításaim: Sopron, Festőterem (1966); Győr, Múcsarnok (1967); Tokaj (1972); Budapest, Pesterzsébeti Múzeum (1973); Sopron (1978);

Győr, Csorna, Nyitra (1979); Győr (1983); Sopron (1984); Budapest, Fészek Klub; Sárvár, Nádasdy Vár (1985); Petőháza, Kótelek (1986); Csorna (1987); Nagykőrös, Arany János Múzeum (1989); Sopron, Lábasház; Kótelek (1996).

A kiállításokon való szerepléseimet ismerték el: IV. Országos Pedagógus Képzőművészek Kiállításának Pályadíja (1965); Győr-Sopron Megyei Nívódíj (1967); II. Országos Érembiennále SZOT-díja (1979); Győr-Sopron Megyei Művészeti Díj (1982); V. Országos Érembiennále „Civitas Fidelissima” díj (1985); VI. Országos Érembiennále Roisz Vilmos Alapítvány vásárlási díja (1987); 37. Vásárhelyi Őszi Tárlat munkajutalma (1990); XV. Nemzetközi Éremművészeti és Kisplasztikai Alkotótételep zárókiállításán a Nyíregyházi Városi Galéria díja (1991); „Arcok és sorsok” a Hatvani Galéria VIII. Portrébiennálén Bronzdiploma (1991); XII. Őszi Tárlaton – Sopron, Festőterem – a Munczy Lenke alapította Perényi-díj (1993); IX. Országos Érembiennále „Civitas Fidelissima” díj (1993); X. Országos Érembiennále a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége Magyar Szobrász Társaság Nívódíja (1995); Győr-Moson-Sopron Megyei Tárlat – Győr, Rómer terem – Sopron Megyei Jogú Város Díja (2002);

2000-ben megkaptam a „Sopron kultúrájáért” kitüntetést. A ravennai Nemzetközi Dante-biennálékon munkáimat többször jutalmazták és dicséretben részesítettek: 1981. Manzu-érem; 1985. különdíj (Emilio Greco-érem).

Köztéri munkáim Sopronban: Kurczweil Ferenc-emléktábla (1979); Rauch András-portrédombormű (1979); Bartók Béla-portrédombormű (1982); Kossuth Lajos-portrédombormű (1996); Dr. Házi Jenő-portrédombormű (1997); Wälder József-portrédombormű (1998). Emellett Győrben (Széchenyi István-portrédombormű, 1987), Kóteleken („250 éves iskolánk alapításának emlékére [1736–1986]”, 1986) és Ágfalván („Az 50 éve kitelepítettek emlékére”) állnak.

Munkáim megtalálhatók Budapesten a Magyar Nemzeti Galériában, a Magyar Nemzeti Múzeumban, a Magyar Tudományos Akadémia Zenetörténeti Múzeumában, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumban, a Petőfi Irodalmi Múzeumban, valamint a Soproni Múzeumban, a győri Xantus János Múzeumban, a nyíregyházi Városi Galériában, a nagycenki Széchenyi István Emlékmúzeumban és Ravennában (Centro Dantesco).

CIVITAS LADISLAI
REGIS I. II.

Sz. Egyed Emma

Medgyesi Mária

színész (Budapest, 1935. január 13.)

A Színház- és Filmművészeti Főiskolán 1953–57-ben végeztem tanulmányaimat színész főtanfolyamokon. Tanáraimra, Gellért Endrére, Várkonyi Zoltánra, Sulyok Máriára, Básti Lajosra, Hegedüs Gézára és Pártos Géza osztályfőnökömre hálás szeretettel gondolok. Példás pedagógusok és kiváló művészek voltak.

Színházi szerződéseim:

1957–58-ban debreceni Csokonai Színház;

1958–60-ban kecskeméti Katona József Színház;

GÁSPÁR MARGIT: AZ ÁLLAM ÉN VAGYOK (KERTÉSZ PÉTERREL)

1960–64-ben vespéremi Petőfi Színház;

1964–66-ban győri Kisfaludy Színház;

1966-tól Fővárosi Operett Színház.

A Budapesti Operett Színház örökös tagja vagyok.

1966-ban Jászai Mari-díjat kaptam.

Fontosabb színházi szerepeim:

Kleist: *Amphitryon*: Alkmene (főiskolai vizsgaelőadásban);

Shakespeare: *Szentivánéji álom*: Helena;

Shakespeare: *Othello*: Emilia;

Dosztojevszkij: *Félkegyelmű*: Nasztaszja Filippovna;

Kohout: *Ilyen nagy szerelem*: Lida;

Csehov: *Három nővér*: Irina;

García Lorca: *Bernarda Alba háza*: Adéla;

Mozart: *Varázsfuvola*: Papagéna;

Racine: *Berenice*: Berenice;

Kálmán: *Csárdáskirálynő*: Sylvia, Cecilia;

Fényes: *Maya*: Maya;

Jakoby: *Sybill*: Sybill;

Gáspár Margit: *Az állam én vagyok*: Clairon;

Ábrahám: *Viktória*: Viktória (1973-ban Bécsben a Raimund Theaterben).

Fontosabb film- és televíziós szerepeim: *Híntónjáró szerelem*: Vilma; *A tettes ismeretlen*; *Dúvad*: Zsuzsi; *Háry János*: Örzse; *Oldás és kötés*; *Völgy*; *Virágvasárnap*; *Szindbád*; *Kertes házak utcája*; *Kincskereső kisködmön*.

Televíziós filmek: *Uraim, beszéljenek; Vidám elefántkor; Gyáva; Vivat Benyouszky; Párisi élet; Vécsey-est.*

1991-ben nyugdíjba mentem.

Az Operett Színház Stúdiójában tíz éven keresztül művészi beszédet tanítottam. A stúdióban végzett növendékek közül ma már sokan vezető szerepeket játszanak itt és különböző vidéki színházakban. Ugyancsak 14 éve színészmesterséget tanítok a Ferencvárosi Művelődési Ház Szivárvány Színiiskolájában. 2003-tól a Shakespeare Akadémia művészibeszéd-tanára vagyok.

Hivatásomnak éreztem mindig a szép magyar beszéd tanítását és terjesztését.

Sok önálló zenés irodalmi estet tartottam.

Az elmúlt években és jelenleg sokfelé játszom különböző prózai és énekes szerepeket a Budaörsi Színház és a Turai Ida Színház társulatában Budapesten, vidéken és külföldön.

2005 februárjában Csiki Gergely *Nagymama* című színművének címszerepére készülök a Turai Ida Színház társulatával.

Úgy érzem, hogy ez lesz a legszébb születésnap ajándékom.

Devich Sándor

hegedűművész, egyetemi tanár (Szeged, 1935. január 19.)

Családi ereklyeként őrzöm apám képzőművészeti főiskolai „felvételi igazolvány”-át, mely az 1912/13-as és az 1913/14-es tanév után közvetlenül, azonos írással, azonos igazgatói aláírással és pecséttel, 1918. évi március hó 4-i datálással bizonyítja az ifjú festőnövendék „rendes látogatói” státusát. Hogy apám közben két-két évet húzott le az orosz és az olasz fronton, arról az igazolvány semmit sem árul el. Szegedre került gimnáziumi rajztanárnak. A hamarosan ismertté vált, közmegebecsülésnek örvendő fiatal portréfestőt egy gyönyörű, az Iparművészeti Főiskolát megcélzó leányzó rajzbéli felkészítésére kérik: testvéröcsémmel ennek köszönhetjük létrejöttünket.

Iskola, zongoratanulás (az első honorárium: egri szőlész-borász keresztapám, apám egykori lövészárokbeli bajtársa – néhány percnyi produkció után – ropogós tízpengőst tesz a pianínóra, szólván: de most már hagyd abba!), nyáron úszóleckék a Tisza hullámaiban (az úszóövhöz kapcsolt kötelet tartó rudat gyakorta Szent-Györgyi Albert egyensúlyozza), elsőáldozás, első „szerelem” és az első értetlenség (miért van némelyik társam kabátjára sárga csillag varrva? és miért igyekszik táskájával eltakarni?). A rákövetkező hatvan évben sorra jönnek majd az értetlenségek. Miért kell három hónapig egy budai óvóhelyen a szünet nélküli

bombázástól, ágyúzástól („kilövés? belövés?”) állandó életveszélyben rettegni? Miért kell beletörődni, hogy szegedi lakásunkat „doni és honi kozákok” a csupasz falakig kirámolták? S majd jön a többi „miért?” nemsokára. De az élet – és a zenetanulás – nem áll, nem állhat meg. Édesapám – immár a Szépművészeti Múzeum képre Restaurátora – egy napon két kis hegedűt hoz vászontokban a hóna alatt a pesti albérletbe.

Első tanárom, Margit néni – a híres cigányprímás, Magyar Imre unokahúga – gyönyörű hangokat csal ki hangszeréből. Egy év után magasabb szintre küldene, Ráth-Végh Istvánné Zipernovszky Mária föl is venne, de a Felsőbb Zeneiskola igazgatója feltételhez köti hozzájárulását („igaz, hogy tehetséges, de ide túl fiatal!”): felvesz, ha testvérem csellózni fog az iskolában. Így lőn. A Piarista Gimnáziumban kemény munka, tanulás, vallásos nevelés – egy időre meg is legyint a papi hivatás gondolata, mint később a színészeté –, az énekkar mellett vívni is járok. (Sík Sándor felemelő és felrázó lelki gyakorlataihoz máig nem hallottam hasonlót.) A tornatanár tehetségesnek tart, ő is magasabb szintre vinne, de Mária néni válaszút elé állít: vagy tör, vagy vonó...

Egy nap megyek haza az iskolából, a vásárcsarnok melletti Pipa utcában rohangáló-vigyorgó kamaszsereg focizik. Minden rúgás után újabb röhej. Közlebb megyek, látom: a labdát döglött patkány helyettesíti... Újabb értetlenségek. Hogy lehet ilyen szörnyűt cselekedni? És miért kell iskolánkat éppen '48-ban, a centenáriumi évben megszüntetni? Mi történik itt? Egy vasárnap délelőtt otthon, egyedül. A rádióból Kodály-kórus. Amikor oda érnek: „...hol vagy, István király, Téged magyar kíván...”, belém hasít a tudat: *magyar* vagyok – és elbőgöm magam. (Nem sejthetem még, hogy az évszázados könyörgés egyre idősebb lesz.)

Két új iskola: a „Konzi” és a Zenei Gimnázium. Kitűnő tanárok, remek társak, rengeteg tanulnivaló (hegedű, zeneszerzés, zongora, kamarazene, zenekar, zenetörténet, népzene – „marxizmus-lenizmus”, bolsevik párttörténet majd csak az Akadémián): belevetem magam a ZENÉBE, de az óralátogatás és a napi öt-hat óra hegedűgyakorlás mellett jut időm olvasásra, nyelvtanulásra, uszodára, hangversenyre, színházra és mozira, kirándulásra, társasági életre és bridzstanfolyamra is. Igaz, nincs tévé, nincs internet és mobil, nincs plaza, még csak autó sincs.

Mindig, mindenhol szerettem hazamenni; szerettem otthon lenni. Nálunk mindenki jól érezte magát. Barcsay Jenő, Gerlóczy Gedeon (a Csontváry-képek felfedezője és megmentője), Szinyei-Merse Pál fia – a „Horgászó Félix” – föl-följárt hozzánk egy kis „világmegváltásra”, Pécsi Sándor próbálta „profibb” mederbe terelni versmondásomat (az iskola szavalóversenyére Vörösmarty Gondolatok a könyvtárban-jával készültem), Szóts István nézte-hallgatta, amint a 9. szimfóniát s egyebeket dirigáltam partitúrából, pálcával. (Az egyetlen nehézséget a négypercenkénti lemezoldalcsere jelentette.)

Bíró Lajos Pál, magyar-angol szakos osztályfőnökünk az érettségi tablónk hátára minden diákjának „testre szabott” versikét fabrikált. Én ezt kaptam: „Világod: Vénuszok, Múzsák és Tháliák, / S nem ihletnek – sajnos – a zord Reáliák.” (Orosztanárunktól, az iskola párttitkárától, aki „civilben” kárpátaljai szovjet tiszt volt, ezt: „Rendes és becsületes munkádal tovább légy hasznos tagja szocialista társadalmunknak.”)

1954-ben felvesznek a Zeneakadémiára, Zathureczky Ede osztályába.

Az értetlenség („hát ezt megérhettük?!”) ujjongásba vált a felejthetetlen kedden és még tíz napon át (amely megrengette a világot...). Nyomában a kiábrándító döbbenet, még az értetlenség is kihűl. De az élet – és a ZENE – nem áll, nem állhat meg. 1957-ben a Zeneakadémia hallgatóiból – kivételes csillagórában – vonósnégyes alakul.

A Bartók Vonósnégyes karrierje – talán a háború utáni legmeredekebb magyar zenei sikertörténet – egy negyedszázadra az én történetem is.

(A folytatást a „Hatvan jeles nyolcvanas”-ra tartogatom.)

Chochol Károly

fotóművész (Budapest, 1935. január 27.)

Úgy kezdődött, mint a mesében – de sajnos úgy is folytatódott. Ötgyermekes iparoscsaládban mint a legkisebb fiú láttam meg a napvilágot. Nem fele királyságot, csak egyszerűen a létért indultam a káshegy felé. Ez azonban a sors fintorából túl nagyra sikeredett és helyenként rágóssá, emészthetlenné vált.

Kora gyermekkorom nagyon szép volt, fényes karácsonyok, rengeteg ajándék, és ötéves koromban egész életemet meghatározó két rejtélyes tárgy. Egy kis, fekete fényképezőgép és egy felügyelettel használható légpuska. Legidősebb bátyám, Endre és fiatalabb nővérem, Júlia optikusok voltak. Ők vezettek be a titokzatos sötétkamrába, a pislákoló piros és zöld fények közt elővarázsolt képek világába. Másik bátyám, Gusztáv és idősebb nővérem, Etelka sportos alkatúak voltak. Ők szertették meg velem a céllövészetet, a korcsolyázást, úszást és természetjárást, no és természetesen az evezést,

hiszen édesapánk neves csónaképítő mester volt, és mint ilyen a magyar evezőssport olimpiai sikerének részese. Vészesen közeledtünk a második világégés esztendőihez. Megtanultunk félni, remegve várni a postást, jön-e a zöld tábori levelezőlap, hiszen két bátyám is a lovas-

tengerész „büszke katonája” lett, mert a katonaságot elkerülni nem lehetett. Csodával határos módon az ostromot túléltek. Gimnáziumi tanulmányaimat az Eötvös gimnáziumban végeztem. Tanáraink a hivatalos tanterven túl a görög és római mitológiát, a teljes és nem a kozmetikázott történelmet és irodalmat tanították. Hálásak voltunk ezért akkor is, de igazán értékelni bátorságukat, emberségüket csak felnőttként tudjuk.

Mint „egyéb” származású, felsőbb tanulmányokról nem álmodhattam. Érettségi után voltam papírgyári segédmunkás, rakodó, vagyis képesítés nélküli fizikai munkás, az előkelő fran-

cia „trozsór” magyar átírata. Végül a kísérletezés hiábavalóságát megértve, hogy nem létező bűneimet a legnehezebb munkával sem tudom feledtetni, Endre bátyám látszerészüzletébe szegődtem ipari tanulónak. A hátrányokat feledtette velem a fotografálás öröme. Még gimnáziumi tanulóként külön engedéllyel – szülői felelősségvállalás stb. – tagja lettem a Budapesti Fotóklubnak. Itt tömörültek az elismert, világhírű fotóművészek: Vadas Ernő, Szöllősy Kálmán, Ramhab Gyula, Zajky Zoltán, Haller Frigyes, Sztály János. A névsor nem teljes, hiszen itt volt fotóművészet fellegvára és a legmagasabb szintű ismeretek elsajátításának és átadásának helye. Nem lehet meghatottság nélkül gondolni az ősz mesterekre, akik ötven, száz, vagy kétszáz nemzetközi kiállítás aranyérmével a hátuk mögött fáradtságot nem ismerve tanítottak elméletet és gyakorlati ismereteket a tehetségesnek tartott fiataloknak. A legendás Haller Frigyes Géza fotótanfolyamai írásbeli, szóbeli és gyakorlati vizsgáival, számtalan és rendszeres fotótúráival felért egy egyetemi szintű képzéssel. Ennek tulajdonítom, hogy tizenöt évesen már sikerrel szerepeltem országos kiállításokon, szigorú zsűrizéseken átjutva. 1952–53-ban érettségiztem. Ekkor már több nemzetközi fotókiállításon szereztem elismerést annak az országnak, amely csak nem akart változni. A külföldi kiállításokra szánt képeket engedélyezés végett be kellett mutatni az akkori Művelődési Minisztériumban. Míg én a számtanórákon az egyenletekkel vívtam egyenlőtlen harcomat, szegény édesanyám hallgatta a minisztériumi elvtársnő korholását. Ne portrékat, tájképeket, csendéleteket fényképezzen a fia, gyárat, munkát, munkásokat. De az eredményeket látva, nem merte az engedélyt megtagadni. Az általános

szegénység és a Rákosi-féle országzás elvezetett 1956-hoz. Nem hittem, hogy rövid életem során másodszor is átélem Budapest ostromát. Igaz, én magam ezt a időt nem az óvóhelyen töltöttem. Ezután mintha a kásahegy puhulni látszott volna, a fizikai elmúlás veszélye szellemivé szelídült.

Eredményeim alapján húszévesen megkaptam a kitüntető AFIAP címet. 1960-tól a Magyar Televízió Híradójának fotóriportereként dolgoztam, meglehetősen nagy szellemi szabadságot élvezve. Az I. Nemzetközi Diaporáma-fesztiválon *Máté passió* című munkámmal első díjat nyertem. 1967-ben, Gyulán portrészorozatomért Székely Aladár-díjat, 1968-ban az Ezüst Gerely pályázaton sportfotóimért első díjat és ez évben még az „Év Legjobb Képe” és az „Év Legjobb Riportsorozata” díjat kaptam. Közben a Magyar Fotóművészek Szövetségében fotótörténeti munkát folytattam, megmentettük Balogh Rudolf hagyatékát. A fotográfia születésének százötvenedik évfordulóján szerkesztője voltam a „Tény-kép” című kiállításnak, mely a Műcsarnok történetének egyik legsikeresebb és leglátogatottabb rendezvénye volt. Ezek mellett több mint ötven könyvnek részben szerzője, társszerzője, illusztrátora vagy szerkesztője voltam.

Nyugdíjazásom alkalmából a Magyar Televízió Életmű-nívódíját vehettem át, ami az előző tizenegy jelentősebb díj megkoronázása. 2002-ben megkaptam a számomra megtisztelő Magyar Alkotóművészeti Nagydíjat, mely nem állami vagy politikai kitüntetés, szakmai elismerés. Nyugdíj után önálló vállalkozóként dolgozom.

Chochol Kubof

Dallos Szilvia

színész (Budapest, 1935. január 30.)

Egy rendhagyó pályáút. „Táncrendezőnek készült. Fel is vették rögtön a Színház- és Filmművészeti Főiskola tánc főtanszakára. Az első év végén színésztanára, Benkó Gyula javaslatára a színész tanszak óráira is jár. A második évben az Állami Balettintézet igazgatója, Harangozó Gyula úgy ítéli meg, hogy alkalmas egy négyéves balettmesteri kurzus elvégzésére. Akkor már három helyen próbálgatja szárnyait. Közben elkezd írni. Kezdetben csak feljegyzi az érdekes helyzeteket, párbeszédet, majd ezek később novellákká fejlődnek. A Színház- és Filmművészeti Főiskolát 1957-ben, az Állami Balettintézetet 1958-ban végzi. Egyéves operettszínházi évad után az egeri Gárdonyi Géza Színházhoz szerződik. Itt kapja az első diszpozícióját a szinkronba. Próbameghallgatásra hívják a

Rocco és fivérei című olasz filmhez, Annie Girardot magyar hangjára. Megkapja a szerepet, és ezzel elindul szinkronpályafutása. Később a szinkron színésztársulatának is tagja lesz. A film is felfedezi. Számos filmet forgat. Közben a Magyar Rádió külső munkatársává válik, ahol interjúkat, műsorokat készít és vezet, rádiójátékokat ír. 1971-ben ismét színház: az Irodalmi Színpad tagja lesz. Ez idő tájt mutatja be a Kecskeméti Katona József Színház a színdarabját *Akvárium* címmel. A színházat és az írást nehezen egyezteteti össze, két év után visszatér a szinkronhoz. 1976-ban ezért a tevékenységéért Balázs Béla-díjat kap. Később könyvet ír a szinkronizálás történetéről. Emellett megjelenik hat kötete, regény, novella, anekdotagyűjtemény és két gyermekilemkeönyv, az *Illemerke*. Közben tévéjátékot, meseszíndarabot ír, újságot szerkeszt, a Szinkronikát.

...És hogy sorsa, pályája ennyire összeforrt a szinkronnal, azt nem tartja véletlennek, hiszen egyidős a magyar szinkronnal. Ugyanis 1935-ben készült az első magyarra szinkronizált német film, a *Négy és fél muskétás*.”

Dallos Szilvia

Sváby Lajos

festő (Abádszalók, 1935. február 4.)

Szörnyű évszázadban születtem, bár nem gondolom, hogy a tatárjárás vagy a török uralom évei emberségesebb idők lettek volna.

Már hetven éve élek – örülök, aminek tudok, aztán panaszkodom, majd vigasztalódom. Hallok és látok, figyelem a hazugságot magamban és másoknál – ha észreveszem, az igazságot – ha belátom. Festő lévén tárgyiasítom a gondolataimat, az érzéseimet, az életemet.

Ellentmondások terheit hurcoljuk. Igyekeztünk nevetséges, ám véresen komoly is egyben; olyan Raszkolnyikovok lettünk, akik hisztériáznak a Szibériába vezető úton.

Igyekszem ezeket a zavarba ejtő, ambivalens állapotokat közvetíteni. A festményeimen nem történetek alakulnak – expresszivitásában kell

megszületnie mindennek. A kétértelműségnek kell megjelennie a képen, a maga kikerülhetetlen nyilvánvalóságában – egyértelműen. Az ilyen egyértelműség: viszolyogtató. Ezért nem „szép” az, amit én csinállok. A látható világ bizonyosságába kapaszkodom, és a láthatóság jeleit használom. Ha jól végzem a dolgom, akkor az elképzeléseimből, a festék átnemesüléséből – metamorfózisából – valamilyen csoda folytán fény születik.

„Mutatványunk annyi csupán, hogy az igazságtól elvakítva is létezni tudunk: Való a fény a kíngrimaszokba rándult visszahőkölő arcokon, csak ez, és semmi más.” (Franz Kafka: *Az én cellám*)

A fény válik valóságossá. Munka közben jutnak eszembe a valóság töredékei. Ha a töredékek igazak, akkor ezek a részletek kezdik el működtetni a valóságérzetemet, az igazságérzetemet, és fénné válik a festék.

Ha a képemnek minden részlete – pontja – egyértelműen kétértelmű, tehát viszolyogtató, és én is visszahökölök ettől, akkor jól végeztem a dolgom, mert ebben az esetben a képemen a valóság tárgyiasult.

A művészetben nagyon gyakran a „rút” képében jelenik meg a „szép”. Az abszurdot, a groteszket, a megszokottól eltérőt, az előítéleteinknek ellentmondót többnyire csúnyának tartjuk.

Emberi mivoltunk, egymás iránti, egymást megértő képességünk tehet minket alkalmassá arra, hogy a művészeti szépet ne a banális szépben keressük csak, hiszen még a természetben is milyen sokszor megtörténik, hogy a félelmetesre, a borzongatóra, az ijesztőre érezzük azt, hogy szép.

A valósághoz mindig hozzáadjuk magunkat, életünk, történéseink, lelkünk hozadékát. Gazdagítjuk és szegényítjük a valóságot. Megszülethet a hazugság úgy is, hogy észre sem vesszük. A művészet a hazugságot nem tetten érni akarja, nem leleplezi, hanem azt is a kezébe veszi – megvizsgálja és megcsodálja. Nem tudja nem észrevenni. Nem keresi, nem üldözi, csak észreveszi. Nem er-

kölcsi fölényből – alapállásból ábrázolja, jeleníti meg, ám mégsem szenvedélytelenül. A csodálkozásban van az indulata. Ereje nem csapkodó tiltakozásból áll. Abban van az ereje, hogy meg tudja határozni, fel tudja festeni a falra az ördögöt, akár egész háza népével együtt.

A művészet a szenvedélyt is tárgyiasítani tudja. Ha a magam módján azt érzem a képemről: „mintha élne”, ha viszolyogtat, akkor szép.

Szöveg: László

Vajda Mihály

filozófus (Budapest, 1935. február 10.)

„Heidegger a 'Mi az ember?' kérdése helyett a 'Ki az ember?' kérdését kívánja feltenni. A 'Ki az ember?' mint kérdés azonban csakis abban a formában tehető fel, hogy 'Ki ez az ember?' Ezt azután kétféleképpen vála-

szolhatom meg. Vagy felmutatom az illető személy helyét a világban, ami valójában a 'Mi ez az ember?' kérdésre adott válasz, vagy elmesélek egy történetet. Elmesélek valamilyen történetet, amely jellemzi ezt a személyt.” A majdnem szó szerint idézett sorok *Ilisszosz-parti beszélgetések* című könyvemből valóak. Nem magamra gondoltam, amikor néhány évvel ezelőtt leírtam őket. A filozófiáról elmélkedtem, a könyvben ötször is idézve Platón Phaidroszából Szókratészt, aki az Ilisszosz partján azt magyarázza, hogy inkább szó szerint elhiszi a mítoszokat, mintsem hogy megpróbálná őket természeti jelenségekre visszavezetni; nem ér rá az ilyesmire, mert önmagát vizsgálja, hogy vajon valami szörnyeteg-e, aki Tüphon-

nál is bonyolultabb és jobban okádja a tüzet, vagy pedig szelídebb és egyszerűbb lény, akinek természeténél fogva valami isteni és minden elvakultságtól mentes jelleg jutott osztályrészül. Márpedig ez csak – teszem már

én hozzá – a rá jellemző történetekből fog kiderülni. A filozófia önéletrajz. Történeteimmel bizonyára én is csak magamat akarom megfejteni: Többnyire arra döbbenetek rá, hogy valamiképpen mindig „más” akartam lenni, mint a többiek. Nem jobb, nem is rosszabb: egyszerűen más. Vajon miért?

Egyre inkább azt hiszem, hogy ezzel a másnak lenni akarással egyszerűen magamra vállaltam valamit, amit kisgyerekként rám kényszerítettek. Alig-alig emlékszem a kisgyerekkoromra. S végképp semmi olyasmire, ahol a rám kényszerített mássággal, zsidósággal, ami annak idején, tudjuk, nemcsak másságot, másodrendűséget is jelentett, birkóztam volna. Egy kisgyerek az ilyesmivel amúgy is csak tu-

dattalanul birkózhatik. Annál eleve-
ben élnek emlékezetemben történetek
abból az időből, amikor zsidónak lenni
már nemcsak megalázottságot jelen-
tett, hanem egyenesen életveszélyt.
Persze 1944-ben is kisgyerek voltam
még, mégis tudtam már: más vagyok,
mint a többiek. Mindaz, ami velem
történik, a többiekkel nem történhetik
meg, csak olyanokkal, akik éppúgy
másnak születtek, mint jómagam. Bi-
zonyára akkor vállaltam el a másságot,
amikor anyámmal és húgommal kilép-
vén a Nádor utcai fodrászüzletből, a
nagy, fekete ruhás, karszalagos ember
elkérte papírjainkat, összetépte őket,
mi pedig nem mertünk bemenni saját
házunk kapuján, mert az udvaron a
nyilasok razziát tartottak; vagy amikor
hasonló nagy, feketeruhás karszalagos
emberek éjszaka elvitték anyámat és
nagyénémet a lakásból, ahol azután
csak négyen, gyerekek maradtunk; ki-
lenc évemmel én voltam a legidősebb.
O. K. Hát más vagyok, zsidó, ha akarjá-
tok; jóllehet mindaddig csak egyetlen-
egyszer voltam zsinagógában, Dom-
bóváron, ahol vallásos rokonaimnál
nyaraltam. S minthogy vallásilag egy
életen át, ahogy Max Weber mondotta
magáról, „amuzikális” maradtam, nem
zsidóként, hanem valahogyan másként
kellett megélnem másságomat. Olya-
nok történtek velem, amik a többiekkel
nem történhettek meg? Hát másként
is fogok viszonyulni a világhoz, mint a
többiek.

Aki más, az két dolgot tehet: vagy
minden módon azon igyekszik, hogy
ugyanolyan legyen, mint a többiek.
Nekem, az asszimiláns zsidó család
gyerekének módomban állt már igen
korán megtapasztalni – ez a „már igen
korán” fontosnak tűnik a szememben
–, hogy ez az igyekezet hiábavaló,
nem vezet semmire; csak ingerli a
többieket, akik úgyis tudják, hogy más

vagyok. Vagy a többit, a nem mást
olykor még provokálva, bántón is
igyekszik az ember a maga másságát
hangsúlyossá tenni. Nem a zsidó-kér-
désről beszélek, hanem a másságról.
És a másság vállalásáról. Arról a né-
ha már-már frivol törekvésről, hogy
megmutassam: ha más vagyok, hát
tessék, lássátok, nem is akarok olyan
lenni, amilyenek ti vagytok. A többiek
ezt sokkal inkább elfogadják, mint a
látszatalkalmazkodást.

A filozófiában ez a másnak len-
ni akarás mindenképpen „kifizetődik”.
Mintegy hozzátartozik a filozófiához.
Talán ezért is engedtem a filozófia tit-
kos vonzásának, holott iskoláskorom-
ban csak a matematikában mozogtam
otthonosan; ha a Csendes-óceánról
kellett dolgozatot írnom, mindig baj-
ban voltam. A filozófia ugyanis maga a
másság. Másnak lenni nemcsak úgy le-
het, hogy másként élek, másként cse-
lekszem, mint a többiek. Más vagyok
akkor is, ha másként látok, más vagyok
akkor is, ha másként gondolkodom.
Márpedig a filozófia a par excellence
másképp gondolkodás. Rákérdés az
evidenciákra, a „semmit nem tudok”
biztos tudása. A fogódzók feladása.
Önmagam és mások elbizonytalanítá-
sa, ráébresztése arra, hogy akárhogy
is igyekszel, a leglényegesebből nem
tudhatsz meg semmit.

Mondjad, jóember (én, Vajda Mi-
hály, Misu), te tényleg képes vagy el-
hitetni magaddal, hogy a holokausztra
vonatkozó élményeidből egyenesen
következik a tény, hogy életed nagy
részében filozófiával foglalkoztál? Hát,
bevallom, vannak pillanatok, amikor
tényleg így gondolom. Persze, mint
mondottam, lehet másképpen látni
is, nemcsak másképpen gondolkodni.
Lehettem volna festő, író vagy ki tud-
ja, micsoda is, de hát az ilyesmire
tehetség kell. A filozófiához viszont –

ahhoz a filozófiához persze, amilyenek én őt tudom – nem kell más, mint az a mélységes meggyőződés, hogy nem mindig az az igaz, amit a többség gondol. Még csak az sem, amit a hozzám legközelebb állók többsége. Meg hát az sem, amit én magam gondolok. Talán nem véletlen, hogy ez az ironikus distancia maga is valami zsidó-dolog.

Kedvenc könyvem kivételesen a legutolsó. *Mesék Napnyugatról*. Talán ebben sikerült nyugati kultúránkat a leginkább másképpen látni.

Bodó Györgyi

színész (? , 1935. február 25.)

A KÖTÉLTÁNCOS
VALLOMÁSA CÍMŰ ESTBŐL

Bodó Györgyi a nevem és „Naputamon” rövidesen belépek a hetvenedik életévembe. Meglepő számomra. Gondolom, nagyon sokan csodálkozunk még folyamatosan az időben.

A második világháború készülődése idején születtem. Mire a három alsó osztályt kijártam, 1944-nél tartottunk, és féltem, hittem, rettegtem, játszottam, álmodoztam kilencévesen. Anyámmal és nagymamámmal éltem együtt – egy időre anyámat elszakították tőlem –, miután újra találkoztunk, megfellebbezhetetlenül hittem, ha fogom a kezüket, baj nem érheti őket, és ez megszabadított a félelemtől. Kicsi koromtól színész akartam lenni, tizenkét évesen előadást tartottam a hátsó udvarunkon a környező házak lakóinak. Belépődíjként pogácsát és más eleséget hoztak.

A legerősebb diktatúra éveiben jártam a Színművészeti Főiskolára, ahol egy – később elhíresült – pamfletben vállaltam szereplést. A szakmai közönség nagy tetszéssel honorálta az előadást. Utána számonkérés következett: „hogyan vehettem részt ilyen szennyben?” „De hisz tetszett”, csodálkoztam. Lassan megfagyott körülöttem a levegő, már egy könnyed mozdulatot se tudtam tenni. Végezetül a kapun kívül rekedtem. Pályámat a Békés Megyei Jókai Színházban kezdtem. Utána a Kecskeméti Katona József Színház tagja lettem, Radó Vilmos atyai irányítása idején. Szép emlékek. Hat év után felszerződtem a Honvéd Művész Együtteshez, ahol több nagy sikerű előadás született (*És állt a bál*, *John Reed*, *A világ teremtése*, *Hogy is volt?*). Ez utóbbi nem nyerte el az akkori kultúrpolitika tetszését, és ennek következményei lettek.

Ekkor határoztam el, hogy a magam önálló útját járom. Felfedeztem magamnak egy csodálatos költőt: Szécsi Margitot. Összeállítottam egy estét *A kötél-táncos vallomása* címmel, két hangra, színpadi megvalósításban, díszletben, jelmezben. A másik hangra Déry Mária kolléganőmet kértem fel. Miután

két előadás után külföldre távozott, újrakezdtém az egészet Fehér Ildikóval. Ezután megvalósítottunk ugyanebben a stílusban egy Nagy László-estet: *Inkarnáció ezüstben*. Majd Kormos István *A Pincérfrakk uccai cicák* című meséjét alkalmaztuk színpadra. Nagyon jól tudtunk együtt dolgozni, mint háló nélkül az artisták. Végül a körülmények miatt egyedül vállaltam megszólalást, Kondor Béla írásaiból, címe: *Darázskirály*. Írásai olyan csodálatosak, mint képzőművészeti megszólalásai. Két fiam a műsorok mellett cseperedett fel, egyikük a filmszakmában dolgozik, a másik a Budapest Bábszínházban, és én a mai világban eltűnök, hogy hét éven keresztül kizárólag irodalomból tartottam el őket. Szabadon szólhattam a költészet ereje által, mert sok vers a cenzúra megkerülésével hangzott el, nyomtatásban nem jelenhettek meg.

Rengeteg utazás után, ötvenéves koromban leszerződtem a budapesti Arany János Színházhoz – hazaérkeztem. Itt kilenc évig, a színház megszűnéseig játszottam. Legkedvesebb szerepem a Nyugati Boszorkány volt az Ózból. Nagyon erős a gyerekekhez való kötődésem. Egy időben tanítottam is, és a legkisebb korosztályt kértem, mert a színjátszás taníthatóságában ugyan nemigen hiszek, de a legkisebbekben még benne él a természetes, ősi játékosztón, a kegyetlenségtől az abszurditásig. Csuda jó kis produciók születtek. Az életben is a két legjobb partnerem a két unokám: Rozi és Dani.

Nagyjából ennyi a hetven év. Rövid vallomásom Szécsi Margit-idézettel zárom, mert hiszem, ami benne áll: „Hiszem, hogy az emberiségnek nem mindegy poézissal él, vagy pénzcsinálta muzsikával. S ha nem is hihetném s ha nem is kötelezne rá senki, akkor se tudok mást tenni. Álmodni teljes erővel és munkálni álmaimat.”

Bodi Györgyi

Gombkötő Gábor

újságíró (Szombathely, 1935. február 25.)

A történelem viharain át... Kődös és hideg december volt, izzó parázon süttött gesztenyével melegítettük a tenyerünket. Tele voltak banánnal, narancssal a kirakatok, én szentjánoskenyeret majszoltam. Száraz volt, kemény, de még ma is hiányzik az íze a számban. Az utolsó békeév

volt, óriási csokoládédíszek ragyogtak karácsonykor a fenyőfánkon, megőrizték őket a háború után is, már zöld

penész borította a kis csokoládéangyalokat, amikor sok év múlva kibonthattuk a sztaniolpapírból.

Háromévesen az ember minden részletet megjegyez a világból, ha a lényegét nem is érti.

Apámmal mentünk át a zsinagóga előtti téren. Nagy volt a tömeg, nyilaskarszalagos férfiak kis zászlókat osztogattak. Nekem is a kezembe nyomtak egyet. Apám széttépte és

rátaposott. Csak később eszméltem rá, milyen bátor ember volt.

A gettóból hosszú sorokban emberek tereltek a vasútállomás felé kivont szuronyú csendőrök, nyilasok. Anyám ott állt a járdaszegélyen, kezében fehér kendőbe bugyolált kalács. Amikor Blauné, a fűszerbolt tulajdonosa a közelébe ért, lelépett a járdáról, a kezébe nyomta. A puskás csendőr félrenézett, mintha nem is látta volna.

Vijjogtak a szirénák, mindenki az óvóhelyek mélyére húzódott. Csak mi, gyerekek álltunk ki a házak elé, és bámultuk a város fölé ereszkedő Liberatorokat. Aztán a vasút felől hatalmas robbanások nyomán szürke füstgomolyagok törtek a magasba, azt is láttuk, amint a nagytemplom tornyán a keresztet magasba emeli valamilyen láthatatlan erő, majd alázuhan a sárga füstgomolyagba.

Asszonyok álltak sorban az élelmiszerbolt előtt. Bent a polcokon szinte semmi sem volt, a kirakatban hatalmas zsírosbödön állt, mögötte egy fejkenődös nő képe. A felirat szerint ez a kulákasszony egy bödön zsírt rejtegetett a pincében. Rendőrökcsik érkeztek, felterelték a sorban álló asszonyokat egy teherautó platójára. A várostól tíz kilométerre leszállították őket az autóról. Anyám is onnan gyalogolt haza.

Hétvégeken két csomagot vittem egy börtönőr lakására. Kopogtam az ajtón, illedelmesen várakoztam a konyhában, mert a férfi még délben is gatyában ugrott ki az ágyból az asszonya mellől. Apám három évet kapott, mert „sokat járt a szája”. A börtönőr vitte el hozzá az egyik csomagot a rabtáborba, mert rendes ember volt.

November negyedikén reggel két ÁVH-s katona jött értem. „Az oroszokra mennek?” – kérdezte tőlük a szomszédasszony, mert nálunk hallgatták a rádió híreit. Fialat katonák voltak,

ismertük egymást a sétálóutcából. Néhanyszor behívtak az egyik kapu alá, hatalmukat fitogtatva lejampiztak, de nem ütöttek meg soha.

A börtönben megmotoztak, de csak egy röpcédulát találtak nálam. Elmagyaráztam, a nemzetőr-parancsnokság egy teherautó platóján indított haza bennünket, egyetemistákat, hogy a rendre vigyázzunk, ne legyen otthon káosz.

Szerencsém volt, kiengedtek, de figyelmeztettek, mindenhol megtalálnak. Visszamentem Pestre, az egyetemi kollégiumban húztam meg magam.

Konzolidáció. Kompromisszumok. Hit egy békés, nyugodt, gazdagodó, egyenlőségre épülő, szabad világban. Eszmélések. Csalódások. Hogy színes volt a barakk, az belülről nem igazán látszott. Tudni kellett azt is, hol vannak a falak, és az ablakokon ott vannak a rácsok.

Fordulat. Viták. Vádaskodások. Békétlen-békés rendszerváltás, -változtatás. Ahogy tetszik vagy amit akartok. Komédia az élet színházában. Aki jókor volt jó helyen, annak főszerep jutott, mások epizodisták lettek, legtöbben statiszták. Csalódott statiszták.

Közben huszonkét könyvet írtam, szerkesztettem. Jórészt helytörténeti munkák, riportkötet, novellák antológiákban. Nem túl fontosak. Egy fontos van csupán – az életem regénye, amit öt évtizede írok. Főhőse barátom, Dózsa Gyuri, a forradalmár, aki egykor példaképem volt, aztán Georg Dosa néven lett világpolgár. Az ő története példázza, milyen utat jártunk be 1956 óta. Írom, de biztosan senkit nem érdekel már...

Gombkötő" Gábor

Funk Miklós

irodalomtörténész (Kiskunhalas, 1935. március 1.)

Kisvárosból nagyvárosba, nagyvárosból kis faluba. Első gyerekként március elsején láttam meg a kiskunhalasi kék eget (később még két öcsém született). Szüleim ebben az akkor igen-csak poros kisvárosban ún. „gyüttmentek” voltak, apám Fiumében, anyám Szabadkán született, a mai határokon túl. Édesapánk egy akkor igen híres svájci órásnál tanult Budapesten, véletlenül került Halasra, s itt több mint ötven évig javította a rossz órákat. Már az első világháborúban behívták, s a másodikban is. Délvidékre, ahová engem is elvitt mint legidősebb gyereket „nyaralni” egy

szerb-sváb-magyar faluba. Később hadifogságba került, s a hírhedt romániai (foksani) táborból hazaszökött.

Háborús gyerekkorunk volt, elhagyott lőszerekkel babráltunk, szerencsére baj nem lett belőle.

1945-ben ún. „szegénységi bizonyítvánnyal” beírtak a háromszáz éves halasi gimnáziumba, de a mindenkori oktatási reformok következtében hamar általános iskolások lettünk, majd újra gimnazisták. Még a régi kitűnő tanárok tanítottak (köztük egykori Eötvös-kollégista is). Sokat olvastunk, atletizáltunk, vívtunk. Ezek voltak azok a bizonyos „ötvenes évek”, amikor nyáron mindig dolgozni is mentünk, többek között egyszer a déli határsávba, novemberben gyapotot szedni. Itt aztán a jól összekovácsolódott osztályunk és az igazgató között kiobbant konfliktus miatt jó néhányunknak magánúton kellett érettségiznie büntetésből, s a legenyhébb büntetés az utolsó figyelmeztetés volt. Meglett a következménye. Jómagam ugyan kitűnőre (miniszteri kitüntetéssel!) érettségiztem, de hétszeri (!) jelentkezésemre sehova sem vettek fel egyetemre. (Férőhely hiánya...)

Gimnazista koromban is sokat olvastam, természetes, hogy a bölcsészkarra jelentkeztem mindannyiszor. Halason munkalehetőség alig volt, tehát irány Budapest. Már csaknem a Gamma gyárban találtam magam esztergályos ipari tanulóként, amikor valaki hívott az Operaházba. Igen, oda. Korábban csaknem hat esztendeig tanultam zongorázni, gondoltam, ez jobb lesz, mint a Gamma. Csakhogy színpadi díszítő lettem (köznyelven kulisszatologató), s a Madách Kamarában ugyanezt folytattam. Albérletben laktam, moziba, strandra jártam a szabad időmben. Aztán 1955-ben két év sorkatonai szolgálatra hívtak be, Kaposvárra. 1956 ott viszonylag békésen telt el, nem vezényeltek bennünket Budapestre. Leszerelésem után már mezei (levelező) bölcsészként felvettek az ELTE magyar nyelv és irodalom–történelem szakára. Akkoriban alakult újjá a Magyar Írók Szövetsége. Egy évfolyamtársam jóvoltából odakerültem, eleinte be kellett rendezni a Bajza utcai épületet, bútorokat vásároltam. Aztán néhány évig az Arany János Intézetben (Sas-hegy) voltam eleinte nevelőtanár, majd tanítottam a gimnáziumban. De újra visszahívtak az írószövetségbe, ekkor már

a műfaji szakosztályok programjait készítettem elő, s több évig a könyvheti író-olvasó találkozók ügyeit intéztem. 1970-ben a Művelődésügyi Minisztérium irodalmi osztályára hívtak, s tíz esztendő töltem el ott, jobbára a folyóirat-struktúrát alakítottuk ki (főleg a vidéken megjelenő irodalmi folyóiratok gondjai tartoztak rám s az irodalmi élet nemzetközi ügyei).

Közben-közben vagy hétszáz (!) kéziratot szerkesztettem, lektoráltam, másodállásban dolgoztam az Új Könyvek (OSZK) szerkesztőségében is, írtam (főleg a kortársi prózáról) kritikákat, recenziókat.

Főosztályvezető-helyettesként tíz év után (köznyelvi megnevezéssel) az Irodalmi Alap igazgatója lettem. Később – ugyancsak másodállásban – az Új Idő főszerkesztőjeként dolgoztam.

A rendszerváltás tájékán az irodalmi-művészeti életben nagy habzás indult meg, minden korábbi kulturális intézményt meg akartak szüntetni vagy legalábbis átalakítani. Ez történt a korábban jó anyagi körülmények között működő Művészeti Alappal is (egyik szakosztálya volt az írók szociális, alkotói gondjait segítő részleg, ahol dolgoztam). Az Alap akkori fiatal igazgatója meghalt, a gazdasági igazgató bíróság előtt állt éppen, más lehetőségem nem volt, mint a nyugállomány. A mai utódszervezet (MAOE) közel sem tudja sajnos azt a segítséget megadni az írotársadalomnak, mint annak idején mi tehattük.

Családommal egy Pest megyei kis faluba költöztem, s itt, a Pilis lábánál rendezgetem irataimat, leveleimet, dokumentumaimat.

Szopori Nagy Lajos

műfordító, irodalomtörténész (Alsózopor, 1935. március 2.)

Megélhetési célból nem lesz az ember a finn irodalom fordítója, kutatója és propagátora, mint ahogy nem lesz az más kis nyelvterületé sem. Az ilyesmihez – ünnepélyesen szólva – megszállottság, profánul kifejezve valamiféle „löket” szükséges. És persze mellé a megélhetést biztosító kenyérkereső munka, mögéje pedig az otthon – az egyszemélyes műhely – biztonsága. a nevét.) Itt volt az osztatlan evan-

Ha aztán ezzel még a szellemi segítő társ is együtt jár, mint esetemben, immár 46 év óta, akkor már ráadásról beszélhetünk.

Mármost én az első, meghatározó „löketek” – bármilyen furcsa – 270 lelkes kisalföldi szülőfalumban kaptam. (Amelyet hiába keres az olvasó a térképen: 1950 óta ugyanis Újkér egyik utcájaként őrzi – még –

gélikus népiskola tanítója az apám, a szépirodalmat kedvelő, szenvedélyesen olvasó ember. Nemcsak a példájával vitt már korán az irodalom felé, hanem azzal a gyakorlatával is, hogy az ajándékom – az az idő tájt még szerény karácsonyi is – mindig könyv volt: Sebők Zsigmond *Mackó úr* könyveitől R. Berde Mária székely népmeséin át Móra Ferenc *Dióbél királyfi*jáig, majd *A Pál utcai fiúk*ig. Korán ébredt ezek után az íráskészségem is: nyolcéves koromból őrzöm első – mai szemmel nézve is meglepő forma- és ritmusérzékről tanúskodó – versemet. És apám ültette belém a „finn csírát” is, ezt azonban talán kevesebb tudatossággal, nem lévén elkötelezett finnbarát. Feltehetőleg egyszerűen pedagógiai célzattal: a háborús együttérzés morális értékét és a nagyvilág felé nyitás lehetőségét észrevéve bekapcsolta az iskolát a negyvenes évek elején abba a magyar–finn diáklevelezési mozgalomba, amelyet Zongor Endre evangélikus lelkész indított el országosan. Arról nincs emlékem, mi mindent mesélt el Finnországról, csak az a kép él bennem, ahogy a tanteremben közösen fogalmazzuk a levelet a finn társiskolának. És még az, hogy – nyilván már az „ismerősség” hatására – élénk képzelettel és némi elvagyódással nézegetem a Magyar Futár című lapban a hóleplek, síelő finn katonák képeit.

A kamaszkor csapongó érdeklődése az irodalmat nem, a hóleplek finn katonákat viszont – s ebben segítségére volt a nagy történelem is – kiszorította az emlékezetemből. Már a nyolcvanas évek végén, amikor a Tamperei Egyetem és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ közös kutatási programja során Yrjö Varpio professzorral a két ország irodalmának kölcsönös fogadtatástör-

ténetéhez gyűjtöttük az anyagot, dokumentumokból győződhettem meg róla, hogy a háború – főként a fordulat éve – után miként büntették a szépirodalom terén is a korábbi intenzív kapcsolatokat. Nemcsak a finn irodalom kiadásának 1948–56 közötti tilalmával, hanem a lefordított finn művek közkönyvtárakból történő kivonásának elrendelésével is. (Számos klasszikus mű mellett az 1949-es pótjegyzékben Sillanpää megható cselédlánytörténete, a *Silja* is szerepel, a teljes abszurditás jegyében.) A nyolcadikos irodalomkönyvünkben – már Sopronban, 1949-ben – volt még egy Kalevala-részlet, ehhez azonban nem fűződik különösebb emlékem. Inkább megmaradt bennem az az Illyés-szemelvény, amelyben az obi-ugorokkal való oroszországi találkozását és a közös szavakra találás örömét beszéli el. S milyen is a véletlen: 33 évvel később, 1982 októberében Pekka Tarkka irodalomtörténészt, a Helsingin Sanomat irodalmi rovatának vezetőjét kísértem el Illyéshez interjúkészítésre. A költő – nyelvi „árvaságunkra” utalva – mindjárt az ismerkedéskor elmondta: amikor fiatal korában arról hallott, hogy a vogul nyelvet csak néhány ezren beszélik, azt tervezte, megtanul vogulul, hogy legalább egygyel nőjön a számuk.

A lényeg azonban az, hogy az én mélytudatomból Lavotha Ödön szabadította ki a gyermekkori finn emlékeket, amikor az 1955–56-os tanévben az első finn nyelvi óráját tartotta nekünk az ELTE bölcsészkarán. Páran hamarosan be is jelentkeztünk hozzá a délutáni különóráira. Sajnos, 1956 végén – talán épp azokban a hetekben, amikor én már odahaza a szülőfalumban, a tizenkét nap világsodájának emlékét dédelgetve a Kalevalába merültem bele – elhagyta az

országot, és így magunkra maradtunk a nyelvtanulással. (Két megjegyzés a nálam fiatalabbaknak: 1. A finnugor tanszéken akkor – természetesen – nem volt finn lektor, s én egyetlen „eleven” finnt láttam-hallottam egyetemem éveim alatt: Lauri Hakulinen nyelvészprofesszort egy bölcsészkar előadásán. 2. Az a gondolat, hogy valaha is kijuthatunk Finnországba, fel sem merült bennünk, mint ahogy más nyelveket tanulva sem képzelhettük azt – beleértve az oroszot is –, hogy valaha is beszélgetés céljára fogjuk azt használni. Így érthető, hogy számomra kétszeresen kézenfekvő volt: mihelyt szótárral elboldogulok a szövegben, műfordítsak. A középiskolás oroszkönyv propagandaverseiből ugyanúgy, mint az Eötvös-könyvtárban található finn novelláskötetektől vagy a *Suomen Runotar* című versantológiából.)

És aztán itt rekedtem. S miközben a polgári albérleti szobában, majd székesfehérvári tanárként kezdtem komolyabban is nekilátni a nyelvben való elmélyülésnek és a fordításnak, eleinte a kezdő fordítónak azzal az örömevel dolgoztam, hogy lám, az idegen szöveg magyarul is élni kezd. Aztán némi tapasztalat után már a lehetetlent ostromló konokság vezérelt

– hogy ti. megoldjak valamit a megoldhatatlanból. Mindeközben pedig fölfedeztem magamnak egy izgalmas, nálunk a Kalevala lelkes honosítása által eléggé beárménykolt élő, európai indíttatású és jellegű irodalmat. Amely attól is érdekes, hogy ugyanazon világirodalmi hatásokat kissé más talajba építi be, s hogy például akkor favorizálja Eliotot, amikor mi a szocialista realizmust – de ezzel együtt azonos áramkörben van velünk. S nem mint „finnugor irodalom”! (Van-e ilyen egyáltalán?)

Hát ennek az irodalomnak az értékeiből próbáltam (próbálok) minél többet önkéntes „szófuvaros”-ként hazahordani. Minél többet? Ahogy most önkéntelenül fölpillantok a polcon sorakozó monográfiákra, fordításkötetekre, antológiákra és folyóiratokra, úgy látom, még akár elfogadható számokat is felsorakoztathatnék.

Az érzésem viszont Arany János-i: „Mily kevés, amit beválték.” Nem epilógust írok hát, hanem folytatom, „mig az égi és ninivei (? – nem: kiadói) hatalmak engedik hogy beszéljek”...

Soproni Magyarlap

Elekes Ferenc

költő, újságíró (Siménfalva, 1935. március 4.)

Jelentés a letűnt századról s magamról. Kifárad minden. Az ízek is kifáradnak, s az illatok is. Kifárad az időjárás, a harangzúgás, az ünnepek is kifáradnak, akár a nyikorgás vagy az unalom. Kifárad a mélység és a magasság, a büszkeség s az alázat. Kifáradnak a kicsi falvak, népek, nagyhatalmak, dallamok, lebegések és szárnyalások. Kifáradnak a zongorák, a kürtök és dobok, kifáradnak a tornyok és gödrök, a bogyók, levelek, hasonlatok, színek, szokások, árnyak és arányok, kifáradnak a dühök és a veszedelmek, a jóság is kifárad, s a lázadás is. A botok és borotvák is kifáradnak, akár a kulcslyuk vagy a csatorna. Persze, az évszakok is kifáradnak, a vasárnapok, vagy az

egérfogók, azok is kifáradnak, s a köszönések is.

Van úgy, hogy én is kifáradok. Van úgy. Például most.

Elekes Ferenc

Havas Ferenc

táncművész (Budapest, 1935. március 12.)

A balettművészet igen szerencsés korszakában születtem, gazdag repertoáromat bizonyítja az ötvenkét főszerep, melyet itthon és külföldön nagy sikerrel táncoltam el.

1947-ben kerültem az Operaház gyermekbalett-karába. Kiváló mestereim voltak Nádas Ferenc és id. Harangozó Gyula személyében, mindketten észrevették született tehetségemet és szorgalmamat. Mivel ezen a pályán folyamatosan bizonyítanom kellett, igen hamar, rakétasebesen ívelt fel a pá-

lyám. 1950-ben ösztöndíjas lettem, 1952-ben Józsi szerepe (a *Keszkenő* című balett férfi főszerepe) meghozta azt a nagy sikert, hogy mestereim javaslatára Tóth Aladár igazgató 17 éves fejjel kinevezett az Operaház magántáncosává. A sikert és a szerepeket nem adták ingyen, napi tíz órát gyakoroltam. Szerettem a kihívásokat, mestere-

im külön örültek annak, hogy igen gyorsan tanultam meg szerepeimet – egyszer például délben tudtam meg, hogy Delibes *Coppéliájában* Ferenc

szerepét este 19 óráig be kell tanulnom (három felvonásos darabról van szó). Kiváló partnernőmnek, Lakatos Gabriellának igen sokat köszönhetek, mellette tanultam meg igazán partnerkedni. Tizenhat éven keresztül Lakatos–Havas párosként ismert minket a nagyszerű közönség. A Lakatos–Havas klasszikus balettművész páros volt az első olyan művészpár, amely hivatalos útlevelemmel kiutazhatott a London Fesztivál balettegyütteshez. Vendégsztárként tizenkét előadásra voltunk hivatalosak, ami 1960-ban igencsak nagy elismerést jelentett. Az együttes művészeti vezetői Anton Dolin és Alicia Markova voltak. Akkora sikerünk volt, hogy a záró gálaesten a *Keszkenő* pas de deux „Codáját” tízperces taps és ováció után meg kellett ismételni. Sikerünkre való tekintettel még az utána következő négy esztendőben is művész sztárjai voltunk az együttesnek, sőt művészetünkkel erősítettük barcelonai vendégszereplésüket is a Grand Theater Liceóban.

1962-ben féléves tanulmányúton vettem részt Moszkvában, a Bolsojban. A legkiválóbb mesterekkel képeztettem magam, mint például Aszaff Messerer, Galina Ulanova, Nyikitina Tamara Petrovna, Leonid M. Lavroszki, aki Prokofjev *Rómeó és Júlia* című balettjének főszerepét, a Rómeót rám osztotta. A budapesti premier után Kun Zsuzsával a Bolsoj színpadán hatalmas sikert arattunk. 1965-ben Rómeó-alakításomért és az addigi klasszikus szerepek megformálásáért Kossuth-díjat kaptam.

Magyar együttesünk élén Európa összes operaházában táncoltam, később egyéni meghívások is következtek. A sikeres szereplések újabb és újabb meghívásokat eredményeztek. Jó partnerségemnek köszönhetően sok kiváló prímabalerinával dolgoz-

tam együtt (Csinádi Dóra, Lakatos Gabriella, Pásztor Vera, Kun Zsuzsa, Orosz Adél, Pártai Lilla, Pongor Ildikó, Kékesi Mária, Volf Katalin, Hágai Katalin, Aleszja Popova). Több külföldi balerinával is táncoltam (Irina Borowska, Marilyn Burr, Marta Drothnerova, Kumikó Oshi, Colett Marshal), és nem utolsósorban Raissa Strucskova Júliaként a *Rómeó*ban felejthetetlen siker volt a Bolsoj színpadán 1963-ban!

1974–77-ig sikeres pedagógusi diplomát szereztem, 1977-től 2003-ig a Táncművészeti Főiskola docense voltam. Vendégprofesszorként tanítottam Osakában, Hannoverben, Saarbrückenben, Stuttgartban, Rio de Janeiróban és Mississippi Jacksonban. 1974-től nemzetközi balettversenyeken mint tiszteletbeli zsűritag működtem közre, háromszor Japánban, kétszer Moszkvában, Münchenben, kétszer Mississippi Jacksonban. Büszke voltam, hogy zsűrizésem alkalmával két ízben, Japánból és Moszkvából versenyzőim, Keveházi Gábor és ifj. Harangozó Gyula aranyéremmel, illetve Nizsinszki-díjjal tértek haza.

Főbb szerepeim közül néhány: *Párizs lángjai*: Philipp, *Hattyúk tava*: Herceg, *Giselle*: Albert herceg, Csajkovszkij és Prokofjev *Rómeó és Júlia*: Rómeó, Bartók: *Fából faragott királyfi*, *Coppélia*: Ferenc, *Gajane*: Armen, *Laurencia*: Frondoso, *Csipkerózsika*: Desire, Bartók: *Csodálatos Mandarin* címszerep (harminc éven keresztül alakítottam e ragyogó szerepet)! A legemlékezetesebb előadás: hatvanévesen, születésnapom alkalmából óriási sikerrel vettem búcsút a Mandarin szerepétől, szeretett közönségem előtt köszöntöttem a színpadon.

Kitüntetéseim: Liszt Ferenc-díj (1962), Kossuth-díj (1965), érdemes művész (1973), kiváló művész (1977),

1990-ben az Operaház örökös tagja lettem, ami életem legszebb elismerése, Ütő Endre nyújtotta át. Bartók Béla százéves születési évfordulóján színpadra állított hiteles alakításért Bartók-emlékplakett és díszoklevél. Életműdíjat kaptam 1998-ban.

2003 betetőzése pályafutásomnak: az Operaház tizennégy nagy művészevel együtt elnyertük a megtisztelő „mesterművészi” rangot, mely egy Kossuth-díjjal ér fel. 2003-ban a közönség szavazata alapján a halhatatlankok örökös tagja lettem. Részt vettem az első magyar balettfilmben (*Pázmán*

lovag, 1956, rendező: Gertler Viktor, operatőr: Illés György, koreográfia: Vashegyi Ernő). Négy portréfilm készült rólam a magyar tévében.

Úgy érzem, e gyönyörű pályán érdemes volt ennyit dolgozni, csodálatos hivatás volt; van mire szeretettel emlékezni, mind nekem, mind szeretett rajongó közönségemnek, amely estéről estére tapsaival szárnyakat adott nekem.

Terényi Ede

zeneszerző (Marosvásárhely, 1935. március 12.)

„Hetven” sor(s) hetven évről. Minden emberben többarcú ÉN él. Ezek sorra felbukkannak. Kisebb-nagyobb nyomot hagynak maguk után, majd eltűnnek életünk során. Zenész vagyok, így ezt a jelenséget *polifón ének* nevezem. E sokféle énünk sokféle sorsot is éltet meg velünk: *a sorsunk is polifón.*

Igyekeztem jól előkészíteni földi életemet *ott* fenn, elindulás előtt. Szorgosan munkálkodtam leendő testem-egészségem megtervezésén. És a Földre érkezé-

semet is elterveztem. Hibák ide is meg oda is becsúsztak. Tizennégy évesen fertőzőes tüdőgyulladást kaptam, valahogyan átvészelttem, de egész életemre kihatott: fékezte indulatosságomat, csitította hevességemet. A születésemmel gondot okoztam édesanyámnak, mert mindenképpen néhány napot késve, 1935. március 12-én akartam megszületni. De ennek is jó hatása volt rám: a születésnapom nagyon közel esett egy másik *születésnaphoz*, a márciusi ifjak március 15-éhez. Családunk a kettőt néha egyszerre ünnepelte meg.

Márciusi születésű lévén valahogyan mindig rendbontónak számítottam. És az is voltam. Mindig új, járatlan utakat kerestem az életem, a *zeném* kibontakoztatásában. Mindig igyekeztem letérni a kitaposott ösvényekről. Amikor az ötvenes években folklorista epigonnak illett lenni itt mifelénk, Erdélyben, én ízig-vérig modern zenét komponáltam. A hatvanas évek eleji dodekafónia-divat idején tonális zenét írtam. A hetvenes évek nosztalgizáló zenéinek korában zenografikákkal foglalkoztam. A nyolcvanas években első voltam a posztmodern

stílus felé nyitó alkotók közül. A kilencvenes években felfedeztem magamnak a sokáig elfeledett régi erdélyi egyházi énekeket. Közben még a szimfonikus jazz felé is sikerrel nyitottam. Az utóbbi években a világ különböző tájaira csodálkoztam rá zenémmel, monooperákat írtam (*Kalevala, Japán virágai, Mephisto-Faust, Nomád nappalok és éjszakák, Amor Sanctus, Brancusi műhelyében, és most, 2004-ben La Divina Commedia*).

Mi is a monoopera – aminek elszánt követője lettem? Egyetlen szereplő sok szereplőt szólaltat meg a zene teremtette imaginárius színpadon, szintén csak hangokkal életre keltett díszletek között. Nagyon új műfaj! Talán ezért is kedvelem oly nagyon.

Eddig 35 CD lemezt publikáltam, javarészt két művel egy lemezen. Ez közel 70 művet jelent hangzó formában és majd ugyanennyit nyomtatott kottaként is.

Az 1953-as női kari kompozícióm, a *Ha folyóvíz vonék* kapta a legtöbb kritikát pedig legigazibb énem hordozója – mint opus 1 –, mindent felfedett lelkemből, szellememből. A következő csúcok, a *Varázsmadár* szimfonikus variációi 1965-ből, a *Bakfark szimfónia vonószenekarra* 1978-ból, a *Vivaldiana* fuvolaverseny 1983-ból, az *Erdélyi várak legendája* című szimfónia 1994-ből és a *La Divina Commedia* 2004-ben.

Képzőművészként élem meg a világot: szín- és vonalcentrikus vagyok a zenémben is. Zenéimhez illusztrációkat készítek. Legutoljára a *La Divina Commediához* készítettem 25 színes grafikát.

Zene-jövő kutatásaimat egy kedves, majdnem játékos kis könyvben közöltem, azért, hogy enyhítsem a téma komolyságát. A könyv címe is jelzi tartalmát: *paramuzikológia*. A napokban került nyomdába a *zene – tegnap, ma, holnap* című új zene-esszégyűjteményem. Írtam tanulmányt – majdnem könyvet – Veress Sándorról, aki kolozsvári születésű, és monográfiát Balassa Sándorról.

Tanulmányok: zeneszerzés szak „Gh. Dima” Zeneakadémia, Kolozsvár, 1958. Modern zenei tanulmányok: Darmstadt, 1974, 1978. 1958-tól a kolozsvári Georghe Dima Zeneakadémián zeneszerzést, összhangzattant, ellenponttant, zenedramaturgiát tanít. A zenetudományok doktora (1983). Díjak: Román Akadémia „George Enescu” Díja (1980), Bartók-Pásztory-díj (1994), a Román Zeneszerzők Díja (1974, 1978), Erkel-díj (2001), Kulturális Érdemrend (Románia, 2004).

Külföldi bemutatók: London, Párizs, Brüsszel, Bécs, München, Berlin, Bern, Helsinki, Riga, Budapest.

35 szerzői lemez, kottakiadványok (Editura Muzicală București).

Zenetudományi munkák, monográfiák, tanulmányok: *Zene marad-e a zene? Veress Sándor alkotó periódusai, A modern zene összhangzattana, Az európai zene generációs spirál-modellje, Erdély egyházi zenéjének történeti áttekintése, Romániai magyar zeneszerzők, Hajta virágai* – Arcképvázlat Balassa Sándor zeneszerzőről. Több száz zenei esszé, zenekritika két kötetben megjelentetve: *Parmuzikológia* (2001), *Zene – tegnap, ma holnap* (2004).

Terényi E. Gy.

Zsolnai József

tanító, nyelvész, pedagógiai kutató (Ásotthalom, 1935. március 12.)

Ez év november 6-án, Szegeden az ötvenéves érettségi találkozón ért a hír, hogy 2005-ben díszokleveles tanító lehetek én, a – jelenleg – kandidátus és habilitált nyelvészoktató, az akadémiai doktori címmel rendelkező pedagógiai kutató, egyetemi tanár és egyéb kutyaütő címekkel felruházott, sikeresnek látszó szakember, aki persze volt

tanyai tanító is, aki minden látszat ellenére belső szomorúságra és magányra ítélt pedagógiai földönfutó. Aki az ötvenéves érettségi találkozón – a még életben lévő tíz társának – nem tudta a saját életútját a rendelkezésére álló tíz percben elmondani. Nem, mert hisz az olyan hosszú, annyira Magyarország térképéhez kötött, megalázásokkal és fájdalommal tarkított, hogy hajdanvolt tanyai tanítótársainak és cimboráinak csak annyit tudott mondani: „Akit érdekel kacskaringós és zavarosnak tűnő életem, az olvassa el a 2002-ben megjelent *Vesszőfutásom a pedagógiáért. Egy pedagógus életút sikerei és botrányai* című, több száz oldalas könyvemet.”

Nem hangolt le, hogy serdülőkori barátaim, hajdani tanítótársaim közül csak ketten olvasták a *Vesszőfutásomat*. Az gondolkodtatott el e nevezetes nap „eseménytörténetén” – utólag átélve –, hogy egy szót sem tudtam szólni, hogy mi az oka annak, hogy a családom és a gyermekeim, valamint a magam sikereiről csupán ennyit tudtam hebegni: „Semmiféle karrierre

nem törekedtem. Amit tettem, Magyarországért tettem, nemzetem felemelkedéséért – igaz, e feladatra a kutya se bízott. Inkább mindenki kiröhögött miattam.” Mégis, ennek ellenére, csak azt tudtam szorongva elrebegni: „Iszonyatosan tehetetlennek érzem magam, mert ebben a globalizációs jelszavakkal szennyezett szellemi légkörben nem

látok esélyt arra, hogy itt, Európában és szerte a világon megmutassuk, hogy a magyar szellem mit ér, hogy a magyar szellem, a magyar alkotó ember mire lenne képes, ha a mostaninál felkészültebb pedagógusai lennének.”

Ezen az érettségi találkozón a néhány perces beszámolómban arra volt csupán erőm, hogy elmondjam: a hetvenedik évem küszöbén is a Veszprémi Egyetem Pedagógiai Kutatóintézetében, Pápán vagyok igazgató, ahol a 27. könyvem 2004. október 15-én sikerült befejeznem a *Tudomány egésze és önreflexiója* címmel. S még arra próbáltam magyarázatot adni pár mondattal kortársaimnak, az ötvenéves érettségi találkozón hetvenkedő hetvenéveseknek, hogy miért is írtam életemben annyiféle témakörben (a nyelvésztől a bibliológián át a pedagógiáig) annyit mindent, annyiféle műfajban, hogy környezetem már-már grafománnak tart.

A magam mentségére azt próbáltam előadni még, hogy mindent azért tettem, hogy igazoljam: „Rajtam semmi nem múlt. Eszelős meggyőződés volt és maradt, hogy Magyaror-

szág szellemi tartalékait egy Európa- és egy világversenynben csak akkor és csak abban az esetben leszünk képesek bizonyítani, ha az óvodáinkban és iskoláinkban (főiskoláinkat és egyetemeinket is ideértve) a legműveltebb emberek nevelnek és oktatnak. Olyanok, akik egytől egyig a művészet, a filozófia, az irodalom vagy a tudomány területén alkotó emberek.”

Életem legnagyobb boldogtalanságát abban summáztam, hogy bár munkatársaimmal két, nemzetközileg is ismert és negyed század alatt kipróbált pedagógiai programot, a Nyelvi, irodalmi és kommunikációs programot (NYIK), valamint az Értékközvetítő és képességfejlesztő programot (ÉKP) próbáltam a magyar oktatásügyre rátukmálni, a mai napig nem sikerült elérnem, hogy a Pécsi Egyetemen elkezdett és a pápai Pedagógiai Kutatóintézetben folytatott „Alkotó pedagógia” programját, tehát a pedagógusképzés megújításának radikális programját Magyarországon keresztülverjem. Közel nyolc minisztert szaggattam el harmincéves kutatói működésem és húszéves gyakorló pedagógiai ténykedésem során. Igaz, egy ország előtt sikerült bizonyítanom, hogy alkotó munkára – így kutatómunkára is – már tízéves kortól alkalmassá tehetők a magyar gyerekek és fiatalok, s ezt még külföldi, konkurens partnereink is elismerik, de még-

sem sikerült elintézni, „kikönyökölni”, hogy e nagyszerű program megvalósításához, a magyar szellemi tartalékok felszabadításához a pedagógusképzés megújítására lenne szükség. Ez tehát az én nagy bánatom, hogy erre a programra nem volt és ma sincs vevő Magyarországon.

Az ominózus érettségi találkozó délután öt órakor véget ért. November 8-án már azon fáradoztam, hogy miként lehetne Veszprémben, az egyetemen, az általam kezdeményezett doktori iskola keretei között a tudományosan megalapozott pedagógiai gondolkodást mégiscsak meggyökeresíteni, s miként lehetne olyan kutatóiskolai hálózatot létrehozni ebben az országban, amely Csökölyben, Zalabéren, Osztopánban, Nyíradonyban, Hatvanban, Budapesten egyaránt igazolná, hogy a *Vesszőfutások* nem hiábavalók! Hogy az igazi vesszőfutásokat nem a karrier érdekében szenvedjük el – bár néha úgy látszik –, hanem a hányatott sorsú maradék országunkért, egy „kompországért”. Akkor is, ha erre nem kap felhatalmazást senkitől az emberfia. Akkor is, ha a sorsát Muszáj-Herkulesként maga választja.

Szóke György

irodalomtörténész (Budapest, 1935. március 29.)

Mind gyakrabban számolgom a *Ki kicsodában*, no meg az újság halálozási rovatában, hogy hányan szerepelnek idősebbek, illetve fiatalabbak az én hetvenedikemhez képest. Az arány természetesen romlik. Megvonni a mérleget nem is olyan egyszerű: sok minden, ami bajnak, gondnak, problémának minősülhetett, történelmi tapasztalattá érlelődött. 1944 megtanított a sorsra.

1945 elején a Károlyi grófok hintaja vitt rozoga bőrdömmel a fői kastélyban helyet kapó gyermekotthonba (amiből hosszú évek múltán a Gyermekváros lett). Főton – más iskola nem lévén – a katolikus iskola negyedik osztályában tanultam. Majd pedig két évig a Pax (újabb becenevén

Sztehlo) protestáns szellemiségű gyermekotthonban éltem. Nem is bánom, hogy erkölcseim, érdeklődésem alapvetően itt alakultak. A hitbéli kételyek növekedésével egy időben a különböző vallások ismeretével gazdagodtam (később ehhez társult orosz környezetben, egyetemi éveim alatt a pravoszláv, még később a zsidó hagyományok iránti érdeklődés): ekkor, a gyermekotthoni közegben ivódott belém az, amiből később a mások, a másság ismerete, megbecsülése alakult, s ami talán nyitottságnak nevezhető. S ezzel, a magam alakulásával és mások alakulásának megtapasztalásával párhuzamosan, a szándék, hogy az alakulás, illetve az alakítás folyamatában mint tanár, illetve mint pszichológus, majdan aktívan részt vegyek. Itt, a Paxban (igazi, nyomtatott) újságot is szerkesztettem, s írtam – hetedikes koromban, számos osztálykönyvi beírás kíséretében – *Búcsú gyermekkoromtól* című versemet. S a gyermekotthonokban vált nem is egyszerűen kedvenc költőmmé, hanem annál jóval többé József Attila. Vagyis voltaképpen ekkor tudatosult bennem mindaz, ami (úgynevezett) felnőttkorom alapjává vált.

Ezt követte a Gorkij iskola, ahol érettségiztem, voltam (már akkor is reménytelenül) szerelmes, s ahol formálódott a magyar, illetve az orosz irodalom iránti vonzódásom. Az utóbbit orosz egyetemeken, Szaratovban és Moszkvában végezhettem el: ezekre az évekre nosztalgikus szeretettel gondolok mindmáig. A felsőoktatás illetékesei elég nehezen nyugodtak bele ebbe a kettős kötöttségbe, de végül is elvégeztem – levelezőként – a magyar szakot is az ELTE-n. Még nehezebben, jóval később sikerült a pszichológusi képezést is megszerezniem.

Másfél évig gimnáziumban tanítottam, majd tizenöt évig a Szegedi Egyetemen. Annak rendje s módja szerint fölfelé a számárlétrán: tanársegéd, adjunktus, tanszékvezető docens... Szegedre emlékezem vissza a legszívesebben, s ottani kapcsolataimat ma is ápolom. Azért is talán, mert ott voltam (még) fiatal. Szegedet – lányom születése okán – hosszú nevű intézmény követte: elég lesz talán a rövidítése, az ELTE TFK-n, miként Szegeden is, az orosz tanszéken

oktattam. Ez egyértelműen jó volt. És tanszéket vezettem: ez már nem volt annyira jó. Máig sajnálom, hogy annyi időt és annyi – nagyrészt felesleges, elsősorban lelki – energiát fektettem belé. 1994 óta a Miskolci Egyetem modern magyar irodalomtörténeti tanszékén vagyok (még) egyetemi tanár.

Közben – 1967-ben – Lermontovról írt disszertációmmal megszereztem a kandidátusi fokozatot. (Nem problémátlanul: kifogásolták például, hogy orosz nyelven írtam.) Majd, jó sokára, több mint két évtized múltán, a tudományok doktora fokozatot. (Nem problémátlanul: kifogásolták például, hogy az orosz után doktori értekezésemet magyar irodalomból – természetesen József Attilából – írtam.) (A tudományos, illetve az egyetemi életem belüli) gáncsoskodásban egyébként is volt részem.

József Attila tehát csaknem hatvan éve foglalkoztat. Neki szentelődik másfél könyvem: az *Úr a lelkem* teljes egészében, *Az árnyékvilág árkein*-nak pedig a nagyobbik fele. (A maradék fél Kosztolányié.)

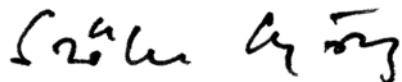
Két egyetemen – az ELTE-n és a Miskolcin – vezetek sokadik éve irodalompszichológiai kurzust. A pszichoterápiához is lett, illetve van némi közöm: egyéb terápiás tevékenységemen kívül eszmegbeszélő csoportokat vezettem nevelési felügyelőknek, illetve lelki (drogos) telefonügyeleteseknek.

E három ún. szakterületem – számomra legalábbis – nincs elszigetelve egymástól.

A papírforma talán (önmagával) elégedett emberre utal, noha nem vagyok az. Amiben (időnként) megérezem az élet értelmét, az Bach Wohltemperierte Klavierja. Igen sok, csaknem húsz felvételen őrzöm.

Akárhogy lesz, immár kész a leltár.

Éltem – és ebbe más is belehalt már.

Czeizel Endre

orvosgenetikus (Budapest, 1935. április 3.)

Arany János (1817–1882) hatvanéves korában írta: „Az életet, ím, megjártam; / Nem azt adott, amit vártam; / Néha többet, / Kérve, kellve, kevesebbet.”

Magam is így érzem. 1970-ben létrehoztuk a Veleszületett Rendellenességek Országos Nyilvántartását, amely az 1980-as években a világ legjobb ilyen regiszterének bizonyult, dicsőséget hozva Magyarországnak is. Erre alapozva szerveztem meg a Fejlődési Rendellenességek Kóroki Monitorját 1980-ban, amely a világ első és eddig legnagyobb esetkontroll adatbázisaként sokat segít a világ szakembereinek a várandósság alatt a magzatot érő ártalmak felismerésében. A családonkénti gyermekszám drasztikus zuhanása miatt az újszülöttek egészségessége nagyon felértékelődött. A geneti-

kai tanácsadást a magas örökletes kockázatú párok hasznosíthatják, ezért ezzel az orvosi segítséggel a potenciális szülők döntő többsége nem élhet. A várandósgondozót a leendő édesanyák 8-12 hetes korukban keresik fel, amikor már a magzat: a „kis ember” lényegében már kész. Biológiai sorsunk pedig jórészt a fogamzáskor és a magzati fejlődés első heteiben dől el, mégis csak 1984-ben indítottuk meg az Optimális Családtervezési Szolgáltatást minden születendő gyermek megfelelő védelme érdekében. E „magyar” módszer azóta elterjedt a világban. S éppen e családtervezési rendszernek köszönhetően tudtuk igazolni a magzatvédő vitaminok hatékonyságát a fejlődési rendellenességek kivédésében. Az idegrendszer leggyakoribb és legsúlyosabb defektusainak (az agy- és koponyahiánynak, valamint a nyitott-hasadt gerincnek) 90 százaléka, míg az összes súlyos fejlődési rendellenességnek minimum 35 százaléka védhető ki ezzel az olcsó és veszélytelen módszerrel. Jelenleg a világon 135 millió gyermek születik évente, és mintegy négy százalékuknak van fejlődési rendellenessége. A torzan világra jött 5,4 millió gyermek egyharmadát, tehát évente 1,8 millió gyermeket kímélhetnének meg az életét megkeserítő, sőt nemegyszer halálát okozó rendellenességektől a magzatvédő vitaminoknak köszönhetően. Éppen ezért is sorolta a közegészségügy nemzetközi testülete az elmúlt 25 év öt legfontosabb felfedezése közé a magzatvédő-vitaminokat, és ítéltek nekem az USA-ban a Kennedy-díjat.

Hát ezért írhatom én is le, hogy az élet „néha többet adott”, mint reméltem. Sokszor azonban kevesebbet. Az 1956-os forradalom alatti „rossz” viselkedésem miatt alkalmatlannak találtak egyetemi oktatónak, ezért sohasem taníthattam az orvosegyetemen. Nem sikerült ezért olyan „iskolát” kialakítanom, amelynek tagjai életművemet továbbfejlesztik, de legalábbis fenntartják. 1998 végén állami állásomból nyugdíjba mentem, azóta a Veleszületett Rendellenességek Országos Nyilvántartása leromlott, a Kóroki Monitor 2004-ben már nem is működött, az Optimális Családtervezési Szolgáltatás országos hálózatát

szétverték, a magzatvédő vitaminok hasznosítása Magyarországon – a világ többi országához viszonyítva – nagyon alacsony szintű.

Tévés szerepléseim miatt „több a hír-név”, mint kellene, noha büszke vagyok arra, hogy egész népemet taníthattam, és talán ennek köszönhetően is – ahogy a születés utáni köszönő levelekből értesülhettem – több tízezer „szép”, mert egészséges „Czeizel-baba” született. Emiatt sokan „hiúnak és kevélynek” vélhettek, mivel a „lócsiszárok” igencsak besároztak.

Ugyanakkor én is úgy érzem, „Mily temérdek munka várt még!” – és talán vár is még. Az időmhez mérten ezeknek szeretnék eleget tenni. Alapítványunk tudományos igazgatójaként fontos kutatásokban veszek részt; hetente két alkalommal végzek genetikai tanácsadást, hogy a gyakorlatban is segíthessem az egészséges kisbabák világrajöttét; maradék szabad időmben pedig a géniuszok, e különleges természeti és társadalmi tünemények gyökerei után kutakodok. Hiszen a tehetség-talantum a legnagyobb természeti kincsünk, sokkal jobban kellene vele sáfárkodnunk! Ugyanakkor engem is fölemészt a titkos mételty: „az örök kétely”. Mégis, megnyugtat – most Arany Jánostól Shakespeare-hez megterve – ,hogy a kaszással, ki holnap elragad, én dacolhatok, mivel három gyermekem és öt unokám marad utánam.

W. Szabolcs Endre

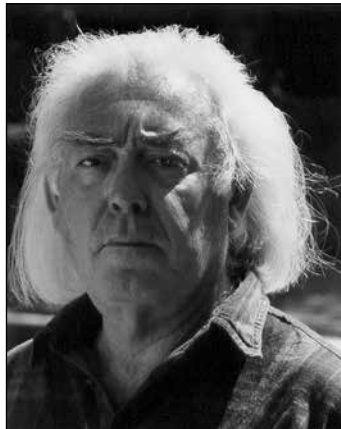
Ezüst György

festő (Békéscsaba, 1935. április 4.)

Most lenni hetvenesnek marhaság, most kellene elkezdni az éveket a „szabad mezőn”, lássuk, uram, isten, mire megyünk a lehetőségekkel egyedül? Vagy ketten?

Igen ám, csak a fiaink mást mondanak: könnyű volt nektek akkor. Hát hogy is volt, amikor az állandóan változó világot és a lanygos jólétet kaptuk?

Az ágostai hitvallású Rudolf Evangélikus Gimnáziumban kezdtem tanulni Csabán, általános iskola lett a neve a háború zivatara után. Cserkész őrsvezető voltam, majd úttörőfalakat díszítő piros nyakkendős. Gimnáziumi érettségi után fölvettek a Kép-

zőművészeti Főiskolára. Átszervezések miatt a budapesti Cukor utcai pedagógiai főiskolára kerültem, ám mivel az is megszűnt, végül az egri tanárképzőben kaptam rajztanári oklevelet. Néhány év múlva a Képzőművészeti Főiskolán is diplomát szereztem.

Úgy éreztem, vissza kell térnem szülővárosomba, Békéscsabára,

itt megbizonyosodtam tennivalóim lényegéről, az alföldi hagyományok továbbviteléről.

Sorsom azonosult kelet-közép-európai világunkkal. Hittel az ideális világ lehetőségében, kétegyekkel az ellentmondások felismerés-

sében, a forradalommal, a félelemmel, a megalkuvásokkal. Így művészsé alakulásomban fatalista lettem, de a felkészülést nem bíztam a véletlenre. Megszállottan igazoltam önmagának a mesterségbeli tudást.

Hitem megerősödött abban, hogy csak biztos szakmai tudás ad hitelt a művészetnek, így a művészet alázatos szerepére tanítottam tanítványaimat is.

Így tanultam meg képek között járni a világban, így mutattak járható utat a szülőföld mezsgyéi és határozta meg festői léteimet magyar sorsom.

Ez az a talaj, amin biztosan állok. A népművészet tiszta szín- és formavilága, az Alföld sajátos atmoszférája meghatározója lett képteremtő logikámnak. Ezt erősítették a világ különböző tájain (Mexikó, Peru, Japán, Üzbegisztán, Ausztrália, Új-Zéland, Tunézia, Európa) szerzett festői impresszióim is.

Pályám írásának új bekezdései között a konstruktivizmus, a kubizmus, az expresszionizmus korszakai is fellelhetők. Foglalkoztatott a szimbolizmus – összefoglalóan a népi szürrealizmus. Kísérleteztem a technikák sokaságával – mindig alárendelve azt a kép világának. A kép öntörvényűsége nálam mindig a racionális hatásokat erősítette, és pár éves kalandjaim az izmusokban rendre visszatértettek a szülőföld termékenyítő, elkötelezett tradíciók szabta világába.

Sokszor fölmerült bennem az aktualizáló drámai demonstráció igénye, a világ kényszerű nyomorúságán segíteni akarás, de ilyenkor egyre líraibb, emberhez simulóbb, harmonikusabb, érzelmesebb lettem.

Végül is a festés jön magától.

Összegezve, semmi sem változott; mindig is magányosan dolgoztam, önmenedzselésem éltetett, a nagy civakodásokból kimaradtam, de csak annyit kaptam, amennyit már nem

lehetett elvenni. Saját világom felépítése nem csorbult.

1959 óta rendszeresen kiállító festő vagyok a MAOE, illetve a Magyar Képzőművészek Szövetségének tagjaként. Mintegy száz önálló kiállításom volt, Európán kívül Kubában is, néhányat kiemelve: Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum, Debreceni Déry Múzeum (1961); La Valetta, Málta, a National of Fine Arts (1982); Strasbourg, Európa Palota (első magyar festőként, 1992); Genf, GATT Világkereskedelmi Központ (1995).

Tajvanon harmincöt képből álló gyűjtemény van műveimből, a svájci Davosban több mint százötven képem díszíti a Club Hotelt.

Országos tárlatokon több díjat kaptam, 1980-ban SZOT-díjas lettem.

Sokoldalú festői munkásságom elismeréseként 2003-ban kitüntettek a Magyar Köztársaság Lovagkeresztjével.

1994-ben megszerveztem a Szlovák Képzőművészek Kortárs Galériáját Békéscsabának, létrehoztam és vezettem 1996-ban a Hegyvidéki Nemzetközi Művésztelepet. 1998-ban Egri Mária rólam szóló könyvben összegezte munkásságom.

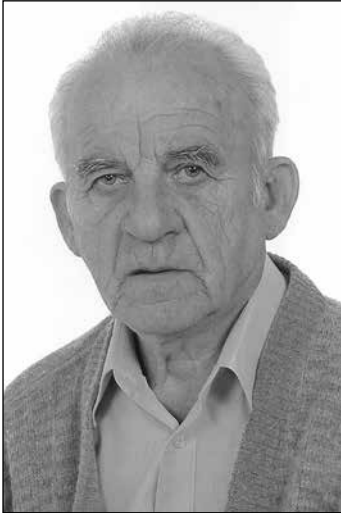
Eddigi életem szép volt, jó házasságban, szép környezetben élek, gyerekeim tehetségesek, fiam képteremtő művészte elismert, lányom főszerkesztő. Még mindig tele vagyok alkotó vággyal, úgy gondolkozva, mintha eddig nem is tettem volna semmit.

Én így gondolom – te úgy gondold, ez nem állhat ellentétben egymással. Kell, hogy a szellem szuverenitását megőrizve eljussunk oda, hogy *mi így gondoljuk*.

Záhorczik Nándor

szobrász, restaurátor (Pécs, 1935. április 6.)

Pécsen születtem, bányászcsaládból származom. Mind a két nagyapám és az apám is bányász volt.

Már gyermekkoromban szerettem rajzolni, agyagból állatfigurákat mintázni a pécsi Zsolnay Porcelángyárból kidobott gipszlapokból.

Akkor még nem tudtam, hogy az mi, csak rájöttem, hogy az anyag faragható, amibe állatfigurákat és címereket faragtam. Ezeket aztán az iskolai karácsonyi vásárokon – előbb mint cserkész, aztán mint úttörő – árusítottuk, és így járultunk hozzá a „csapat” anyagi támogatásához.

A nyolcosztályos általános iskola elvégzése után kőművestanulónak mentem. Már akkor beíratkoztam a Pécsen működő képzőművészeti szakkörbe.

„Felszabadulásom” után mint kőművessegéd az akkor épülő Dunai Vasműbe (a későbbi Sztá-

linváros) mentem dolgozni, mert akkor az volt a legmodernebb építkezés. De a lényeg az volt, hogy tudtam, ott is működik egy képzőművészeti szakkör. Itt két évet dolgoztam, és jártam a szakkörbe. A festőtanár Szabó Lajos, a szobrásztanár Tóth Ila: nagyon sokat tanultam tőlük. Itt adtam el életem első kompozícióját a Dunaújvárosi Múzeumnak.

Szabó Lajos tanácsára felvételiztem a Képzőművészeti Főiskolára. A főiskolára felvettek, de mivel nem volt érettségim, szakérettségire kellett mennem, ami kétéves volt. Itt a művészosztályba kerültem, ahol színész, író, táncos, operatőr, képző- és iparművész hallgatók jártak.

Mivel a szüleimre nem tudtam – és nem is akartam – támaszkodni, a nyári szünidőkben a bányába mentem dolgozni. Főleg anyagi okokból, de mindig izgatott, hogy milyen a bányászélet „odalent”.

Érettségi után, a főiskolán az akkor vizsgamunkájukat végző elsőévesekkel mintáztam a felvételi portrémat.

A főiskolán mestereim voltak: Gyenes Tamás, Mikus Sándor és Pátzay Pál.

A főiskola elvégzése után, de már a főiskolán elkezdtem Mikus mester felkérésére a Vecsésre kerülő Parlamentter fele méretű szobor felnagyítását. Közvetlenül a főiskola elvégzése után Kalló Viktor szobrászművész felkért az Angyalföldre kerülő két-három méteres figura felnagyítására (*Magyar-szovjet barátság* címen), majd a Pécsre kerülő, szinténhárom méteres bányászszobor nagyítására. Ugyanúgy nagyítottam Marton László szobrászművész felkérésére Görgeynek a budai várban álló négy méteres lovas szobrát, majd a *Cantata profanát*. Mindez nekem jó iskola volt, sokat tanultam szakmailag, és lehetőség volt ilyen nagyméretű plasztikák elkészítésére, amire én nem kaptam megbízást.

Egyébként hamar kaptam megbízást szobor elkészítésére. Az első munkám Kecskemétre került. Kecskemét első könyvtárosa Martin László volt. Majd

Hévízre csináltam egy kétméteres kőfigurát. Több szobrom van az ország sok városában és Budapesten.

Kisplasztikáim több múzeumban és közgyűjteményben szerepelnek. Rendszeresen részt veszek országos kiállításokon, ahol több díjat is kaptam. Restaurálással is foglalkozom, mert legalább annyira fontosnak tartom elődeink nagyszerű munkáinak megőrzését, mint új szobrok létrehozását.

Részt vettem a Pénzügyminisztérium kőhomlokzatának és szobrainak restaurálásában, a keszthelyi Festetics-kastély, az Akadémia, az Ybl-palota, a Gresham-palota kőrestaurálásában, majd a Belügyminisztérium stukkó (Horthy-szobák) restaurálásában.

A családom: ketten vagyunk testvérek. Két lányom és négy lányunokám van.

Az életem szép, nehéz, küzdelmes volt. Mindig arra törekedtem, hogy munkáim szakmailag becsületesen meg legyenek oldva.

Témáim: az ember.

A nagyszerű: Dózsa, Prométheusz.

A gyenge: Júdás, Káin.

De így együtt: ez az *ember*.

És ezeket létrehozni szoborban – nagyszerű érzés.

Zéhorvát Wándor

Rudas János

pszichológus (Budapest, 1935. április 8.)

Nemzedéktársaimhoz hasonlóan a nyomorult és rettenetes huszadik század első harmada után születtem. (Volt vagy lesz nem nyomorult és rettenetes század az emberiség történetében?) Így életem legnagyobb része abban a már magunk mögött hagyott évszázadban telt el.

Buta kisgyerek voltam, aki tudomásul vette a körülötte levő világot, ami hol jó volt számára, hol rossz. Nem a világok legjobbika, hanem olyan, amilyen. (E butaságom bizonyos mértékig még ma is tetten érhető számomra.)

Ha egy tömör mondatban kellene kifejezmem az én huszadik századi magántörténelmem lényegét, ezt mondanám: mindig illúziókat kergettem, majd elvesztettem őket, azután megint újakban hittem, és ezeket is elvesztettem. Ez a mondat ma, a huszonegyedik században is érvényes.

Az illúziókat eredetileg szüleimtől kaptam: a zsidótörvények szaporodása láttán úgy gondolták, hogy megmenekülhetünk, ha kikeresztelkedünk. Ezért tanultam én hatéves koromtól katolikus hittant, ami

azért ma is jól jön, mert többet tudok a Biblia világáról, mint némely később született nemzedék. Mint ismeretes, a kikeresztelkedés azután, 1944–1945 fordulóján már nem ért semmit. Nem gátolhatta meg azt, hogy apám, anyai nagyszüleim, nagybátyáim német náci vagy magyar nyilasok kezétől el ne pusztuljanak, távolabbi rokonokról nem is beszélve. Anyámmal azért menekültünk meg, mert egy kommunista zsidó, Demény Pál hamis papírokkal látott el, és egy angolbarát keresztény házaspár, Erdőkürti Zoltán és felesége életét kockáztatta értünk, amikor befogadott a vészorszak idején.

Életem felnőtt évtizedei is az illúziók jegyében teltek. Nem tudom és nincs is kedvem megszámolni, hogy hány különféle rendszert, hány kormányt, hány munkahelyet, hány főnököt és hány kollégát éltem meg. Mindig azt hittem, hogy majd az újabb jobb lesz a régebbinél, a még újabb az újnál és így tovább. Még manapság is reménykedem az előzőknél jobb kormányokban, parlamentekben, pártokban, politikusokban, bürokratákban – azután rájövök, hogy már Jókai meg Mikszáth is megírta...

Mindig is értelmiséginek készültem; anyám is erre szánt. Becsületére legyen mondván, hogy tinédzserkoromban (akkor ezt még nem így mondták) megkövetelte, hogy az iskolai nyári szünetekben legalább egy hónapig valahol fizikai munkát végezzek. Nem volt kellemes, de talán akkor kezdett bennem kialakulni a mások iránti tolerancia, az elit értelmiségi gőg utálat.

Az első szakmám a filozófia volt, de ez a távoli múlt homályába vész, úgyhogy ma már letagadom. Azután kezdődött a pszichológia iránti vonzalmam; el is végeztem a pszichológia szakot, majd doktoráltam. Közben

nagyon csábított a tudományos kutatómunka, és ez, párosulva társadalmi-politikai érdeklődéssel, a szociológia karjaiba vitt. Ebből szereztem tudományos fokozatot is; majd kb. két és fél évtizedig az empirikus szociológia hivatásos kutatója lettem.

Szakmai szempontból két dologra vagyok büszke: hogy megtanultam villamost vezetni, és hogy megtanultam önismereti és készségfejlesztő tréningcsoportokat vezetni (az utóbbiban eddig szintén benne van vagy két és fél évtizedem). Az „egészségesek csoportpszichoterápiája”, a csoportos személyiségfejlesztés, a csoportdinamika alkalmazása a mostani szerelmem, és azt gondolom, hogy itt a legkisebb a távolság illúzióim és a valóság között (persze azért néha még ma is meg akarom váltani a világot – egészen addig, amíg meg nem kapom a következő pofont). Nagyon örülök annak, hogy a nyolcvanas évek végén megírtam *Delfi örökösei* című könyvem (alcíme: *Önismereti csoportok – elmélet, módszer, gyakorlatok*), amely idén immár a hatodik kiadásban jelent meg, és szakemberek nemzedékei tanultak és tanulnak belőle.

Legalább két identitásom van, úgy szeretnék fogalmazni, hogy két kritikai identitásom. Az egyik: a zsidósághoz tartozom, a négyezer éve írni-olvasni tudó és sok mindent túlélő zsidósághoz. Innen a sokirányú érdeklődésem és az, hogy én mint egyén is sok mindent túléltem. Valamint az, hogy most már nem akarom, hogy a félelmeim vezéreljék cselekedeteimet. A kritikai oldala a dolognak: tudom és megtapasztaltam, hogy a zsidók között is sok hülye van, gondolom, nem több és nem kevesebb, mint bármely más népcsoportban. A másik: ide születtem Magyarországra,

magyar az anyanyelvem, és enyém az itt honos kultúra. Ez a világ – minden szörnyűsége ellenére – az én világom. De kritikusan nézek azokra, akik mellett döngtetve kérkednek magyarságukkal – miközben nem tudják megkülönböztetni az alanyi és a tárgyias igeragozást, és csak a vegetálás vagy mások gyűlölete élteti őket.

E sorokat kis faházunkban, egy őszi kerttől körülvéve, annak hangulatában írom. Feleséggel innen szoktuk nézni a barátságos feketerigókat, a félénk cinkéket, a cédrust,

a nyírfákat és a fenyőket, valamint saját kutyánkat – azokat az élőlényeket, akiktől csak szeretet kaptunk és akiknek csak szeretet adtunk, akikkel nem okoztunk csalódást egymásnak. Ellentétben annyi sok emberrel.

Ezt tudom mondani magántörténelmemről, a huszonegyedik század elejéről visszanezve a huszadik századi évtizedekre.

Lux Antal

fotóművész (Soroksár, 1935. április 18.)

1956-ban Németországba emigráltam, ahol tanulmányaimat a Stuttgarter Képzőművészeti Akadémia festő és grafika szakán folytattam.

1965-ben államvizsgáztam. Tanulmányaim alatt – öt évig – amerikai ösztöndíjban (Garantiefonds) részesültem.

Pedagógiai tevékenységem után, 1970-től szabadfoglalkozású festő és grafikusként állítottam ki a világ különböző városaiban és kaptam számos díjat.

1964-ben „Prix International Salon de Paris, in Juvisy”, 1988 a bonni „Kunsthof” ösztöndíjasa, Bonn; 1993 Prize of the Hungarian Fine Artist’s Society, Internationale Bienal of Arts, Győr; 1991 „Retina”-fődíj, Szigetvár; 1993 A „Retina” zsűrielnöke (Intern. Film and Video Festival, Szigetvár) 1994 Preis der „Kurzfilmwettbewerb Niedersachsen”, Hannover; 1995 Videoproduktionsförderung des Neuen Berliner Kunstvereins. (NBK); 1996 Prize The 18h Tokyo Video Festival; ZKM Karlsruhe, Artist in Residenz; 1. díj „5. Bremer Videokunst Förderpreis”, Bréma. 1998 „Silver Award” The 20. Tokyo Video Festival; A „7. Bremer Videokunst Förderpreis” zsűritagja; 1999 Az Alsószász Tartomány Filmkomissio tagja (Hannover). 2001 Kiemelt dicséretben részesített a locarnói Videoművészeti Fesztivál.

Fontosabb kiállításaim: 1960 Musee d’art Moderne, Paris; 1963 International Salon de Paris, in Juvisy/F; 1979 Bankside Gallery London; 1984 Galeria Caminul Arta, Bukarest/Ro; 1991 ARCO, Madrid; 1991 Mediagalerie „Safe”, (Installation-„Safe”) Turku/Fin.; XLV. BIENNALE, Venedig (Flucht und Fremde);

1992 DOCUMENTA, Stadtprogramm, Kassel; 1994 National Art Gallery, Kuala Lumpur/Malaysia; 1997 „Katlan-piknik”, Budapest (Monitorinstallationen); „Int. Livres-Objets '97” Győr/H. Xantus János Múzeum; „Olaj/vászon”, Múcsarnok Budapest; Gowett-Brewster Art-Gallery/New Plymouth; Continuum Theatre, City Art Gallery/Wellington; Goethe Institut, New York (Der Eid and Identität); 2001 Pandaemonium/The Lux Cinema, London ; VideoArt, Locarno (A.LV.A.C-Italia) „The glow of silence” (Belobigung); 2002.2004 XXI-XXII. National and International Biennial Exhibition of Graphic Art Miskolc/H; 2003 V. Light Symposium, Eger/H.

1980-tól párhuzamosan a képzőművészettel kísérleti médiaművészettel foglalkozom (video, installáció, elektrografika).

Egy olyan erdőrészt mellett haladtam el, ahol a fák sorjában álltak.

Egy fenomént észleltem, mintha lapoznák az erdőt.

Felfedeztem magamnak egy új dimenziót, a mozgást.

A 20-as évek dadaistái jutottak eszembe (Hans Richter és Viking Egerling).

1980-ban elkészítettem az első S–8-as filmemet (Sequencia). Rövid kísérleti filmeim után a video lehetőségeivel kísérleteztem. A filmes narrativitást és az egyszerű formai kifejezést párosítottam, mindig arra törekedve, hogy általános érvényességnek adjak jelet.

E vizuális kísérleti művek a világ minden táján bemutatásra kerülnek.

Különböző tv-társaság munkatársa voltam: 1990-92-ig DFF, Berlin (Trailer); RTL „Prime Time”; 1992 RTL „Lichtblick”; 1994 ARD, „Kulturreport” (Trailer).

Vajda Béla

rajzfilmrendező (Kisújszállás, 1935. április 24.)

kérdésekre kérdéssel válaszolt. „Mit mondhatnék a hetven évről? Röviden, hosszan? Hogyan lehetne? A nyugdíjba menésemkor készítettem erről egy filmet...” És megnéztük...

Jaj, de aranyos kisbaba, tisztára a nagypapa.

...

Howgh, rézbőrű testvérem! Howgh!
Uff, Uff, Nagy szürke Prérifarkas!... Uff, Uff!

Vajda Béláról egy velem készült interjúban azt olvastam, ő a szavak nélküli animáció híve. Mikor e remélt beszélgetés céljából találkoztam velem,

A nyírség homokbuckás területe. Ecsedi-láp, Bodroghköz, a Nyírség ho-

mokbuckás... Légpuska kéne... Légpuskával verébre. Békára. Egérre.

...

Reggel beszélt vele először a parkban. Segített a táskáját cipelni.

Istenem, Pirikém, Sacikám, Terikém. Csak te kellesz nekem, meg te, meg meg te!

Hogy szeretem-e Cézanne-t? Hát persze hogy szeretem, Bogárkám, na de segíts már egy kicsit, mindenütt tele vagy gombokkal...

Kimenő nincs! Jobbra át! Balra át! Majd ha leszerelek...

...

Majd én! Majd én! MAJD ÉN!...

...

MIÉRT NEM SZÓLTOK NEKEM?!... Idióták vagytok! Az egész társaság! Fűrészporfejűek! Balfácánok!...

„Alulírott azzal a kérelemmel fordulok a T. Dékáni Hivatalhoz, hogy részemre két tantárgyból pótvizsgahalasztást engedélyezni szíveskedjenek...”

Akkor hát csokornyakkendő legyen?

...

Lakbér, villany-gáz, tüzelő, buszbérlet, bútorrészlet, óvoda, télikabát... Lajoska, apuka most nem ér rá csipcsip csókát játszani.

...

1968-ban fejeztem be a Főiskolát, és még abban az évben elkezdtem dolgozni a Pannónia Stúdióban. Onnan mentem nyugdíjba is. Nagyon jó műhely volt, különösen az egyedi művek tekintetében, amelyeket mindenki a saját témájára, elképzelésére készíthetett. Ezekből évente húsz-huszon-

két darab meg is valósult. Nemzetközi sikereket és elismeréseket is hozott a stúdiónak. Ennek most sajnos vége. A filmes életem ott zajlott, és jó volt, mert amit akart az ember, abból szinte mindent megvalósíthatott.

...

Papucs. Fotel. Meleg kályha. Tévé. Három és fél dioptria. Fogpótlás. Székrekedés. Szívzörej.

...

Őszi napsugár. Lassú léptek. Kis szattyorral. A közértbe. Unokával az Állatkertbe. Meleg fedővel az ágyba. Röntgen. EKG. Próbareggeli.

...

Mit meséljen a nagypapa, Bandika? Hát ide figyelj. Volt egyszer, hol nem volt, az Óperenciás-tengeren is túl, volt egyszer egy rövidlátó, fáradt, gyomorbeteg király...

...

Hogyan kellett volna? Ha azt előre látom, ha abban nem hiszek vakon, ha akkor befogom a számat, ha abból tanulok, ha akkor mindjárt belépek, ha...

Jövőre, ha megérem. A nyáron, ha megérem. Április végén, ha megérem. Jövő hónapban, ha megérem. Holnap, ha megérem.

Vajda Béla

(A HAPPY BIRTHDAY! című animációs film szövege. Készült Radványi Ervin Az élet mint olyan című írása alapján. A filmet rendezte Vajda Béla. Lejegyezte Solymosy Zsuzsanna)

Jászai László

színész (Budapest, 1935. április 25.)

Szüleim a Rábaközben – mindketten – kántortanítók voltak. 1947-től már csak pedagógusok. Apám, aki Jászai Mari édestestvérének, Jászai Józsefnek tizenkettedik gyermeke, itt élt és dolgozott haláláig. A Jászai-emplékházban lakott, amely most múzeum. Gyermekkoromat én is itt éltem, és most nyugdíjas éveimet is itt élem, Rábatamási községben.

1955-ben felvételt nyertem a Színművészeti Főiskolára. Két év múlva – onnan kirotálva – a Kecskeméti Katona József Színház szerződtetett színészi végbizonyítvánnyal. Egy szezon után – melyben három főszerepet is kaptam – nyári szabadságom alatt letartóztattak, és '56-os izgatással vád alá helyeztek. A bűnöm: egy Mécs László-vers és '56-os pesti élményeim zárt körben való elmesélése volt. Felfüggesztett ítélettel szabadulva a Győri Kisfaludy Színházhoz kerültem. Nehéz évek voltak ezek egy fiatal falusi fiú számára, aki otthonról magával hozta a hazaszeretetet, Trianon átkát és a magyarság tiszta, összetartó érzését. A sors kegye volt, hogy egy hatalmas szereppel indultam Győrben, kiváló, híres színészek társaságában. Gyökösi Zsolt rendezőm mentett ki a bizonytalan jövőmből, a *Don Carlos* címszerepét köszönhetem neki. Ez egy csapásra elindította a pályámat és hozta a további nagy feladatokat. A drámai szerepek mellett erősségem volt a zenés színjátszás, hisz több hangszeren is játszottam, zenekarom is volt. Zon-

gorista voltam, a gitárt és a tangóharmonikát is jól ismertem. Édesanyám lánykorában a Magyar Rádió híres gitárkvartettjében játszott. Apám mint kiváló kántor remek zongorista volt. Szóval volt kiktől örökölnöm a muzikalitást, melynek óriási hasznát vettem a színpadon, minden műfajban.

1960-ban lehetőségem volt a Szegedi

Nemzeti Színház óriástársulatához csatlakoznom. Itt egy álomkorszaka jött el életemnek és színészi fejlődésemnek. Ismét játszhattam Kiss Ferencsel a Carlos után, és olyan tehetségekkel, mint Domján Edit, Mádi Sz. Gábor, Lehoczky Zsuzsa, Kátai Endre és még rengeteg igazi sztárral. Ez volt az én igazi világom. Opera, balett, operett, próza. Hatalmas társulat lehetetlen repertoárral.

Kilenc év alatt beérett színész lettem, szinte bombáztak a szerepek és a jobbnál jobb rendezők. Gregor Jóska barátom mint fiatal énekes még prózai epizódot is vállalt, hogy tanulja a színészmesterséget! Évente öt bemutató és minden szerepre minimum két színész. Hol van ez ma? Az előadások hetven százalékát közvetítette a tv. Minden vezető színész országosan is ismert volt akkor a tv jóvoltából! Itt született az első fiam: Ifj. Jászai László, a Pesti Magyar Színház tagja, aki ma éppen Falstaffot játssza színházában, nagy örömeimre!

A híres szegedi „műhely” Szendrői József és Bozóky István főrende-

zók, valamint Vaszy Viktor igazgató leváltásával darabokra hullott. Sokan elmentek, a társulat magva máshová. szerződött. Jómagam két év Budapest után (Vidám Szinpad) Debrecenbe szerződtem. Szintén nagyon erős gárdába, neves kollégák közé. Szerettem Debrecen, a patinás cívisvárost és a református őserőt, de húzott a szívem a Rábaközbe. Nehéz volt Gerbár Tibitől, Kóti Árpádtól, Fonyó Istvántól és még sok profitól elválni, de Várady György szabályosan elragad magához Győrbe. Boldog voltam, és jöttek a szerepek, szinte zuhogtak rám. 1976-ban Jászai Mari-díjat kaptam, és amint lehetett, rohantam Rábatamásiba, apámhoz, vadászni. Itt voltam és játszottam együtt Szirtes Ádámmal, akit én zseninek tartottam mindig. Testvéri barátságba keveredtünk. Mély nyomot hagyott bennem Mester János is, aki emberileg is egy magányos csoda volt. Nehéz volt eltemetni őket. Óriási siker lett az Edith Piaf-darab: *Nem bánok semmit sem*. Többször adta a tv.

Itt is jött a vezetőváltás, és én meghívást kaptam Veszprémbe egy Csehov-darab egyik főszerepére: Asztrov doktor (*Ványa bácsi*). Életem második legerősebb csapatát ismerem meg mint vendég, de a jövő szezonra már mint tag kezdtem Veszprémbe. Itt is az „igazi színészek csapata” várt. Tánczos Tibor, Dobos Ildikó, Szoboszlai Sándor, Kenderesi Tibor, és még sokan. Pár darab-cím: *Kabaré* (Konferansz), *Fekvőtá-*

masz (Bakai), *Hazatérés* (Max), *Egy nő a Maximból* (Poetipon), *Régi nyár* (férfi főszerep), *Fizikusok* (Newton) stb., stb. 1989-ben Erdemes Művész

TÜNDÉRLAKI LÁNYOK
(A BÁRÓ SZEREPÉBEN)

lettem, és szép lakást kaptam a város vezetésétől! Semmi nem tart örökké. Ez most is így volt. Kapás Dezső, Tordi Géza és még sok nagy erő elment a színháztól én pedig komoly szívpanaszokkal kórházak sorát kezdtem járni. 1991-ben leszázalékolta, és 55 évesen búcsút mondtam az imádott „deszkák”-nak! Több mint kétszáz szereppel a hátamon koldusnak éreztem magam, mert elvesztettem életem mozgó értelmét és boldogságát, a színházat. Soha többet

nem játszottam színházon, és már talán nem is fogok. Nagy álmom, hogy fiammal egy darabban játszassak, nem sikerült.

Itt élek Rábatamásiban, egy kis parasztházban, nagyon nagy csendben. Még néha elmondok egy-egy trianoni verset, ezek simogatják elfásult hivatástudatomat. 1995-ben a Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjét kaptam életműdíj gyanánt.

Fújatóként kezdtem apám orgonája mellett Rábatamásiban, fűnyírással fejezem be, magányosan, Rábatamásiban. Ami közte volt, egy küzdelmekkel megvalósult *szép, suta álom!*

János Lőrincz

Sipos Péter

történész (Budapest, 1935. május 3.)

1935-ben születtem Budapesten, 1953-ban a Kölcsey gimnáziumban érettségiztem. 1958-ban az ELTE Bölcsészettudományi Karán történelemtanári oklevelet, 1961-ben a kiegészítő szak elvégzése után magyar nyelv- és irodalomtanári oklevelet kaptam. 1958–1962 között a budapesti Széchenyi István Kereskedelmi Tagozatú Közgazdasági Technikumban magyart és történelmet tanítottam. 1962-ben felvételt nyertem ösztöndíjas aspirantúrára.

1966. január 1-jétől a Párttörténeti Intézetben nyertem alkalmazást tudományos munkatársi minőségben. 1968-ban megvédtem kandidátusi disszertációm, 1970-ben tudományos főmunkatársi beosztást kaptam. 1991-ben disszertációm megvédésével megszereztem a történelemtudomány doktora tudományos fokozatot. 1991 októberétől a Történettudományi Intézetben dolgozom mint tudományos tanácsadó.

Fő kutatási területem a XX. századi magyar és egyetemes történelem, különös tekintettel a következő témákra: a Horthy-rendszer belpolitikája; Horthy Miklós életrajza; a magyar szociáldemokrata párt 1919–1944; a szakszervezetek 1919–1989; a második világháború; Magyarország külpolitikája 1918–1990. 1970-től 26 önálló kötetem, 45 könyvben (1966-tól), 78 folyóiratban közölt tanulmányom jelent meg. A Magyar Akkreditációs Bizottság értékelése szerint „Sipos Péter akadémiai doktori fokozatának megszerzése óta is töretlen lendülettel kutat és publikál. Részt vállal a tudományos ismeretterjesztésben ugyanúgy, mint a történelemtanárok továbbképzésében. A történettudomány helyzetét és lehetőségeit meghatározó bizottságok, szervezetek kulcsfontosságú pozíciót betöltő tagja. Munkái jelen vannak a szakmai közéletben. Ezt támasztják alá a munkáira való hivatkozások is.”

1979-től tagja vagyok a História című folyóirat szerkesztőségének, valamint megalakulásától a História Alapítvány Kuratóriumának. Tagja vagyok több cikluson át az MTA Történettudományi Bizottságának, a Századok című folyóirat szerkesztőbizottságának, az Eötvös Loránd Tudományegyetem habilitációs bizottságának, elnöke vagyok a második világháború története magyar nemzeti, illetve nemzetközi bizottságának.

Rendszeresen közreműködöm akadémiai doktori értekezések, PhD, illetve korábban kandidátusi értekezések, OTKA, OKTK, AKP és egyéb pályázatok elbírálásában, rendszeresen végzek lektorálási és szakértői munkát kiadók, az HBO, a Duna Televízió és a Magyar Televízió megbízásából. Rendszeresen közreműködöm televíziós műsorokban és rádiós beszélgetésekben.

Rendszeresen tartok előadásokat tudományos konferenciákon Magyarországon és külföldön. Fontosabb konferencia-részvételek, előadások: 1989: Oxford, Linz, Bécs; 1990: Bréma, Montreal; 1991: Yvaskylä; 1992: Toronto;

1993: Cluj-Napoca; 1994: Marburg; 1995: Oxford, Bécs, Montreal; 1996: London; 1997: Berlin, Varsó, Odensee; 1998: Helsinki; 1999: Teherán; 2000: Oslo; 1992, 1994: Európa Intézet, Budapest.

Az ELTE Bölcsészettudományi Karán, 1982–1992 között Horthy-korszaki témakörökből megbízott előadóként szemináriumokat vezettem. 1993-tól a Ruzsisztikai Intézet oktatási programja keretében *A Szovjetunió külpolitikája* címmel szemináriumokat vezettem. 1986-ban címzetes egyetemi docensi, 1993-ban címzetes egyetemi tanári oklevelet kaptam.

2000 decemberében habilitáltam, 2003-ban egyetemi tanári kinevezést kaptam.

A Budapesti Corvinus Egyetem Társadalomtudományi Karának nemzetközi kapcsolatok szakán 1993-tól megbízott előadóként, 1999-től részmunkaidőben foglalkoztatott tudományos tanácsadóként dolgoztam. Azóta is *A nemzetközi kapcsolatok története 1815–1945*, és *A magyar külpolitika története 1918–1998* című fő kollégiumokat adom elő. Rendszeresen végzek konzulensi tevékenységet magyar és külföldi doktoranduszok és egyetemi hallgatók kutatómunkájával kapcsolatban.

Sipos Péter

Fülöp Zsigmond

színész (Miskolc, 1935. május 5.)

Miskolcon születtem. Egészen a főiskolai felvételeimig ott éltem.

Budapestre, a Bagyi Ilona Szakérettségis Kollégiumba 1952-ben kerültem fel. Majd egy év múlva, 1953-ban a Színművészeti Főiskola színész tanszakára vettem fel. 1956-ban a harmadik évfolyamot jártam, de rosszul sikerült marxizmusvizsgám miatt meg kellett ismételnem. Így csak 1958-ban diplomáztam, abban az évben is emlegetett *Koldusoperában*, melyben Bicska Maxi voltam. Azután pécsi évek következtek. 1962-

től a budapesti Nemzeti Színházhoz szerződtem. Egy kis kitérővel (1970–79-ig József Attila Színház), amíg Pesti Magyar Színház nem lett, a tagja voltam, illetve örökös tagja vagyok.

Rengeteg főszerepet és szerepet játszottam. Még most is aktívan dolgozom. Persze nyugdíjasként. A sok szerepet nem akarom felsorolni, mert rengeteg helyet foglalna el.

Csak az ívét, amely Rómeótól Cyránóig, Bob hercegtől Raszkolnyikovon át Almaviva grófig terjed. De talán Gosz-

tonyi János: *Ötödik parancsolat* című darabjában, mely Amerikában játszódik, s teljesen a *Hamlet* alapján íródott, leltem a legnagyobb örömet. Emellett sok-sok szinkronszerep, a legnagyobb külföldi sztárok hangjaként.

Sokszor voltam a Gyulai Várszínház nyári előadásainak meghívott vendége. Harminc éven át jártam oda nyaranta játszani. Nagyon szép korszak volt. Ott is sok elismerést kaptam (Békés megye díja, Gyula város díja).

A Magyar Rádió is sokat foglalkoztatott, foglalkoztat még ma is.

És most, hetvenévesen boldog vagyok a három gyermekem és egy lányunokám körében.

Kitüntetésem: Jászai Mari-díj, érdemes művészi cím, Őze Lajos-díj, Sík Ferenc+emlékgyűrű.

fülöp Zsigmond

Csányi Vilmos

biológus (Budapest, 1935. május 9.)

– *Miért az lett, ami?*

– A gyerekkorom olyan volt, mint mindenkié. Általános iskolába jártam, azután vegyipari technikumba, semmi különös nem történt velem. Volt egy kedves kémia tanáróm, Éles Margit, aki nagyon megszerettette velem a kémiát, és ezért vegyipari technikumba mentem, onnan pedig kutató vegyész szakra, az Eötvös Loránd Tudományegyetemre.

– *Az egyetemi évek?*

– Különös világ volt nekem. 1953-ban kezdem egyetemre járni. Szegények voltunk, az egyetem is, másik rendszer volt. Nagy kavardás volt az egyetemen, mert nemcsak azok jutottak be, akik családjában ez megszokott lett volna. Sőt, legtöbbször azok nem jutottak be. Az én családom pedig munkás család volt, amilyenekből az előző időkben nem szoktak egyetemre kerülni. Nekem nem tanítottak nyel-

veket gyerekkoromban, nem volt otthon nagy könyvtárunk, nem zavartak az asztal körül, ha nem tanultam rendesen angolul. Tehát sok-sok problémám volt, de nagyon jó is volt. És fiatal voltam.

– *Most sok könyv veszi körül.*

– Most nagyon sok könyv van a szobámban, mert az ember igyekszik behozni a hátrányait.

– *Mindig nagyon aktív.*

– Erről nem én tehetek, ez egy élettani jelenség. Ha az embernek sok a dolga, akkor többé-kevésbé a szervezete is alkalmazkodik ehhez, azt hiszem. Alapja a motiváció, érdeklődés, ami segít túljutni a holtponatokon, amelyek ebben az életkorban már jelentkeznek.

– *Fő motivációja?*

– A kíváncsiság.

– *Mire?*

– Mindenre. Nem tudom, hogyan alakult ki. Talán adottság ez is. Valószínűleg az ember legkülönbözőbb találkozásából, egyéni történetéből ered. Kíváncsi lesz arra, hogyan alakulnak a dolgok, szeret utánajárni, szereti tisztázni, miért vannak úgy, ahogy.

– *Idővel ez fokozódik?*

– Nem. Mindig nagyon kíváncsi voltam. Gyerekkoromban is állandóan érdekelt, hogy a felnőttek miről beszélnek, minek mi a magyarázata. Sok mindent nem értettem, aztán utánajártam. Ez szépen kialakult. A tudományos pályán meg alapvető kíváncsalom, hogy az ember kíváncsi legyen. Nem fokozódik, hanem talán megszereződik.

– *Mire kíváncsi a legjobban?*

– Mindig valami másra. Nem tartozom azok közé, akik egyvalamit üldöznek egész életükben, azután azt vagy sikerül nekik elkapni, vagy nem. Engem mindig érdekelt valami, de az mindig más volt. Az egyetemi éveim után vegyész-ként szerves kémiai laboratóriumban kezdtem, majd amikor különféle okok miatt nem tetszett, átmentem biokémikusnak, aztán neurokémikus lettem. Miután kiderült, hogy azt a neurokémia, amit én szeretnék csinálni, csak nagyon sok pénzért lehetne, állatviselkedéssel, magatartásgenetikával kezdtem foglalkozni. Olyan problémát kerestem, ami érdekelt, de megismerhető is. Tehát nem olyan célt tűztem magam elé, aminek elérése lehetetlen, és ami után csak sóvárogni lehet. A realizálható sóvárgásokat próbáltam megvalósítani. S eddig még sikerült is. Ebben az évben például egy amerikai pszichológiai folyóiratban megjelent, a kutyák embert utánzó viselkedéséről szóló cikkünket az Amerikai Pszichológiai Társaság az év legjobb publikációjának választotta.

– *Mivel foglalkozik mostanság?*

– Válok el az egyetemről, részben az életkorom miatt, részben mert az egyetem éppen megszabadul a 62 év fölötti munkatársaitól. Úgy gondolja, nincs rájuk szüksége. Az életem tudományos kutatási periódusa, úgy gondolom, lezárul. Jövőre a mi tanszékünk rendezi az etológus világkongresszust. Az lesz az én búcsúszimfóniám a tudományhoz. Aztán meg csak írni fogok. Szépirodalmat. Régóta tervezem, és két kötet már meg is jelent, a harmadik éppen most lett kész.

– *Mit nem valósított meg eddig, de még szeretne?*

– Jó író szeretnék lenni. Ezt még nem értem el, csak elkezdtem dolgozni rajta. És nem is biztos, hogy sikerülni fog. Az embernek mindig olyasvalami után kell sóvárognia, aminek van realitása, és ami azért bizonytalan is. Ha túl könnyű valami, akkor nem érdekes. Egyszer, valahol publikálni akartam egy novellámat. Udvariásan elutasították, és mint utóbb kiderült, el sem olvasták. Azt mondta a szerkesztő, hogy az ő folyóiratuk nem öregedő tudósok irodalmi próbálkozásainak a fóruma, hanem a fiatalokat kell támogatniuk. Benne vagyok a „kitűnő tudós” skatulyában, és elégedjek meg ennyivel. Vagyis ez sem megy magától. Ennek is több oldala van. Persze jól kell írni. De meg kell tanulnom az írásaimra is felkelteni a figyelmet, nemcsak a tudományomra, elhíttetni, hogy valami olyat írtam, amibe érdemes belenézni. Még előttem az élet!

– *Pihenés?*

– Nem szoktam, legalábbis a szó klasszikus értelmében. Este lefekszem, és reggel felkelek. Mindig mást csinálok, egyvalamivel sosem foglalkozom napokon keresztül. Vagyis számomra a pihenés azt jelenti, hogy mindig mást csinálok. Most például magával beszélgetek. Ez is pihenés ahhoz képest, amit éppen abbahagytam.

(Az interjút

Solymosy Zsuzsa készítette)

Csalmy Vilmos

Hangay Zoltán

történész, nyelvész (Budapest, 1935. május 9.)

Meg tudtam találni a magam útját. Szinte egész életemben azzal foglalkozhattam, ami már gyermekként érdekelt és megragadott.

Otthon sok könyv vett körül. Api már kisdíakként is könyvet vásárolt a zsebpénzéből. Később nekünk is. Hatodikban nőttem ki az ifjúsági irodalomból. Akkor még mindennap (szombaton is!) volt magyaróra, mégpedig ötvenperces. Abay tanár úr, mivel mindig rendeseek voltunk, az óra utolsó részében felolvasta nekünk Jókai Új földesurát. Közben kanyarós lettem. Izgatott a történet, elkértem a könyvet, de nemcsak ezt olvastam el,

hanem még vagy húsz Jókait. Izgalmas volt 1947-ban az 1952-ben játszódó *A jövő század regényét* olvasni.

Még hétévesen kerültek a kezembe Anyu egyetemi jegyzetei a sok térképjellel. Több se kellett. Nem autót, motort, katonákat rajzoltam, hanem térképeket. A Cholnoky-atlaszból pedig megismertem a világot. Hamarosan az

is foglalkoztatni kezdett, hogy mi volt régebben ezeken a helyeken. Elérkeztem a történelemhez. A számomra hozzáférhető adatokból „megírtam” a balkáni államok újkori történetét (persze csak pár oldalon).

Aztán Nagymaminál, nagynéné-méknél iskolai évkönyvekre és a Köznevelés egy-két számára bukkantam. Hatásukra kedvenc időtöltésem lett óraterveket és tantárgyfelosztásokat készíteni. Ezt évtizedekkel később igaziból folytathattam.

Közben egyre jobban tombolt, majd lezárult a második világháború. A békebelinek tűnő világnak már 1943-ban vége volt, amikor Várszegi bácsi és Jancsi nem jöttek vissza a Dontól. A következő tavasszal már a bombázók útját figyeltük a térképen. Neumann néniéket elvitték. És nemcsak őket. Egyre felkavaróbb híreket mondott be a BBC. A román átállás után naphosszat a végtelen menekültáradatot néztük. Karácsony után lettünk pincelakók, Budán. A ház légoltalmi parancsnoka egy idős zsidó mérnök volt. Megúsztuk a nyilasrazziát. Azt a pánikot is, hogy az egyik üzlethelyiségben tárolt lőszer robbanni fog. Január legvégén megjelent az első orosz katona, egyedül. Egy idős agglegény, az egyetlen, akit nyilasnak tartottak a házban, a nyakába borult és ömlengeni kezdett. A kozák barátságosan viselkedett; a későbbi oroszok már nem mind.

Tavasszal beállt a békesség, de az olyan volt, hogy Apit, mikor bejelentette a kiscigdapárt helyi szervezétének a megalakítását, őrizetbe vették. Tehát hamar kiderült, hogy 1944 rossz világa után egy újabb rossz világ jön. Hiába akartak mást az emberek, hiába volt annyi fiatal Szent Gellért vértanúságának a 900. évfordulóján is. És ott láttam először a bíborost, a néhány markáns személyiség egyikét. De az urnáknál nem lehetett dönteni, a hatalom Moszkváé volt. Nyomasztó élmények vésődtek belém a fordulat idejéből. De voltak csodálatosan bátor emberek. Magyartanárunk 1949 szeptemberében napokon át újra és újra

eldörögte Vörösmarty sorait: „*Neve: szolgálj és ne láss bért, / Neve: adj pénzt és ne tudd mért. / Neve: halj meg más javáért. / Neve szégyen, neve átok: / Ezzé lett magyar hazátok.*” A gimnáziumba még bekerültem Petőfi rokonaként, egyetemre kitűnő bizonyítvánnyal sem. Mégis a családi életnek köszönhetően volt bennem belső tartás, akármit is dolgoztam, nyugodt voltam. Aztán szakmát tanultam, mert a szakmunkásokkal azokban az időkben sem tudtak csak úgy elbánni. 1956. október 23-án a Fő utcában dolgoztunk. Micsoda izgalom uralkodott! Másolták a követeléseket, aztán jöttek a felvonulók. A Bem téren, a Parlament előtt ott voltam. Otthon más hangulatot találtam, ők Gerő beszédét hallották. S egy más minőségű élet első jelei mögött szinte végig sötét volt a háttér. De mégis borzasztó volt a visszarendeződés durva, hazug és émelyítő voltával, mint például a forradalmi munkás-paraszt kormány stb., stb.! Velem közben az történt, hogy a forradalmat követő első időben, a sok tisztázatlanság közepette, bekerültem az egyetemre. Itt szövődött be a történelem, az irodalom és a tanítás mellé szoros érdeklődési körömbe a nyelvészet D. Bartha Katalin órái jóvoltából.

S 1961 óta tanítok, már negyvennegyedik tanéve. Először középiskolában, a Gömb utcában, majd huszonhat éve főiskolán, a Kiss János altábornagy utcában. Mellette megírtam azokat a témákat, amelyek jórészt diákkorom óta érlelődtek bennem. Csak egy kéziratom nincs még egyenesben. Munkám tehát a természetes életelemem. S kell-e ennél több? Ösztönzészt pedig mindig kaptam a családtól, a tanítványoktól és a kollégáktól, a megkapott (ez is nagy szó) külső elismerésekből.

Ha munkahelyi vargabetűim nem is voltak, munkabeliek viszont igen. A történelemtől, amelyből doktoráltam, eltávolított a hetvenes években egyre fokozódó ideológiai nyomás. Programszerűen fordultam a nyelvészet felé, ahol szabadabb volt a terep. Még tankönyvet is írtam. A nyolcvanas évek második felében, szerencsés ösztönzésnek és a némileg változó légkörnek köszönhetően, megint visszataláltam a történelemhez, megszereztem a kandidaturát. Azóta mindkettőt egyaránt művelem. Úgy érzem, mindkét stúdiumomban sokat köszönhetek a másiknak is.

Közben a reménynek csak pillanatai voltak. Az 1989. március 15-i tüntetés. Erdély segítése 1989 telén. De a nemzetrészek megerősítése helyett hamar lejátszották a változás játszmáját. Hogy ez a társadalom nagyon

beteg, túlságosan is megegették a gulyáskommunizmus zsíros mócsingjaival, azt már az 1990-es választás megmutatta. Egy eszméi mellett kitartó társadalom a történelmi pártokra szavazott volna, s akkor azok talán erőre is kaptak volna. A szakterületemen a nemzeti alaptanterv elintézése volt vészjósló esemény akkor, amikor öntudatra, értékekre kellett volna rögtön szocializálni az új évjáratokat.

Bízunk abban, hogy talán csak a felszín annyira zavaros, s mint a mi testületünkben is, más munkahelyeken is rendesen dolgoznak az emberek, s ha lassan is, csak talpra áll a Gondviselés jóvoltából az ország, a nemzet.

Molcer Máttyás

író (Szabadka, 1935. május 9.)

Hetven gépelt sorba tömörítve hetven év története, tanulsága lehetséges számomra? Kevés, ha csak felsorolom alkotásaimat, tevékenységemet, ha pedig a letűnt évszázadról akarok tanulságot levonni, sok is. Három szóban elmondhatom: kár róla beszélni! A történelemből nem okulnak a nemzedékek, különben a náci haláltáborokat nem követte volna Knićani, Gakovo, Vukovar, Srebrenica stb. Felidézve „magántörténelmemet” megállapíthatom, hogy „hazafias családból” származom, amint az a későbbiekből kiderül. Johann dédapámat azért hívták Szabadkára, hogy a színház korinthuszi oszlopait felépítse. Mozart távoli rokonomhoz hasonlóan minden őszám, rokonom vakolókanalas volt. A Szerb–Horvát–Szlovén Ki-

ráltság megalakulásakor nagyapámnak egymillió aranykoronája veszett a bankban, a második világháborút követő felszabadulás után apám nyakára drótból hurkot kötöttek, amelyet ügyesen a hátrakötözött kezéhez erősítettek – ha elesik, megfojtja magát –, azután puskatussal tördelték fogait. Egy

bunyevec felismerte és megmentette a zentai úti temető tömegsírijától, ezután idézést kaptak Gakovóba, de mivel apám náciellenes volt, ezért a háború vége felé a magyar fasiszták mint zsidót családotstul el akarták hurcolni, ez a behívó mentett meg bennünket az újabb haláltáborból. Hogy mi várt volna ránk, elolvastam a verseci származású Robert Hammerstiel *Ikonok és patkányok* című könyvében. Apám tekintélyes vagyonát elvették, azután idő előtt eltávozott. Most a vagyon visszaszármaztatását kikerülve újjgazdag ült az ősi tulajdonba.

Május kilencedikén születtem Szabadkán, tíz évre rá vesztettünk el egy újabb világháborút, abban az időben kezdtem művészettel foglalkozni. Idővel hegedültem és brácsáztam a Szabadkai Filharmóniában és a színházi zenekarban, zongoraművészi oklevelet szereztem Zágrábban, majd magisztráltam, Svájcban zeneszerzésből mesterfokozatot szereztem stb. Számos önálló hangversenyt adtam Jugoszláviában és külföldön, némelyikről lemezfelvétel készült, ugyancsak nagyszámú kompozícióm némelyikéről. Sok önálló képkiállításom volt, több könyvet illusztráltam. Alkotóként eredetiségre törekedtem, kerültem a járt utakat. Verseskönyveket írtam és jelentettem meg magyar, horvát, német, szerb és roma nyelven. Legutóbbi, ASYL című verseskötetem hétnyelvű. Fordításomban horvát és szerb költők verseskötetei láttak napvilágot. Voltam zene- és színikritikus, újságíró, zenetanár. Jelenleg sajtó alá rendezem szerb–angol nyelvű haiku verseket tartalmazó kötetemet. És ennyi az egész...

Molcer Judit

Révész Bertalan

irodalomtörténész (Iske, 1935. május 14.)

Iskolai végzettség:

Pedagógiai Főiskola, Társadalomtudományi Kar, 1956–1960; magyar–szlovák szak.

Szakképzettség:

Magyar nyelv és irodalom – szlovák nyelv és irodalom szakos középiskolai tanár

Nyelvismeret:

szlovák – felsőfok
orosz – társalgás

Tudományos fokok:

1975: egyetemi bölcsészdoktor (PhD)
– irodalom;

1982: kandidátus (PhD) – irodalomtudomány;

1984: egyetemi docens;

2001: az irodalomtudomány habilitált doktora

Munkahely:

Konstantin Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Hungarisztika Tanszék: 1960 óta
1974–1981: tanszékvezető

1986–1990: tanszékvezető

Felsőfokú oktatási tevékenység:

Tanársegédként, adjunktusként, később docensként az alábbi szaktár-

gyakat oktattam: Régi magyar irodalom, Világirodalom, Magyar művelődés- és kultúrtörténet, A 19. század magyar irodalma. Ma az utóbbi két szaktárgyat oktatom.

Kutatási programok:

A magam egyéni irodalomtudományi kutatásain kívül részt vettem és veszek az alábbi tanszéki kutatási programokban:

- 1980: RS III-3-3-3 – Nyelvek és irodalmak kölcsönhatása a közoktatásban
 1985: RS IV-OS-11/4 – Az esztétikai nevelés érvényesítése a középiskolai irodalomoktatásban
 1997: 1/3061/96 – Magyar–szlovák irodalmi hatások és kapcsolatok
 2001: VEGA 1/7299/20 – A „nyitrai iskola” kutatása és eredményeinek recepcivitása

Fordítások:

Öt kézikönyv és tankönyv fordítása szlovák és cseh eredetiből magyarra.

Szerkesztői tevékenység:

- 1974–1979: Módszertani tanulmányok c. kötetek szerkesztője
 1981–1985: Az Irodalmi Szemle szerkesztőbizottsági tagja

Közéleti szolgálat:

A CSEMADOK társadalmi és kulturális szövetsége Nyitrai Régiójának elnöke – két időszakban: 1964–1969; 1990–1993

Tagságok:

1972–: A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagja

1978–: A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság tagja

1989–: A Hungarológus Oktatók Nemzetközi Társaságának tagja

1997–: A Szlovákiai Magyar Írók Társaságának tagja

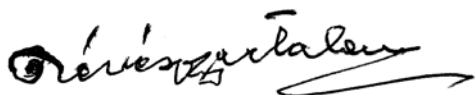
1996–: A Katedra Társaság tagja

Tudományos-szakmai előadások:

Tudományos tanácskozásokon, konferenciákon a negyven év során: évenként három-négy.

Publikációk:

- Öt önálló kötet:
  - *A magyar romantika irodalma*. SPN Bratislava, 1977
  - *Czuczor Gergely költői pályája 1830-ig*. Grand Tours, Esztergom, 1993
  - *Anyanyelv – iskola – nemzettudat*. *Lilium Aurum*, Duraszerdahely, 1999
  - *Szabad népek valánk, s azok legyünk*. LA, Dunaszerdahely 1999
  - *Czuczor Gergely költészete az 1820-as években*. FF UKF, Nitra, 2001
  - publikált írások (irodalmi és oktatáspolitikai tanulmányok, kritikák, lektori vélemények, szakmai cikkek) száma összesen: 115
  - Öt szakkönyv fordítása
- Tudományos kutatási terület:**
- A XIX. század magyar irodalma első felének romantikus és realista periódusai
  - Czuczor Gergely költői életműve

Csirpák Emilné

tanár (Predtyecsevo, 1935. május 15.)

Szülfőfalum Oroszország Orjol megyéjében található, ahol mordvin apám, Rozgyin Alekszej iskolaigazgatóként dolgozott. Matematikusi tehetségének köszönhetően Leningrádban egyetemet végzett. Apai nagyapám mozdonyvezető volt – és még idejében, hatalmi segédlet nélkül halálozott el. Nagyanyámat mint kulákot a nagy sztálini terror kezdetén Szibériába deportálták. Két kiskorú gyereket hagyott otthon, de sikerült szerencsésen túlélnie a történelem viharait. Ágyban, párnák közt halt meg a nyolcvanas években.

Édesanyám, Miller Hirlanda ápolónő volt. Észk anyai nagyapám, Millex Jüri a 20. század elején Pétervárott dolgozott. Ügyes kezű esztergályosként könnyedén eltartotta négyfős családját: háztartásbeli feleségét és két lányát. A cári Oroszországban mindkét lány észk gimnáziumot végzett itt, Pétervárott. Háromszobás önálló lakásuk volt a főváros egyik polgári negyedében.

1935–41 között Leningrádban éltem. 1937 – a sztálini terror tetőzött. Apámat is a gulagra hurcolták, ahol 1947-ig raboskodott. Utána – „a nép ellensége” minősítés miatt – még tíz évig nem telepedhetett le nagyvárosban, különösképpen nem a birodalom európai részén. Hruscsov idején rehabilitálták.

Nagynéném férjét (aki észk hajógépész és régi bolsevik volt, szintén Leningrádban élt) 1937 októberében ugyancsak letartóztatták. Családját évtizedeken át azzal hitegették, hogy él, csak mint a nép különösen veszélyes ellenségének nem szabad leveleznie még a családjával sem. Az „olvadás” után rehabilitálták. Sorsáról – még 1937 novemberében agyonlőtték – csak 1989 után értesült családjá. Nagynénémet, a feleségét '37 végén a sarkkör környékére deportálták. Miután szabadon engedték, a nagyvárosokat csak száz kilométerre közelíthette meg, azokban nem telepedhetett le.

A második világháború kezdetén, 1941-ben anyámat mint ápolónőt mozgósították. A városban élte át Leningrád blokádját – belerokkant. 1941–42 telén majdnem éhen haltunk. Unokatestvéremmel '41 nyarán a nagyvárosoktól száz kilométeres távon kívüli Tolmacsovóba utaztunk kitelepített nagynénémhez. A területet a németek váratlan gyorsasággal foglalták el. A polgári lakossággal egyáltalán nem törődtek. Sőt – nehogy a szovjet partizánok kezébe kerüljön – nem hagyták betakarítani a termést. Ott rothadt el a kolhozmezőkön, miközben ezen a vidéken ebben az időben hatezer inkeri (finn) halt éhen. Velük együtt majdnem mi is. Bennünket az észkországi rokonok mentettek meg: 1942 tavaszán hozzájuk költöztünk. Ennek az évnek a tavaszán és nyarán a nap olyan szikrázóan fényesen sütött rám, ahogyan sem azelőtt, sem azután soha. Erre az időre úgy emlékszem vissza, mint újjászületésem korára.

A háború kezdetétől négy éven át semmit sem tudtunk szüleimről.

Gyerekkoromban két nyelven beszéltem: észtül és oroszul – a magyar közmondás, a Jó pap holtig tanul, rám a tanárra is igaz. 1959-ben orosz nyelv és irodalom szakos középiskolai tanári oklevelet szereztem a Tartui Állami Egyetemen, majd 1968-ban német nyelv és irodalom szakosat Ungváron. 1959-ben férjhez mentem évfolyamtársamhoz. '59-től középiskolai tanárként dolgoztam. 1962–71 között a magyar tannyelvű Csapi 2. sz. Középiskolában tanítottam orosz és németet. A hatvanas években a nemzetközi hírű irodalomtudós és strukturalista Jurij Lotman aspiránsa voltam a Tartui Állami Egyetemen.

1971-ben családommal áttelepültem Magyarországra. 1971 és 1992 között különböző magyarországi felsőoktatási intézményekben oktattam orosz irodalmat meg orosz és német nyelvet. 1975-ben az ELTE-n orosz irodalomból doktoráltam (summa cum laude). Kandidátusi fokozat megszerzésére 1989-ben Moszkvában nyílt lehetőségem – éltem is vele. Rendszeres résztvevője, előadója voltam az orosz tanárok hazai és nemzetközi tudományos rendezvényeinek. Számos cikket, tanulmányt publikáltam különböző hazai és külföldi kiadványokban (például a Szovjetunióban – Moszkvában és Észtországban, Csehszlovákiában). Főleg az idegen nyelv és irodalom tanításával foglalkoztam. Különösképpen az anyanyelvi irodalom és az oktatott cél- (adott esetben az orosz) irodalom eszméi és témái közötti asszociációk, ezek kialakításának, felhasználásának lehetősége az oktatás folyamatában érdekel. Az európai kultúrkör ezen két areális irodalmának számos közös jelenségéről készítettem felméréseket középiskolás tanulók és egyetemi, főiskolai hallgatók között, segítségükkel Ezek során kiderült, mi több: bebizonyosodott, hogy a XIX–XX. századi magyar és orosz irodalomban is egész sor hasonlóság (költői kép, hasonlat, szimbólum, sőt eszme és téma) létezik. Több, mint első látásra az ember feltételezi. Ez alátámasztja a felismerést: az anyanyelvi irodalmi ismeretek, a komparatisztika tudatos alkalmazása felhasználható és felhasználandó az idegen nyelvű irodalomnak – különösképpen az európai kultúrkörhöz tartozó népek irodalmának mint idegen irodalomnak – az oktatásában. Ez az oktatás folyamatát jelentősen megkönnyíti, mivel a célrodalmat érzelmileg közelebb hozza az oktatotthoz.

Két felnőtt, már elég régen doktori címet szerzett családos gyerekünk és két iskolás, kitűnő tanuló unokánk van.

Annak ellenére, hogy az élettől jókora pofonokat is kaptam, derűlátó vagyok. Hiszem, hogy ha az ember nagyon akar, akkor tanulhat és sok mindent el is érhet.

Csirpák Emília'

Ember Judit

filmrendező (Abádszalók, 1935. május 16.)

Hetvenkedünk? Hetvenkedünk?

Hetvenkedek. (Nyugi, maximum: tíz évig.) (Ha egyáltalán...)

Utána minden nagyon jó lesz. Akira Kurosava mondta: egy rendező a nyolcvanas éveiben alkotja legszebb filmjeit. Addigra beér... (Hát... majd meglátjuk...) (A vak is ezt mondta.)

Mit mond? Mit mond? Hangosabban!

Hogy... meg-lát-juk...

Anyu, mondd, hogy mit látok!

Mit látsz? Mit látsz? ...HOGY MIK VOGYMIK:
ISA POUR S HOMOU VOGYMIK.

Vogymik.

Vogymik vagy nem vogymik: ez itt a kérdés.

Ember Judit

EMBER JUDIT ÚJ MAGYAR
SIRALOM (1989) CÍMŰ
DOKUMENTUMFLIMJÉBŐL:
NAGY IMRE KADÁVERE

Urvári Sándor

tornászedző, tanár (Szendrő, 1935. május 31.)

Borsod megyei szülővárosom várossá válásában nagy szerepem volt. A római katolikus templom restaurálásához is jelentős támogatást szereztem.

Tanulmányaimat az esztergomi ferences rendi gimnázium helyén, a Temesvári Pelbárt testnevelési gim-

náziumban kezdtem. A kiskunfélegyházi tanítóképző testnevelési tagozatán érettségiztem.

1953-ban jelentkeztem a Testnevelési Főiskolára. Itt ért a forradalom szele '56-ban. Mint az ifjúság delegáltja vettem részt a forradalmi bizottságban.

Ez a tény sokáig beárnyékolta az előmeneteletem. Válogatott tornász-ként maradtam Budapesten és helyezkedtem el középiskolai tanárként.

1969–1989-ig a Magyar Tornaszövetség országos szakfelügyelői tisztjét töltöttem be.

1976-ban a Nemzetközi Tornaszövetség technikai bizottságába választottak. Ebben a tisztségemben a világ valamennyi földrészén angol és német nyelven előadásokat, tanfolyamokat vezettem. A tornasport „szürke eminenciásaként” jártam a világot és szerezttem elismerést és megbecsülést a magyar népek.

Hét olimpián képviseltem a magyar érdekeket a tornász-világversenyeken. Tíz évig szakmai tanácsadója voltam a World Gymnastics Magasenszaklapnak. A Nemzetközi Tornaszövetség megbízásából tornaoktató filmet készítettem, melyet angol nyelven a világ számos részén felhasználtak. A *Sporttorna technikája* címen könyvet jelentettem meg, amit szintén számos országban lefordítottak.

1989-ben egy évre Kanadában vállaltam oktatói munkát. A rendszerváltozást Ottawában éltem meg. Nagy reményeket táplálva jöttem haza. A reményből nagy csalódás lett. Csak a cégtábla változott, minden maradt a régiben. Egy rövid ideig munkanélküli lettem, majd újra pedagógiai pályámat folytattam.

1991-ben a Közgazdaság-tudományi Egyetem diplomáciai fakultására nyertem felvételt. Posztgraduális képzés keretében 'Master of Degree' fokozatot szereztem. Egyidejűleg doktori diplomámat is sikeresen védtem

meg. A Ritmikus Sportgimnasztika elnökének választottak.

1994-ben a sportot felügyelő belügyminiszter tanácsadója lettem. Innen mentem nyugállományba 1998-ban.

Nyugdíjas éveimben sem pihentem. 2000-ben magánereőből talán az országban egyedülálló milleniumi parkot hoztam létre Balatonakarattyán. Ez ma már idegenforgalmi nevezetesség. Ugyanitt egy tornászmuzeumot avattunk fel 2003-ban, amit a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma is elismeréssel jegyez. Az avatáson a Nemzetközi Tornaszövetség is képviseltette magát.

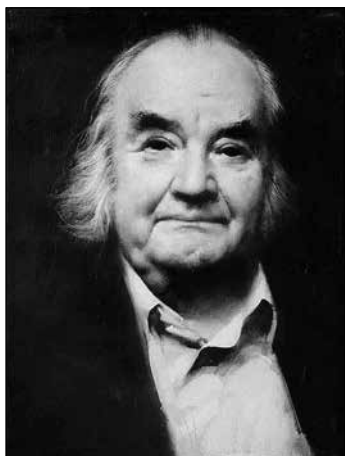
Családomban a sport és a testnevelés mindig meghatározó tényező volt. Feleségem a ritmikus sportgimnasztika első bajnokai közé tartozott, a sportág úttörője volt. Mindkét gyermekem a Testnevelési Egyetemen szerzett diplomát. Az unokák sem estek messze a sport szeretetétől. Számukra is meghatározó a testnevelés a teniszen és a ritmikus sportgimnasztikán keresztül.

„A sport nem csak a testnevelés, hanem a léleknek is a legfontosabb, legerősebb nevelő eszköze.” (Szent-Györgyi Albert) Ez a meghatározás a Nobel-díjas orvostudóstól származik, és végigkísért egész életem folyamán. Ebben a szellemben dolgoztam és éltem meg az elmúlt hetven évet.

Dr. Urmácz

Czigány Lóránt

irodalomtörténész (Sátoraljaújhely, 1935. június 3.)

Hetvenhez közel, de még innen, illő visszatekinteni a megtett életútra. Ha római polgár volnék (lettem volna), már hatvanéves koromtól, a hivatalos öregkor kezdetétől, öregnek (*senex*) számítanék, és jogot formálhatnék arra, hogy tagja legyek a vének tanácsának (*senatus*).

A XXI. században azonban nem divat öregnek lenni. 60-70-80 éves köpcös, kopasz(odó) fiatal emberek és hamiskásan viháncoló öreglányok a kortársaim. Mindenki elkeseredetten és fogcsikorgatva fiatal. A kötelezően egészséges életmódot választja, közben rémülten figyeli a vérnyomását, koleszterin- és vércukorszintjét. Ezek az öreg fiatalok haláluk órájáig bíznak abban, hogy ha nem is élnek örökké, de még jó néhány évet fognak

eltölteni itt lenn, a földi lenniségben.

Én nem. Nem erre tanított az Élet (természetesen nagy kezdőbetűvel). Az első önálló, senki által nem sugalmazott vagy felügyelt mondatot kilenc és fél éves koromban írtam egy vadonatúj, német nyelvű zsebnaptárba, 1945. január 20-án a linzi teherpályaudvaron, iszonytató szőnyegbombázás után, amikor a légiriadót lefújták és a kiterített halottakra meszet szórtak: „Máma bombát dobtak ránk, de nem talált.” Igen, a kétszáz tengelyes szerelvény, tele menekültekkel, több helyen telitalálatot kapott, de minket „nem talált” [el a bomba], ahogy nyiladozó értelmem esetlen tömörséggel megörökítette az eseményt. Ma olvasva a suta megfogalmazást, kicsit olyannak tűnik, mintha egy sportesemény ellenszurkolója lettem volna, némi kárörömmel eltelve, hogy „nem talált” célba a ránk dobott bomba. Életem első, írásban megörökített eseményének az emléke azonban a tudat mélyebb régióiban bujkált egész életemben. Nem tudtam, de radioaktív hatóanyagként viselkedett. Egész felnőtt életemben a halálfélelem gyötört, vártam a bombát, ami majd „talál”. Mindez akkor tudatosult bennem végleg, amikor a kiadásra szánt naplómát olvasgattam. Nevetségesen sok benne a kicsinyhitőség, hogy ezt vagy azt már úgysem érem meg.

Ám így is elég sok mindent megértem. Megértem, hogy orosz katonák önfelédten járták a guggolást, harsányan rikoltozva: „Vojna kaput! Vojna kaput!” Ez e mondat, bár nem magyarul hangzott el, nekem mégis tetszett, mi tagadás, még ma is tetszik. Megértem, hogy megnyertük a széncsatát, de megettük az aranytojást tojó tyúkot; hogy csillaghullás közben teli szájjal kiabáltuk: „Ruszkik haza! Ruszkik haza!”. Hogy egy miniszterelnök *akkor hajnalban*, fáradt, de nem elgyötört hangon bejelentette: „Csapataink harcban állnak”. Majd később mint már csak volt miniszterelnök, állhatatos eltökéltséggel kijelentette: „Kegyelmet nem kérek!”.

Megértem továbbá, hogy *akkor*, november vége felé ráébredtem, nekem semmi keresnivalóm nincs ebben az országban, jobb, ha elmegyek innen. Azt

mondja erre az egyik nőnemű évfolyamtársam elszánt, égszínkék szemekkel: „Akkor én is!” És megértem, hogy kitarított mellettem. Megértem, hogy a londoni egyetemen a vizsgabizottság elnöke, egy öreg, színét és visszáját is látó, román emigráns professzor döcögős angol kiejtéssel azt mondja útravalóul: „Nézz, fiatalember, most, hogy sikeresen megvédte a PhD disszertációját, gondoljon arra, hogy ezt soha senki el nem veheti magától!” Megértem, hogy Kaliforniában azt kiabálták a diákjaim: „*Make love, not war!*”, meg azt is, hogy a magyar határon a vámos, angolból fordított magyar irodalomtörténetem kéziratát lapozgatva, csodálkozva megkérdezte: „Maga ott kint is ilyesmikkel foglalkozik?”

Megértem, hogy 41 éves koromban végre magyarul is könyvem jelent meg, hogy 51 éves koromban magyar diákokat magyarul is taníthattam, hogy hatvanéves koromban egy magyar egyetem díszdoktorrá avatott.

Azt is megértem, hogy a Londonban zsebre vágott útlevelemet csak Hegyes-halomnál kell előkotorni, de ott se nagyon néz bele az unott arcú hivatalnok.

Azt szeretném még megérni, hogy Londonban is euró legyen a zsebemben, ne angol font, s euróval fizethessem Pesten a Centrál kávéházban is, ne csak Párizsban a Prokoppnál.

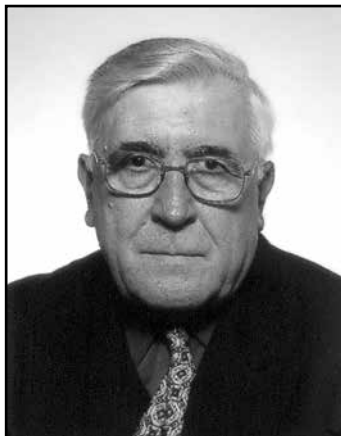
De először is, természetesen, a hetvenet kell megérni. Csak aztán lehet hetvenkedni.

István Käfer

Käfer István

irodalomtörténész (Budapest, 1935. június 3.)

Apai nagyapámék a XIX–XX. század fordulóján jöttek Karinthiából a fővárosba, anyai nagyapám Trencsénből. Az ő felesége volt magyar anyanyelvű. Apám a harmincas évek elején Pancsován talált munkát. 1934-ben magyar-ként vissza kellett menekülniük a már engem váró anyámmal együtt a szerb (jugoszláv) király meggyilkolása miatt. Budapesten menekülteként kezelték őket – majd minket –, ezért apámat nem vitték katonának. 1943-ban Érsekújvárra mentünk. 1945–46-

ra fasiszták, magyarosítók, a szlovák nép ellenségei lettünk. 1946-ban visszamenekültünk Budapestre. 1948–49-ben lehetőséget kaptunk a repatriálásra Karinthiába...

1953-ban magyarul latin szakra jelentkeztem, de múltam miatt a latint szlovákra változtatták. E csapást nehezen dolgoztam fel, de végül elfogadtam. Meg-

tanultam a nyelvet, ismerkedtem a kultúrával, a szlovák nemzetté válás ma is zajló drámájával. Hogyan lehetnek egy évezreden át Szent István koronájának

népe, szuverének a szlávok között és közben európaiak, sértődés, bosszú, bűnbakkeresés nélkül. Ennek megérzése már szolgálat. A sejtés megfogalmazása az én magyar nemzetemnek.

1991-ig az anyaggyűjtés, a bibliográfiák évtizedei következtek. Igen sok meghitt emberi, baráti kapcsolat Szlovákiában, az egyre nehezebb szolgálat vállalása. A különködésé, a csodabogárságé, egy kicsit a magyarság érdekeinek háttérbe szorítójáé, a „csak bibliográfus” kirekesztettségéé.

1991–92-ben a szervező Pázmány Péter Katolikus Egyetem néhány vezető személyisége megbízott a szlovák szak létrehozásával, a magam

elképzelése szerint. A szolgálat az intézmény lényegéből fakadó küldetés lett. Teljesítését könyvek sora, közös tudományos konferenciák, a végzős hallgatók tevékenysége jelzi. Szlovák tanszékünk nyilvános működése várakozó, bátorító bizalmat élvez mindkét országban, s a két nagyobb egység, a Szlavisztika–Közép-Európa Intézet és annak nyugati szláv kulturális kutatócsoportja immár régiónk egykorvölt együvé tartozásának bemutatásán fáradozhat.

Incze Béla

bíró (Mezőtúr, 1935. június 8.)

Pedagóguscsaládban születtem. Miskolcon jártam iskolába. A Lévai József Gimnáziumban kezdtem, azután az államosítás után az iskolarendszer is változott. A patinás épületben a gimnáziumi tanárok közreműködésével általános iskola működött. Ezután ismét ugyanott, immár a Mikszáth Kálmán Gimnáziumban érettségiztem.

Jó osztály volt, szinte mindnyájan sportoltunk. Valamennyien megtaláltuk helyünket, az élet legváltozatosabb terü-

letein. A most már évente tartott érettségi találkozókön öreg mérnökök, tanárok, tisztviselők, vállalkozók vannak jelen.

Nem akartam pedagógus lenni, de az akkori idők kétéves sorkatonai szolgálatánál jobbnak tűnt számomra a Pécsi Tanárképző Főiskola, ahol 1955-ben végeztem történelem szakon.

A sportot nem hagytam abba, és az később is meghatározta az életemet. Röplabdáztam az NB I–II-ben, a megyei bajnokságban, edző- és játékvezetői vizsgát tettem.

Falusi iskolában kezdtem a pedagóguspályát, majd Kaposváron, a MÁV nevelőotthonában fejeztem be 1970-ben. Génjeimben öröklődött a pedagógusvéna. Több száz kisdíák útra bocsátásánál asszisztáltam kollégáimmal, s

büszke vagyok, amikor negyvenéves találkozóra is meghívnak. A volt tanítványok legtöbbször ma már egy-két unokával dicsekszik, van köztük orvos, vasutas, mérnök, operaénekes. Szomorú, hogy a MÁV meg akarja szüntetni ezt a nagy múltú, közel százötven éves intézményt. Azok, akiket innen kikerülve megcsapott a mozdony füstje, máig is szívvel-lélekkel vasutasok. Visszaemlékezve, nem bántam meg a pedagóguspályán töltött éveket. A gyerekek között sokáig fiatal marad az ember.

1960-ban beiratkoztam a Pécsi Tudományegyetem jogi karára. A nevelőotthoni tapasztalatok, a társadalomban egyre gyakrabban előforduló fiatalkori kriminalitás miatt egyre tudatosabban kezdtem az ilyen jellegű témákkal foglalkozni. Már harmadéves koromban érlelődött disszertációm tárgya, melyből valóság lett *A fiatalok bűnözés és a család kapcsolata* címmel. Földvári professzor jelszerűen értékelte.

Nem volt könnyű család és munka mellett tanulni. Az egyetemi évfolyamtársak legtöbbször számára előírták a jogi diploma megszerzését (BM, HM, államigazgatás). Ők voltak könnyebb helyzetben. Néhány professzor meg is kérdezte, miért kell nekem második diploma, mások pedig azt mondták, többet kell produkálnom, mint a tanácsakadémiásoknak.

A jogi diplomát követően még két évig a pedagóguspályán maradtam. A fiatalkori kriminalitást érintő munkahelyek nem léteztek környezetemben. Atyai jó barátom – aki párton kívüli városi ügyész volt – javaslatára pályát módosítottam. Pedagógusként megbecsültek, a jogásztársadalom viszont nem ismert. Ironikusan néhányan többször megjegyezték: pedagógusok között a legjobb jogász, a jogászok között a legjobb pedagógus vagyok.

Igyekeztem a magam számára megállapított mércét teljesíteni. Több mint tíz év termelősövetkezeti jogászkodás után letettem az egységes ügyvédi-jogtanácsosi vizsgát, majd ezt követően újabb tíz esztendő dolgoztam a megyei szintű mezőgazdasági szakirányításban.

1990-től 1995 áprilisáig a Somogy Megyei Bíróság Cégbíróságának bírójává lettem. Szövetkezeti múltam miatt itt is ezzel a területtel volt kapcsolatos munkám nagy része. A legnehezebb feladatot ekkor a számítógéppel való ismerkedés jelentette.

1995 márciusában telefonon keresett meg az egyik honatya, hogy jelentkezne-e átvilágító bírónak. Közöltem, hogy nem szoktam ilyen feladatra önként jelentkezni, ismerem a törvényt, de ha írásban felkérnek, azt megtiszteltetésnek veszem. Ha pedig az Országgyűlés megválaszt, lelkiismeretesen, a jogszabályok szellemében fogom elvégezni ezt a felelősségteljes, történelmi jelentőségű munkát.

1995. április 15-én hatodmagammal az Országgyűlés megválasztott átvilágító bírónak. Azóta hárman jelenleg is egy bizottságban dolgozunk. A feladat kezdettől nem volt, és most, a vége felé sem könnyű.

Munkánk során megismertük a BM III/III-as csoportfőnökség, a belső elhárítás sok ember életét megnyomorító munkáját, a szervezetet kiszolgáló ügynökök, tartótisztek, szigorúan titkos állományba tartozók sokszor gyomorforogató tevékenységét.

Az érintettek nagyon kis száma az eljárás megindulásakor lemondott, az ő dossziéikat harminc évig nem lehet megismerni. Akikről viszont bebizonyoso-

dott az ügynöki múlt, az előkerült, sokszor több száz oldalú kitévő jelentések megléte esetén is a végsőig tagadtak, nem ismerték el azt a tevékenységet, amellyel sok ember életét tették tönkre, akik esetleg hosszú évekig börtönbe vagy megfigyelés alá kerültek.

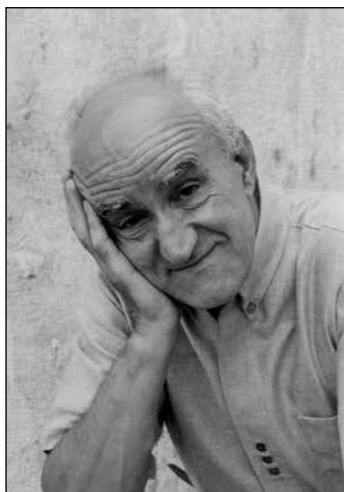
Munkánk kezdetén fiatalabb kollégáimat arra kértem, hogy a pártoktól függetlenül, csak a törvény szellemének megfelelően, a tények alapján végezzük a ránk bízott feladatokat.

Úgy érzem, becsületesen dolgoztunk s végeztük el ezt a megtisztelő munkát. Történelmi cselekedet volt, melynek értékelése az utókor feladata lesz.

Koltai János

színész (Budapest, 1935. június 8.)

BITÓ-KÁLLAI: ÁBRAHÁM ÉS IZSÁK
(MADÁCH STÚDIÓ)

NAPLÓ 1998 október 5.

Modernitás I.

óriás poszter magasan,
nyakad mered, ha nézed:

VILÁGVÁROST ÉPÍTÜNK-DEMSZKY GÁBOR!

alatta az egyik nyomorult(hajléktalan)leüti a másik nyomorultat
és elveszi 230 -kettőszázharminc- frt-ját, amit néhány lépéssel
arrább a hulladék begyűjtőben kapott, a száz lépésre lévő CBA
boltból kunyerált papirdobozokért,
amelyeket szépen össze is hajtogatott,
hogy végezzen valami munkát a pénzért,
amit most egy pofon kíséretében elvettek tőle,

VILÁGVÁROST ÉPÍTÜNK!

a ház, ahol a hulladékgyűjtő is van,
 átjáróház
 a Károly körút és a Rumbach Sebestyén utca között,
 a ROTCHILD-tól (élelmiszer bolt) hazafelé tartó háziasszonyról
 valaki, talán az előbb kirabolt hajléktalan, letépi nyakláncát
 az átjáróudvaron,
 az asszony mindkét kezében szatyor, így is védtelen,
 szombat délelőtt esett az eset,

VILÁGVÁROST ÉPÍTÜNK!

Igen, mondja valaki,
 ezek a jelenségek éppen
 VILÁGVÁROSSÁ VÁLÁSUNK-at mutatják!
 (nem kellene valami egészen mást építenünk?!)

Modernitás II.

két mokány kissrác
 fut,
 versenyt futnak,
 nekirugaszkodásuknak nem kell se rét,
 se erdei út,
 sportpálya se,
 lábuk alatt nem serceg fű,
 nem száll a por,
 nem ropog salak,
 pedig becsületesen kapkodják fehér térdzoknis lábaikat,
 akár, ha parázson táncolnának, igen
 vitustáncot járnak
 egy játékkerem műanyag padlóján megszállott igyekezettel,
 a helyszín Japán,
 térdük alá erősített valamiből
 huzal viszi az igyekezet koncentrált energiáját (akár a köldökzsinór)
 a rajztáblányi asztalon billegve igyekvő bábukba,
 ők versenyeznek!!/
 zúg a léghajó,
 a kissrácok kezében üveg,
 vitamin ital, az kell!!/
 és egyre szaporábban szedik a lábukat, hogy célba érjenek,
 a falakon jelmondatok szuggerálják a mentális municiót:
 légy érdekes,
 légy jelen

+
 győzz!!!
 Ez már az?
 A győzelem?
 Ó,jaj,világ!
 Emlékszel még a tücsökszóra,
 reggel hogy'énekelt a sárgarigó a hársfa tetején
 és milyen a győztes zihálás,
 amikor a nyert futás után elvágodsz a fűvön a hangyák közé?!/

Zoológus akartam lenni,anno,
 jártam hát iskolákba:elemibe,általánosba,gimnáziumokba,
 rajzolni megtanultam a Képzőművészeti Főiskolán(1955-1959)
 diplomát a Színház és Film,színész szakán szereztem(1959-1963)
 Mindig a "szellem napvilága"szolgálatát kerestem,
 munkámat végeztem,magamat nem híreszteltem,
 egy Színház tagja voltam "mely messze,mint az ég".
 Zoológus nem lettem.

2004 október 23.

Koltai József

Finta József

építész (Kolozsvár, 1935. június 12.)

Írásomat azért kezdem önéletrajzi elemekkel, mert „indulásom” – születésem helye (Erdély, Kolozsvár, Farkas utca), a család, amelybe belekerültem, és persze születésem és gyermekkorom ideje is – máig manipulálják „létezésemet”, felfogásomat a VILÁGRÓL, léte-
 met VALAMIBEN – VALAKIBEN, akinek távoli megfoghatatlansága oly sokszor elkeserít. Hat évig éltem Kolozsvárott a Farkas utcai hársfák árnyékában, a református ó-kol-

légiummal szemben (édesapám a gimnázium magyar-latin szakos tanára, édesanyám az iskola igazgatóságának titkárnöje volt). Anyai részről erdélyi – elég hamar elszegényedett – nagybirtokosok, református papok voltak az őseim, apai részről Torda-Aranyszék környéki, parasztsorba jutott valamikori székely kisnemesek. Nagy-

anyám múltjában benne élt az a Varjú nemzetség, amelyről Kós Károly szép könyvét írta.

1941-ben, Erdély rövid idejű viszatérésével Nagyváradra költöztünk; – ebbe a Kolozsvártól oly távoli habitusú nyüzsgő „kis nagyváros”-ba, ahol is apám három év alatt egy református minta-leánygimnáziumot fabrikált a semmiből. Ő, aki ifjúsága idején jó költő és kiváló műfordító volt, ebben a szervező szerepben élte ki magát igazán, amíg pályáját véglegesen ketté nem törte a világháború s 1944. őszi menekülésünk Pestre.

Budapesti iskoláimat a Lónyay utcai Református Gimnáziumban kezdtém el – s 1952-ben két igen nagy csapás is ért: édesanyám halála s kedves gimnáziumom megszüntetése. A „Lónyay”-val párhuzamosan végeztem a Képző- és Iparművészeti Gimnázium esti tagozatát, s elszántan hittem, hogy grafikus-festő lesz belőlem (bár érdeklődésem igencsak ingadozott az irodalom – a költészet – és a rajzolás között).

Édesapám meglehetősen elszánt küzdelmet folytatott művészi ambícióim ellen – így jelentkeztem 1953-ban (a „Nagy Imre-év”-ben) a műegyetem építész karára, ahová fel is vettek.

Bár sohasem voltam eminens típus, valójában mindig igen jól tanultam, így az egyetemen is, ahol népköztársasági ösztöndíjam ellensúlyozta meglehetősen rossz káderlapom tartalmát (nacionalista, klerikális beállítottságú stb.!!!).

1956 végéig a rajz tanszék demonstrátora voltam, s ha nincs a forradalom (amely velejárójaként az engem szerető és patronáló Bardon Alfréd professzort eltávolították katedrájáról), talán az egyetem marad életpályám helye (jó, hogy nem így történt).

1958-ban diplomáztam, s diplomatervem alapján nyertem állást a Lakótervben (ahol is 36 évig dolgoztam – az utolsó években főmérnök-főépí-

tészként). 1994 végén alapítottunk kollégáimmal együtt saját céget Finta és Társai Építész Stúdió néven.

1963-ban nősültem; feleségem, Zarka Zsuzsanna mindenben (napi munkámban is) társam.

Házaimat, terveimet sokan ismerik – elszántan támadják vagy szeretik (Salgótarján városközpontjának részei, az egykori Hotel Duna – ma Marriott –, az egykori Fórum – ma Intercontinental – Hotel, a Kempinski, a Taverna, a Novotel, a Budapest Kongresszusi Központ, több irodaház – pl. a Bajcsy-Zsilinszky út–József Attila utca sarkán –, a Bankcenter, a Westend City Center, a Városmajori Klinika cardiovascularis tömbje, néhány pozsonyi és brnói, illetve bécsi munka – s folytathatnám a sort).

Hivatalos elismerésekből bőven kijutott nekem; két Ybl-díjam, Állami Díjam, Kossuth-díjam, MTA rendes tagságom, tiszteleti tagságom az Amerikai Építészeti Intézetben, Steindl-díjam, egyetemi tanári címem elvileg meglehetősen elégtétellel tölthetne el – de ez nem így „működik” nálam. A tervezés „játékát” ma is imádom, s szakmámat egyazon mértékben tartom igen egzakt mérnöki munkának és nagyon is

szubjektív „játéknak” – vagy, ami még fontosabb, *morális* felhatalmazásnak az emberi életek szolgálatára.

Világunk és országunk filozófiai-tartalmi-gazdasági-politikai-érzelmi káosza elkeserít, s különösen lehangol Budapest folyamatos romlása – talán mert nagyon szeretem ezt a várost.

Kicsi, maradék örömeim: otthoni nyugalmam, utazásaim izgalmas szépségei és ezekhez kapcsolódó rajzolgatásaim, hazai és külföldi kiállításaim, kiadott könyveim, s nagy ritkán egy-egy verset is megírok (magamnak).

Meglehetősen nagyra méretezett cégem gondjai, szervezési, személyi problémái már igencsak fárasztanak – az „egy kis független nyugalmat” vágya egyre erősebb bennem. Rómában-Párizsban-Velencében-Firenzében vagy éppen a kalotaszegi Kiskapuson szeretnék létezni, rajzolni vagy otthon festeni, írni, zenét hallgatni.

Egyelőre úgy érzem, hiába élnek bennem ezek a vágyak...

Kara György

nyelvész, orientalista (Budapest, 1935. június 23.)

Négy gyermek közül másodikként születtem a Kék Emse évében, Rák havában, Szent Iván után, félholtan és kis híján anyagilkosul, királytalan királyságban, a pesti Zuglóban, akkor Kőbánya részében. Horvát nagyapám szíjgyártó, kárpátaljai felesége sokgyerekű és -munkájú írástudatlan asszony, német nagyapám sok magyar könyvű sütőmester, korán halt első felesége, anyai nagyanyám enyingi születésű volt. Nagyszüleim többnyelvűek voltak, szüleim, Katulic Imre lakatos, gépkocsivezető, majd bérelszámoló és Dorn Mária háztartásbeli, majd 1952-től (a „proletariátus végső elnyomorodása” idején) gyári munkás, csak magyar ajkúak. A háborút és végét néhány hónapos falusi menekvés kivételével Zuglóban

éltük át, benne a rövid, de sötét nyilasuralommal és utcai harcokkal. Középiszkolásként kezdtem érdeklődni az ázsiai írások iránt, a Széchényi Könyvtárban forgattam Csoma Sándor tibeti nyelvtanát és szótárát, meg egy kínai bibliát. A pesti tudományegyetemen tanultam kínait, mongolt, régi törököt, tibetit s egyebet Ligeti Lajos, Németh Gyula és Csongor Barnabás vezetésével. Élveztem a sokféle írásrendszert, í törökkel, mongollal és mandzsual, sőt a kínaiaval közös szavainkat, ötfokúságukban a mienkkel közös dallamaikat meg a tőlünk távoli világok üzenetét. Megéltem 1956 októberének fényes napjait, szerencsével túléltem a megtorlást. Sok társam menekült ki akkor a hazából. Ötödéves hallgatóként jártam először Mongóliában (1957) Urayné Kőhalmi Katalinnal és Róna-Tas Andrással. Nem könnyen kaptam útlevelet. Aztán egy hónap munkátlanság után Ligeti tanár úr akaratából az ELTE belső-ázsiai tanszékén lettem

gyakornok, végül – az ötfokú létra tetején – ugyanott egyetemi tanár, évekig tanszékvezető. Többször kutattam nyelvet, irodalmat és népköltést mongolok közt Mongóliában és Kínában. Egy évet (1967/1968) dolgoztam Szentpétervár (akkor Leningrád) legnagyobb keleti könyv- és kéziratgyűjteményében, negyedévig voltam vendége japán egyetemeknek, rövid ideig a Belső-mongol Egyetemnek és Tajvannak. Fordítottam régi s mai mongol irodalmat magyarra. Bár az élőszóbeli tolmácsolás nem igazán kenyerem, voltam néhányszor párton kívüli tolmácsa pártos vezetőknek. Egyetemi doktorátust egy XVII. századi mongol írásról írt dolgozattal, kandidátusi címet egy kelet-mongol énekmondó énekeit és nyelvét leíró-elemző munkával, akadémiai doktorátust a mongol írásbeliség történetének vázlatával szereztem. Leírtam addig le nem írt nyelvjárást, kiadtam több nyelvemléket, több könyvet, számos tanulmányt, cikket, sok könyvbírálatot, egy mongol–magyar kéziszótárt, tankönyvet, fordítottam mongolból, kínából és oroszról magyarra vagy angolra több keleti tanulmányt. Szerkesztettem néhány cikkgyűjteményt, folyóiratkötetet. Több éven át kutattam régi török (ujgur) írott emlékeket a kelet-turkesztáni porosz kutatók gyűjteményében a jeles berlini orientalista, Peter Zieme társaságában. Eddig három közös kötetünk s egy nagyobb tanulmányunk jelent meg, egy még kiadatlan. 1988 óta dolgozom az Indianai Egyetemen, Bloomingtonban is. A pesti egyetemen tanítottam régi és mai mongol nyelvet, nyelv-, írás- és irodalomtörténetet, altaji nyelvészetet, tibeti filológiát, sino-tibeti nyelvészetet, Bloomingtonban mongol nyelv-, írás-, irodalom- és művelődéstörténetet, régi törököt, tuvait, burjátot, mandzsut, s ott először evenkit, azaz tunguzt. Tanítványaim közül egy a pesti, egy dél-koreai, kettő észak-amerikai egyetemen tanít. Utolsó pesti egyetemi félévemet 2005 tavaszán tanítom (de ezt még meg kell érnem).

Más e világi hívságaim, javaim és kötöttségeim: tagja vagyok a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak, a Kőrösi Csoma Társaságnak (voltam főtítkára), a bloomingtoni Mongolia Societynek, az American Oriental Societynek és az Association for Asian Studiesnek, levelező tagja a Magyar Tudományos Akadémiának, tiszteleti tagja a Török Nyelv Társaságának és a harvardi Central Eurasian Studies Societynek. Legmagasabb kitüntetésem a mongol Sarkcsillag-érdemrend, legnagyobb díjam – Peter Zieme jóvoltából – az Alexander von Humboldt kutatói díj.

1958-ban Ulánbátorban házasodtam össze – ház nélkül – Rincsen Sindzával, aki 1999-ben halt meg Budapesten. Matematikus lányunk Budán, villamosmérnök fiunk Kaliforniában él. Lányunknak két nagy lánya, fiunknak három öreg macskája van. 2004-ben Bloomingtonban kötöttem újra házasságot – ismét ház nélkül – a szlovák születésű prágai orientalista és fordító Marta Kiripol-skával, makacs hívemmel.

Afganisztán szovjet megszállásakor mondtam, hogy az a birodalom végének kezdete, de nem hittem, hogy oly hamar meglátom a végét. Örültem a bal-tiakéval együttes szabadulásunknak, a berlini falomlásnak, a temesvári-bukaresti forradalomnak, Leningrád vissza-Pétervárosodásának. Reméltem a hivataluralom és a közromlás szűnését, a szenvedélyek csitulását, a szélsőségek enyhülését, a világ gyorsabb és békésebb jobbulását, de ezekért és sok másért még sokat kell „imádkozni”.

2004 októberében is.

Polonyi Péter

sinológus (Budapest, 1935. június 23.)

Hetven felé közeledve mindenkinek van min elgondolkodnia. Ilyenkor az ember óhatatlanul nem előre néz, inkább visszafelé tekint. Az első, ami eszembe jut, hogy személyesen ismert felmenőim közül senki sem érte meg ezt a kort. Ingoványos talajon járok hát, nincsenek előttem igazi példák arra, hogy a mi családukban milyen is hetvenévesnek lenni.

korú anyai nagyanyám lakótársaival a gettó egyik pincéjében húzta meg magát, amikor fegyveres nyilasok tartottak „razziát”. „A kalaposra lőjete!” – mondta az egyik suhanc. A kalapos volt a nagyanyám.

Nagyapám a hatvanas éveik elején még „ágyban, párnák között” haltak meg. Apai nagyapám (eredetileg alkalmasint szabó lehetett)

Apám alighanem a harmincnyolcat sem töltötte be. A faji törvények következtében újságírói hivatását nem gyakorolhatta, a második világháborúban fehér karszalagos munkaszolgálatosként szolgált. 1944 végén megszökött, majd a frontvonalon át Budapest felé igyekezett, nyilván engem akart megtalálni, de útközben nyoma veszett. Valószínűleg sohasem fogom megtudni, hogyan halt meg. Szüleim korán elváltak, engem anyám nevelt, aki később egy zsidó kórházi főorvoshoz ment hozzá. Ő maga divatrajzolóként dolgozott, s élete utolsó éveiben a Színművészeti Főiskolán viselettörténetet tanított. Negyvenegy múlt, amikor, néhány hónappal a nagykorúságom előtt, levetette magát annak a Pozsonyi úti védett háznak a belső udvari erkélyéről, amelynek ablakából utoljára látta búcsút intő nevelőapámat. Ő egy németországi haláltáborban végezte. Ma egykori íróasztala mögött ülve írom ezeket a sorokat.

a Király utcában sógorával együtt szövetkereskedést nyitott, amely egy időben egészen jól ment, de még a gazdasági világválság idején tönkrementek. Én már szegény emberekként emlékszem rájuk. Anyai nagyapám pedig egy belvárosi bank kis fizetésű tisztviselője, alighanem német nyelvű levelezője volt.

Családom a XIX. században elmagyarosodó zsidó kispolgárság iskolapéldája, ahol a kocsmárosokat, szatócsokat és iparosokat követték a kereskedők, tisztviselők, majd értelmiségiek nemzedékei. Az enyéimiek akkoriban a fél Dunántúlt belakták, s a monarchiabeli békeidőben egyre többen keresték boldogulásukat Budapesten. Anyai nagyapám németül vezetett naplójában – amelyet én már nehezen értek – beszámol apósának, Stein Lipót nyomdásznak a hetvenedik születésnapjáról, amelyet a Royal Szálló egyik hotelszobájában tartottak 1923. január 6-án. Hát persze, nagyanyám öccse, a család jótevője, aki a legtöbbre vitte, Sándor bácsi igazgatta akkoriban az Erzsébet körüti intéz-

ményt. Dédapámnak az idő tájt három fia és négy lánya volt életben, elképzelem az ünnepi jelenetet: családtagjaikkal együtt zsúfolásig megtölthették a sajátos különtermet. A jelenlévők nagyobbik része túlélte a háborút, de a magyar történelem további viharai őket is szétszórta a világban. Mára unokahúgommal ketten maradtunk, és gyerekeinkkel és unokáinkkal is nehezen jönne össze egy hotelszobára való rokon.

1944–45 legkeményebb hónapjaiban anyám rajtam kívül a deportálások elől vidékről Pestre menekült négy mostoha-unokatestvéremről is gondoskodott. Az ötből négyen élünk még, ketten külföldön, ketten Magyarországon (az író Konrád György és én). Kis csoportunk összetartása valamiféle biztonságérzetet adott valamennyiünknek a felborult világban, s már csak azért is hálás vagyok akkori katolikus hitemnek, mert meg voltam győződve róla, ha valakire, hát rám biztosan vigyáznak odafent.

Vallásos hitem a „fényes szelek” időszakában átadta a helyét a politikai hitnek. Azokban a tételekben, amelyekben akkoriban hittem, ma már szintén nem hiszek, de hálás vagyok utóbbi hitemnek is, mert azon keresztül tanultam meg közösségben, országban gondolkodni, és ébredtem rá a társadalmi igazságtalanságokra. Mindegy, hogy ezeket az eszméket az ember hol tanulja meg, a fontos csak az, hogy megtanulja. Ezekben ugyanis ma is hiszek.

Jó iskolába jártam, a Trefortba, de nem számítottam jó tanulónak. A természettudományos tárgyakhoz és a latin igeragozáshoz egyáltalán nem fűlt a fogam. Az érettségim is éppen csak átcsúsztam, ha nem nyúlnak a hónom alá, nem kerülök be az egyetemre.

Akkoriban átmeneti politikai szélcsend uralkodott, nekem hiányzott előző éveim mozgalmassága, s kaptam az alkalmon, amikor egy évfolyamtársam visszautasította a kínai ösztöndíjra szóló felkérését, én jelentkeztem helyette. Tenni akartam valamit. Ezzel egy életre eljegyeztem magam Kínával.

Ez a vonzalom nem volt mindig teljesen kölcsönös, s talán nem is a vonzalom a legjobb kifejezés erre a viszonyra, hiszen az ember tanulmányainak tárgyát különböző érzelmekkel, sőt érzelmek nélkül is megközelítheti. Mindenesetre nem bántam meg, hogy hét évet töltöttem ott: azóta másként látom a világot, s benne magunkat is.

Hogy pontosan mi is a szakmám, azt magam sem tudom megmondani. 1961-ben végeztem el a Pekingi Egyetemen a kínai nyelv és irodalom szakot. Amikor hazajöttem és személyi igazolványt cseréltem, a rendőrtisztviselő a szakmám után érdeklődött. Mondtam, hogy még nem dolgozom. Erre megkérdezte, hogy mit végeztem, s beírta: kínai nyelv- és irodalomtanár. Bár máig ez áll az igazolványomban, fél évig tanítottam ugyan a miskolci szabadegyetemen modern történelmet, de kínai nyelvet és irodalmat soha sehol. Itthon a diplomám nosztrifikálásához különbözeti vizsgát akartak tételni velem, de én úgy gondoltam, hogy nekem így is jó, ahogy van, ezért a diplomám máig nincs nosztrifikálva. Amit csinálok, az egyébként valahol a tudományos kutatás és a politikai újságírás között helyezkedik el, leginkább népszerűsítésnek nevezhető.

Dolgoztam a Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeumban és az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézetében (érdekes hely volt, egykori munkatársai ma valamennyi politikai

párton belül és körül megtalálhatóak). A váltás fő oka abban rejlett, hogy rájöttem, engem nem a holt tárgyak, hanem az emberi viszonylatok érdekelnek. Kínában nem a tantárgyaimból tanultam a legtöbbet, hanem abból, amit láttam, átéltem, s amiről akkor azt hittem, hogy csak akadályozza a munkámat. De hogy életemben ez a fordulat bekövetkezhetett, azt elsősorban Szabó L. Istvánnak köszönhetem, aki felfigyelt egy, a Népszabadságnak küldött olvasói levelémre. A hatvanas évek derekától már a kínai politika állt érdeklődésem középpontjában, s ezzel foglalkoztam több mint két évtizeden át. 1990-ben kerkedvezményes

nyugdíjba mentem, azóta szabadúszó vagyok.

Fordítottam kínai klasszikus és mai irodalmat, írtam könyveket és tanulmányokat a kínai történelemről és a társadalomról, készítettem úti-könyveket. A Péchy Blanka által alapított Magyar Lajos-díj első kitüntetettjei közé tartozom, alighanem azért, mert segítettem első férje kínai tárgyú írásainak magyarországi megismertetésében.

Szóval – jóban-rosszban – elröpült hetven év.

Sári József

zeneszerző (Lenti, 1935. június 23.)

Korunk Noé-bárkája. Gyakran előfordul, hogy „szürke” embereknek igen színes az életrajzuk, eminens egyéniségeknek pedig inkább szürke. Egykori zeneszerzéstanárom, Szervánszky Endre az ezzel kapcsolatos kérdésre a következőképpen válaszolt: „Nem történt semmi különös; komponáltam, tanítottam.” Hogy ez az egyszerű mondat tartalmilag mit takar, azt a zeneileg tájékozottak és a tanítványok jól tudják. Számomra egész életemre meghatározó mindkettő... Ezért tehát inkább a személyemet foglalkoztató gondolatokról írok, amelyek – mivel zeneszerző és a Zeneakadémia tanára vagyok – többnyire a művészettel kapcsolatosak.

Az elidegenedés, elmagányosodás egyre nagyobb méreteket ölt, pedig talán még soha nem volt olyan fontos, mint ma, hogy tekintetünket a bennünket összekötő dolgok felé fordítsuk. A kér-

dések, gondok, amelyek manapság mindnyájunkat foglalkoztatnak, mindenütt hasonlóak, így ezek megoldásait is csak közösen találhatjuk meg.

Mélyen hiszek abban, hogy a művészetnek e tekintetben igen fontos szerepe van, jóllehet a látszat azt mutatja, hogy a művészet jelentősége a legtöbb ember életében, de még a művészet mellett elkötelezettek életében is, soha nem tapasztalt mélypontra jutott. Éppen ezért azok felelősségéről is szót ejtenék, akik pedagógusként vagy más módon művészettel foglalkoznak. Ter-

mészetesen azokat a hatalmasságokat is ide sorolom, akik helyzetüknél fogva támogathatják vagy akadályozhatják a művészetet.

A XXI. század elején vagyunk. Az úgynevezett fejlődés az ígéret földje helyett létünk és kultúránk teljes összeomlásával fenyeget. Állatfajok tucatjai tűnnek el örökre Földünkről. A Schubert-dalok vándorára gondolva kérdezem: ki merne kirándulás közben az út menti patakából inni? Sőt: kérdezhetném ugyanezt a kutakkal kapcsolatban is... Vizeink, Földünk nagy része mérgezett. Az egyik csapdával szembeni védekezés újabb csapdába taszít bennünket. A védekezés során felhasznált és szervezetünkbe bekerülő vegyi anyagokra gondolok. Ezeknek mennyiségét az esetenkénti vagy sokaknál napi gyógyszeresedés még tovább növeli. Az óriási erdőterületek kipusztítása megváltoztatja a klímát. Sorolhatnám tovább „vívmányainkat”, ha azonban valakinek még fogalma van az élet igazi minőségéről, annak az előbbiekből egy is elég, hogy elborzadjon.

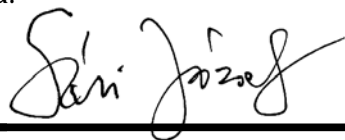
De mi lesz, ha érzékelésünknek ezt az utolsó, még figyelmeztető szikráját is elveszítjük? Úgy látszik ugyanis, hogy belső érzékelésünk teljes eltompulása felé haladunk. Agyunknak máris lényegében csak egyik fele működik igazán: az, amely a materiára, a mennyiségi és logikai összefüggésekre figyel. A másik félteke, amely a mindennapokon túlmutató, de azokra visszaható üzenetek megfejtésére hivatott, legjobb esetben félálomban van, ha ugyan sokaknál máris ki nem aludt... Talán nem szükséges hangsúlyoznom, hogy csak egész lényünk harmonikus működése óv meg minket az életveszélyes túlzásoktól. Ahelyett azonban, hogy minden erőnkkel erre törekednénk, még az egyensúly megőrzését vagy megteremtését elősegíteni hivatott intézményeinket is át-hatják a mennyiségi szempontok. Iskoláinkban javarészt ismeretanyag-átadás folyik ahelyett, hogy a dologgal való magasrendű kapcsolat kiépítésén fáradoznánk, jöllehet újra és újra kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy anélkül minden ismeretanyag, tudás használhatatlan, sőt gyakran káros.

Szunnyadó agyféltekénk tápláléka a művészet. Tápláljuk vele, talán még felvevőképes! Ébresszük fel újra a művészetek iránti igényt, amely régebben szinte minden emberben jelen volt! Ha nem így lett volna, miért születtek a népdalok? Miért faragta-díszítette botját a juhász? Miért festette ládáját, kapuját, szekrényét a legegyszerűbb ember is?... Ezekből a dalokból, mindennapi használati tárgyakkból energia árad. Bátran merem állítani, hogy minden igazi műalkotás mágikus erőkoncentrátum. Általa feltöltődve felemelkedhetünk azokba a régiókba, ahol létünk titkai, létünk értelme megvilágítást nyernek. Egyszóval: a művészet az a létra, amelyen az istenekhez juthatunk. Nagyon sok gyötrő, a mindennapokat megkeserítő kérdésre ezekben a régiókban találjuk meg a választ. Ezeket a válaszokat logikai úton nem lehet kikényszeríteni, hanem csak megálmolni vagy a fantázia segítségével megidézni lehet.

Minden olyan törekvés, amely a művészet ápolását, azaz ezen keresztül az ember egyensúlyát célozza, szent és létfontosságú, feltétlen támogatást és szabad utat érdemel.

Meggyőződésem, hogy a művészet korunk „Noé-bárcája”.

Bízom benne, hogy még felkapaszkodhatunk rá.

Szekér Endre

tanár, szerkesztő, irodalomtörténész (Budapest, 1935. július 3.)

Értelmiségi családból származom. Édesapám gyógyszerész; nagyapám református lelkész; dédapám mérnök-tanár volt (Jedlik Ányos tanítványa), aki 48-as főhadnagy, Világos után rab az Újépületben, majd Kufsteinben. Életemet is befolyásolta ez a környezet, a kor, ezek az évtizedek. Gyerekként „átéltem” a második világháborút; láttam zsidóüldözést, a repülőgéppuskázását – ránk. Édesapámat behívták katonának, szörnyű bombázások

idején másokkal együtt én is rettegtem az óvóhelyen. A front közeledtekor Nyugatra menekültünk, eljutottunk Bécsig. A Pazmaneumban voltunk, s láttam, amikor az orosz katonák elhurcolták a magyar főtiszteket. Bécsből Budapestre jöttünk „haza” – nagynénémék lakásába. Beiratkoztam a budai ciszterci gimnáziumba, de közben váratlan örömeinkre Édesapám hazaérkezett a nyugati fogságból. Kiskunhalasra költöztünk, Édesapám ott dolgozhatott mint gyógyszerész, majd Kecskemétre jöttünk.

A körülmények hatalma (Beauvoir szavaival) meghatározta a család és az én sorsomat is. Két rokonomat meghurcolták a személyi kultusz idején (ÁVO), vagyonukat elvették, „osztályidegen” származási kategóriába kerültem. Így nem vettem fel a gimnáziumba sem, ezért Kecskemétről Pestre kellett mennem református egyházi iskolába, a Lónyayba. Aztán a kecskeméti Katona József Gimnáziumban érettségiztem, de nem javasoltak továbbtanulásra származásom miatt, bár jelesen érettségiztem. Nehezen tanulhattam: többször felvételiztem, végül a pesti Apáczai Csere János Pedagógiai Főiskola után az ELTE magyar-történelem szakára kerültem. (Közben a főiskoláról átjártam az egyetemre Füst Milán és Benedek Marcell speciálkollégiumaira.) Itt szereztem diplomát, itt doktoráltam magyar nyelvészetből Szathmári István professzor úrnál. (Az elnök Bárczi Géza professzor volt.) Hálás vagyok egyetemi tanárainknak (Szathmári István, Fábián Pál, Nagy Miklós).

Tanár lettem: Bugacon és Kecskeméten általános iskolában, majd a kecskeméti Katona József Gimnáziumban harminc évig tanítottam. Büszke vagyok tanítványaimra; én nagyon szerettem őket, és ők is ragaszkodtak hozzám.

Korán közel kerültem az irodalomhoz: egyik első tanulmányomat Krúdy stílusáról írtam. A kecskeméti Forrás folyóirat főszerkesztő-helyettese voltam és vagyok. Nagyszerű élményekkel gazdagodtam mint szerkesztő, megismerkedhettem Illyés Gyulával, Németh Lászlóval, Illés Endrével, Sütő Andrással, Alberto Moraviával stb. Olykor így barátságok is szövődtek: Vekerdi Lászlóval, Pilinszky Jánossal, Kántor Lajossal, Ilia Mihállyal, Faludy Györggyel, Buda Ferencsel stb.

1956 októbere, forradalma átformálta nemzedékünket is: sokan elhagyták Magyarországot (pl. Thinsz Géza, Kabdebó Tamás). 1935-ben született főiskolai évfolyamtársam, régi jó barátom, a Párizsban élő irodalomtörténész: Sipos

Gyula (Albert Pál). Első gimnazista osztálytársam, Finta József, a jeles építész is 1935-ös. Szintén ebben az évben született a Londonban élő Czigány Lóránt irodalomtörténész és Ferdinandy György, a Puerto Ricóban és Budapesten élő író. Barátaim ők is. („Mint oldott kéve...” – idézhetném, hisz egyik unokatestvérem Svájcban, a másik Svédországban él.)

Saját tevékenységemet a szerkesztés és a tanári munka mellett az írás jellemzi. Kb. harminc-negyven folyóiratban (például Korunk, Hítel, Tiszatáj, Forrás) jelentek meg írásaim. Kilenc könyvem látott napvilágot (például *Benedek Marcell*. kismonográfia, MTA, Irodalomtudományi Intézet, Balassi 1995; *A stílus – az író*. Intergratio, Bécs–Kecskemét, 2003) Számos gyűjteményes kötetben olvashatók írásaim (például *Egyedül mindenkivel*. Weöres Sándorról, Szépirodalmi, 1993; *Menekülő szív*. Kálnoky Lászlóról, Nap Kiadó, 2000).

Életem és munkám nem jellemezhető csak adatokkal. Hisz fontosabb mindennél a családom: feleségem, Vetéssy Zsófia (tanár), fiunk, Zsolt, lányunk, Zsuzsa, unokáink, Dorka és Zita. A távolabbi ősök és az én kis családom: erő ad, éltet. Az irodalomnál erősebben.

Szeretett családom, barátaim, írotársaim, tanítványaim (és könyveim) között élek. Emberek közt. Boldogan. Igen, részese lehettem annak a különös pillanatnak, boldogságnak, melyről Kosztolányi ír a *Hajnali részegségben*: „Szóval bevallom néked, megtörötten / földig hajoltam s mindezt megköszöntem.”

István Orosz

Orosz István

történész (Mád, 1935. július 16.)

Mádon, Tokaj-Hegyalja egyik településén születtem. Ha két nappal korábban látom meg a napvilágot, minden születésnapomat együtt ünnepelhetném a franciákkal. Irigylem is azt a kollégámat, aki a Bastille lerombolásának napján tarthatja születésnapját, de hát az ember nem választhatja meg érkezésének időpontját. Hegyalja és a bor végigkísérte tudományos pályámat is, aligha függetlenül szőlőtermelő őseim foglalkozásától. Első

tanulmányomat, amellyel 1958-ban egyetemi doktori címet szereztem, annak a tájnak a múltjáról írtam, ahol születtem, ahová ma is hazajárok, ahol ház- és pincetulajdonos vagyok, és évtizedeken keresztül szőlőtulajdonos is voltam, noha több mint ötven éve Debrecenben élek, egy olyan városban, amely mindenben más, mint a

Tokaj-Hegyalját jelképező Sárospatak. Ráadásul nem kálvinista, hanem katolikus vagyok, neveltetésemre döntő

befolyást a miskolci minorita atyák gyakoroltak. Áldom haló poraikban is emléküket. Mégis debreceninek tartom magam, megfogott a város puritán egyszerűsége, sallangoktól mentes magyarsága, ragaszkodása a hagyományokhoz. Az sem véletlen, hogy akadémiai doktori értekezésemet Debrecen történetéről készítettem, feleségem született debreceni, a debreceni egyetemen szereztem történezdiplomát 1957-ben. Büszke vagyok rá, hogy olyan mestertől sajátíthattam el a szakmát, mint Szabó István professzor. Ez a város befogadott. A Kossuth Lajos Tudományegyetem (ma már Debreceni Egyetem) negyvennyolcadik éve munkahelyem, s végigjártam az egyetemi oktatók ranglétráját a tanársegédétől az egyetemi tanárig. Voltam tanszékvezető, intézetigazgató, 1980–86 között dékán, 1986–92 között rektorhelyettes, de hivatali beosztásomat sohasem munkatársaim ellen, hanem javukra igyekeztem felhasználni.

A rendszerváltozás éveiben úgy éreztem, hogy az értelmiségieknek politikai feladataik is vannak az új társadalom kialakításában. Ezért voltam 1990–94 között városi, 1994–98 között (egyéni) országgyűlési képviselő. (Ma már ebben nem vagyok olyan biztos, mint 15 évvel ezelőtt.)

A tanári hivatás nemcsak számomra, de egész családom számára az önkifejezés egyetlen lehetséges formája volt. Feleségem tanárként ment nyugdíjba, két lányom ma is aktív pedagógus, s a 22 éves korában elhunyt harmadik is annak készült. 47 év alatt több ezer tanítványom volt. Nagyon sokan vannak közöttük, akik nem felejtettek el, akiknek máig sem profeszor úr, hanem „Pista bácsi” vagyok.

Szűkebb tanítványi gárdámban, egykori tanszéki munkatársaim között

nagyon sok kiváló tudós található, akik nemcsak Debrecenben élnek, de az ország minden jelentős tudományos kutatóhelyén megtalálhatók. Büszke vagyok rájuk, mert az ember tanítványaiban és tudományos munkáiban él tovább.

A szakmai közvélemény, teljes joggal, agrártörténésznek tart. Amikor 2004 májusában a Magyar Tudományos Akadémia közgyűlése levelező taggá választott, sokan mondták, hogy a debreceni agrártörténeti iskola egyik tagja lett akadémikussá. Valóban a Szabó István által szervezett agrártörténeti iskola tagjának tartom magam, eddigi, közel kétszáz publikációm több mint kétharmada a mezőgazdaság és a parasztság történetével foglalkozik, meglehetősen tág időhatárok, a XV–XX. század közötti időszakban. Agrártörténeti kutatásaimban van egy nagy előnyöm: gyermekkoromban egy sor munkafolyamatot közvetlen környezetemben ismerhettem meg, nem kellett könyvből megtanulnom. Egyik méltatóm úgy vélte, kutatásaim érdeme, hogy összeillesztettem az országos és helytörténeti kutatást. Írtam nagy összefoglalásokat (paraszti differenciálódás a kapitalizmus korában, a magyar mezőgazdaság a XIX. század első felében, mezőgazdaság a dualizmus első évtizedeiben, európai mezőgazdaság a korai középkorban és az érett feudalizmus idején), de nagyon sok, mások által lebecsült helytörténeti munkát is (Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Berettyóújfalu, Mátészalka, Debrecen agrártörténete stb.). Fontosnak tartottam, hogy az agrárvilágról kialakított országos kép a regionális különbségek eredőjeként szülessék meg. Ezért írtam számos regionális kérdéssel foglalkozó tanulmányt is (Tokaj-Hegyalja, hajdúvárosok, Alföld, Északkelet-Tiszántúl, Nyu-

gat-Dunántúl stb.). Érdekelt a magyar tanyarendszer múltja, kötetbe szerkesztett tanulmányaim jelentek meg a reformkor társadalmi kérdéseiről is (*Széchenyi és kortársai*).

Ha a gondviselés hagy még időt rá, nyugdíjas éveimben szeretném befejezni néhány tervemet, a középkori Európáról írandó összefoglalást, a hajdúkerület gazdálkodásának feldol-

gozását, a „hosszú” (1790-től 1914-ig tartó) XIX. század agrártörténetének egységbe foglalását, s szeretnék sokkal többet foglalkozni hobbimmal, a kertészkedéssel.

Bedecs Éva

újságíró (Budapest, 1935. július 17.)

Valójában egy diákcsínynek köszönhetően lettem újságíró. (Még mondják, hogy olykor nem a véletlenlen múlik az ember sorsának alakulása!)

Érettségi előtt iskolaigazgatónk kezébe került – matematikatanárunkról írott – gúnyversem. Akkor fölfigyelt rám, és ő ajánlotta, hogy jelentkezem az Eötvös Loránd Tudományegyetem éppen akkor induló újságíró szakára.

Fölvettek. Bár, mert értelmiségi származású voltam (apám építész mérnök volt), öt éven keresztül hallgathattam az oktatóimtól: „Annak ellenére, hogy Bedecs elvtársnő polgári származású,

mégsem cigarettázik és egyetlen tárgyból sincs utóvizsgája!” Ez az „annak ellenére” kicsit megalázott...

Diploma után öt évig különböző egyetemi újságoknál dolgoztam. Lelkes, szép évek voltak, itt ismertem meg későbbi férjemet, Árkus Józsefet, akivel 1992-ben bekövetkezett haláláig harminckét boldog évet töltöttem együtt.

Szakmai csúcsmórámat három újságnál futottam. A riportírás örömét a Magyar Ifjúság, illetve a Tükör című hetilapoknál ismertem meg. A Magyarországnál viszont politikai publikációkat volt alkalmam írni, mégpedig éppen a rendszerváltás emlékezetes két-három esztendejében.

Nyugdíjasként még tíz évig a Népszabadság kötelékébe tartoztam. Elég dicstelenül, mert Eötvös Pál főszerkesztő csupán divattal kapcsolatos írásokat fogadott el tőlem.

Hát ennyi. Maradt a kertem és a spániel kutyám.

Taxner-Tóth Ernő

irodalomtörténész (Budapest, 1935. július 22.)

Élet(fény)képek. Képzelenek el egy boldog párt. Jókedvűen, elegánsan állnak 1937 nyarán a Westminster Bridge közepén, hátuk mögött a Big Ben, az angol parlament toronyórája. Képzelik el, mit érezhetnek, mit gondolhatnak itt, Londonban, ebben a gazdag, nyüzsgő, színes városban, ahonnan minden álom elérhetőnek látszik. Ők a szüleim. Öltözetük, testtartásuk ismerős, de fogalmam sincs róla, hogy ki kattintotta el a múló pillanatot megörökítő fényképezőgépet. Nem tudom elképzelni, miért is állnak a forgalom kellős közepén egyedül, mintha csak egymásra, közös élményükre összpontosítanának. Legalábbis így látszik. Hogyan képzelték el az életüket? A sikereiket? Mitől féltek? Miben reménykedtek? Annyi bizonyos, majdnem minden másként történt, mint ahogyan ott, a hídon gondolhatták. Azt sem tudom, mikor láttam először ezt a fényképet. Annál mélyebb az a hatás, amit a képzeletemre gyakorolt. Bizonyára nem akkor, amikor apám – visszatérve az utazásból – előhívatta, s anyám gondosan betette abba az albumba, amely azoknak az éveknek a képeit őrzi. Az utolsó fölvételek egyikét apám a párizsi világkiállításon készítette, ahol összefényképezte a szovjet pavilon férfi-nő szobrát a horogkeresztes zászlóval, mintha a náci jelképét tartanák magasra a mögötte eltűnő sarló és kalapács helyett. Aligha sejtette, hogy szépreményű fia életét döntően befolyásolja e két szocializmusra hivatko-

zó, radikális forradalmi változásokat gátlástalan erőszakkal megvalósítani akaró mozgalommal szembeni ellenszenvé.

Míg béke volt, pályakezdő fizetésükből élő szüleim (apám mérnök, anyám tisztviselő) szívesen utazgattak a világban, s ilyenkor engem (mint munkaidejük alatt is) anyai nagyszüleim gondjaira bíztak. Nagymamához ebből az idő-

ből a mazsola, a mézes sütemény, a csoki íze kapcsolódik, nagyapához sétáink a Tabánban és a Vérmezőn. Elbűvölten néztem a halas üvegfalú medencéjében úszkáló pontyokat, a villamosok összekapcsolását, a lováról visszaintegető Horthy Miklóst, és bementünk a Vár titokzatos alagútjaiba. Meg is tudom mutatni, hogy hol, de itt összekeverednek az óvodáskor alatti kisfiú homályos emlékei a későbbi olvasmányokból lerakódott ismeretekkel. Ezeket az éveket fényképek sokasága őrzi. A ránk zúduló történelem hosszú hiányt okozott: két évtizedig nem volt pénzünk fényképezésre. Hősi álmaim ott végződtek, amikor fapuskámmal nem tudtam megállítani Hitler Budapestre bevonuló csapatait, akiket aztán a Vörös Hadsereg söpört ki. Sok családnak szabadságot, nekünk veszteségeket, nyomort, félelmeket hoztak. Nem tudom megmutatni unokámnak a sötét, hideg téli hajnalokon (fázós lábain átázott egyesületi tornacipővel) a húsbolt előtt sorban álló diákiút, aki reggel hét óra körül adhatta át a helyét a nagymamájának, hogy ő megvegye a mocsingot, ha a várakozás végén kapott.

Arról a lázadóról sincs hangfelvételem, akit kivezényeltek tüntetni az „imperialisták” ellen, s mással nem fejezhette ki tiltakozását, ezért a „Vesszenek a láncos kutyák!” jelszó „v” és „e” hangjait „b”, illetve „a” hanggal helyettesítette. Egy úszóverseny boldog győztesének újság-ból kivágott képe őrzi azt, aki az ötvenes években a közért előtt gyakran azon töprengett, futja-e a negyed kiló kenyér mellé egy kis zsírt venni. Aztán egyszer csak én is ott állok a Westminster hídon.

Ez is életem számos csodáinak az egyike. Mert máig megfeythetetlen csoda, hogy 1964-ben nem csupán megnyertem a BBC Shakespeare-pályázatát, de jutalomként el is utazhattam Angliába. Ehhez képest „kis csoda”, hogy később sokat jártam a világban, mert a körülmények szerencsés összjátásából a nyolcvanas évek elején bekerültem a múzeumi világszervezet „gépezetébe”, s kollégáim (persze: Londonban) az irodalmi múzeumok tagozatának (majd párhuzamosan a Magyar Nemzeti Bizottság) elnökévé választottak. A hatvanas évek végétől megsza- porodnak családi albumaink, amelyeket a feleségem állított össze, aki nélkül e történet másként alakul, s én sem az vagyok, mint aki ezeket írja. Csodaként éltem meg a szabad választást, majd kormánytisztviselő lettem, s közreműködhettem olyan maradandó intézmények létrehozásában, mint a Nemzeti Kulturális Alap. Fénykép őrzi, hogy az Országházban a köztársasági elnök átadja egyetemi tanári kinevezésemet, majd tíz év múlva (utóda) a Széchenyi-díjat. Nevem lexikonokban, könyvtári adattárakban is szerepel, s aki nagyon akarja, néhány nyilvános kiadványban a fényképemet is megtalálhatja.

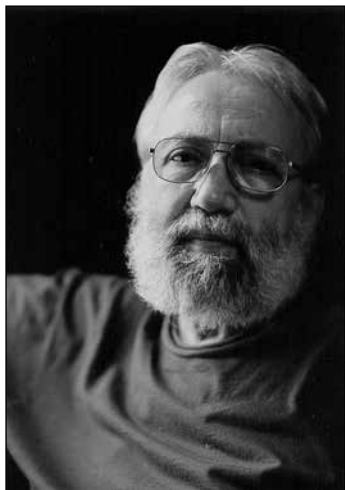
Az újabb felvételek főszereplője Tünde unokám, akit most én sétáltathatok ugyanott, ahol egykor nagyapával fedeztem föl a világot. Szerencsére a Vár

alagútjait régen befalazták, s talán sikerül elkerülnöm, hogy olthatatlan érdeklődést ébresszek benne a történelem titkai iránt. A képzelet világát nagyapa nyitotta meg, gyakorlati ismeretekre apám tanított. Tőle vettem a rádiórecsegtetés sok évtizedes szokását is. Igaz, ő csak a BBC-t hallgatta Budapest bombázásának a szüneteiben, a Szabad Európa saját leleményem volt. Nyilván azért, mert a nyilas hatalomátvételt már nem érte meg. Ha életben marad, talán a történelmet is másként látom, talán kisebb szerepet tölt be életemben a „messze föld ingere”, noha nyugtalanságomat, a keresés-kutatás szüntelen ösztönzését tőle is örököltem. Nagyapa és az apám mindig kalapban jártak az utcán, ahogy eltűnt koruk szigorú szokásrendje megkívánta. A világ – abban a körben, ahol eredményeket értek el – mindkettőjüket becsülte és hívta. Fölnőttkoromban találkoztam nagyapámnak azzal a tanítványával, aki elfogadta azt az amerikai állást, amelyet apám visszautasított. Velem egyidős fiával együtt jómódban éltek, de visszavágytak Magyarországra, amelyhez apám annyira ragaszkodott, s ahová ők már – különböző kötöttségeik (meg a hazai viszonyok) miatt – nem térhettek vissza.

Nézem a családi albumokat, keresem a záróképet. Lelki szemem előtt jelenik meg elismert kortársam, amint egy tudományos vitában félszeg testtartásában makacs következetességgel kéri számon (a megbírált mű szerzőjétől) saját eredményeit, nézeteit, előítéleteit és kirekesztő véleményét. Senkinek ne legyen kétsége, kizárólag neki lehet „igaza”. Magatartásban ugyan csak a hosszadalmasság öregkori sajátosság, de nagyon szeretném, ha nem hasonlítanék hozzá.

Gyémánt László

festő, képgrafikus, fotós (Budapest, 1935. július 26.)

Az oroszán jegyében születtem. Az élettől semmit sem tanultam, nagyjából még ma is könnyen átverhet bárki oroszláni hiúságomnak odavetett egy-két hízelgő gesztussal, de nem hiszem, hogy jobb érzés lenne számomra, ha a tanultak alapján gyanakvó lennék.

Gyerekkoromat és Budapest ostromát Zuglóban éltem át, anyai nagyszüleim szeretetét élvezve, miután anyám és apám elváltak. Nagypám órásmester volt és titkon azt remélte, felismerve a kezem ügyességében rejlő lehetőségeket, hogy folytatni fogom az ő mesterségét. Játék gyanánt a javíthatatlan vekkerek alkatrészeiből öncélúan működő mobil szobrokat kreáltam, bár ez a műfaj még nem volt kitalálva. Általában jól eljátszottam minden kiszuperált tárggyal, igazi gyerekjátékok

nemigen kaptam, de nem is éreztem hiányát.

Apámra, aki festőművész volt, egyáltalán nem is emlékszem, lehet, hogy soha nem is láttam, a háború befejezése előtt pár nappal meghalt. Párizsban tanult festeni, ahogy az illet, többször járt a Közel-Keleten, a Szentföldön, itthon pedig részt vett a Képzőművészeti Szalon kiállításain. Anyja halála után utolsó, 1944-ben festett önarcképét én örököltem. Így leírva úgy tűnik, hogy szomorúnak és szerencsétlennek éreztem magam, pedig ez nem igaz, sőt, ha meggondolom, inkább nagyon is szerencsés vagyok, amiért szüleim egyikével sem kerültem hálára kötelező függő viszonyba.

Volt egy nagy Bösendorfer zongoránk, nagypám minden ebéd után eljátszotta rajta azt a két-három slágert, amit tudott, mielőtt odagörnyedt a munkaasztala fölé. Ekkor én vettem birtokba a hangszert, no nem játszottam rajta, ahhoz teljesen tehetségtelen voltam, hanem alákuporodtam és rajzoltam: az volt a műtermem. Mindenki csodálta, milyen ügyesen bánok a ceruzákkal. Persze a nagymamám nem túlzottan örült ezeknek a sikereknek, valószínűleg, mert erről apám jutott eszébe, aki élehetetlen volt, sohasem volt pénze. Unszolt, hogy menjek le az udvarra játszani, mint a többi normális gyerek – megpróbáltam, de a többiek csúfoltak, vertek. A nagymamám mindig szép tiszta ruhát adott rám, amire igyekeztem is vigyázni. Nyilván ez irritálta őket, csakúgy, mint engem, hogy ők koszosak, hangosak és durvák. Az iskolában is rendes voltam, illedelmes, de nagyon figyelmetlen. Állandóan rajzoltam vagy bámultam az ablakpárkányon ugráló verebeket. A tanító néni kérte a nagymamát, hogy vigyen el orvoshoz, mert ez így nincs rendben. Erre nem került sor, mert egyre gyakrabban szóltak a szirénák és hullottak a bombák. Karácsonykor már végleg lementünk az óvóhelyre. Örökkévalóságnak tűnt az ostromállapot, de végül túléljük. Az én veszteségem a karórám volt, amit akkor hozott a Jézuska, egy orosz pedig elzabrálta.

A háború után anyám második férje fogságba esett, ő pedig szült nekem egy féltestvért, akire vigyázni kellett, míg ő dolgozik, így hozzá költöztem Rákospalvára. Általános iskolai tanulmányaimat ott folytattam pocsék tanulmányi osztályzatokkal. Minden évben pótvizsgáznom kellett. Tanulótársaim közé nem tudtam beilleszkedni, durván káromkodtak, verekedtek, csúzliztak és futballoztak. Én postagalambokat tenyésztettem. A galambok szerettek engem, befogadtak maguk közé, és én minden időmet velük töltöttem.

Aztán anyám férje visszatért a fogságból, engem felvettek a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumba, a galambjaimat fájó szívvel eladtam, és visszamentem valódi otthonomba, a nagyszüleimhez.

A gimnáziumban minden időm legjobb rajztanárához kerültem, Viski Balás Lászlóhoz, ráadásul egy legendás híriű, tehetséges társaságba.

Mi daczból is szerettük a dzsesszt, anyagi lehetőségeink függvényében jampecek is voltunk, minden tilalmat megszegtünk és szvingeltünk az egészre. Hiába voltak razziák és igazoltatások a zenés szórakozóhelyeken, mi dafke élveztük az éjszakai életet. Szegény jó nagymamám pedig egész éjjel várt és izgult, hogy ne essék semmi bajom. Néha megesett, hogy megtépve, vére-sen kerültem haza, szórakozásból is gyakran belém kötöttek. Nem fogtam fel tragikusan – megszoktam –, talán már sejtettem, hogy ennél sokkal nagyobb pofonokat is el kell majd viselnem, így például, hogy nem nyertem felvételt a főiskolára. Szűcs Pál grafikus nevére felfigyeltem, mert irigyei sokat emlegették. Felkerestem, hogy szeretnék nála tanulni. Kezdetben a telefonügyeletes voltam, aztán tablókat kapartam, ecseteket mostam, míg végre megengedte, hogy egyszínűre fessek nagy felületeket. Megtanultam szeretni a munkát, bármi is legyen a feladat. Nagyon sokat tanultam nála. Őszintén csodáltam, hallgattam történeteit a párizsi világkiállításról, Amerikáról, ahol ő járt és színpadon látta Fred Astaire-t táncolni, ismerte Karinthyt és Aba Novákot. Színesen és szemléltetően mesélt, sziporkázott. Közben esténként bejártam Szalatnyay Szepihez a Tisztiház képzőművész körébe rajzolni, ahol egy Kovács Béla nevű százados megkért, hogy segítsek neki a felkészülésben, mert felvételizni fog a főiskolára. A felvételin is segitettem neki, őt fel is vették, engem nem.

Megjött a behívóm Rétság Pf. 9001-hez. Az a hely maga volt a pokol, ahonnan egy év után megtörve, emberi roncsként helyeztek nem tényleges állományba.

Pénzt kellett keresnem, sok választásom nem volt, elhelyezkedtem mint segédmunkás. Nehéz gépalkatrészeket és egyéb koszos, ragacsos tárgyakat rakodtam vagonokból ki és be. Ha végre hazaértem, ülve elaludtam, de ha ágyba bújtam, se alhattam tovább négy óránál, mert hatra bent kellett lennem. Ez így ment, míg október 23-án kitört a forradalom. A tömegben megtaláltam a helyem, átértünk a Bem-szoborhoz, onnan a Parlamenthez. Együtt skandáltuk, hogy oltsák le a csillagot, végül teljes sötétség borult a térre, de a csillag tovább világított. Aztán szinte mindenki kezében ott égett a Szabad Nép. Felemelő látvány volt, míg élek, őrzöm az emlékét. A hangulat megérett a forradalomra. A Rádióhoz igyekeztünk, mire odaértem, már lőttek, a Rákóczi úton a néhai Intim presszó előtt katonák fegyvereket osztottak a dühödt tömegnek. Itt már senki sem tudta volna a szellemet visszaparancsolni a palackba, megkezdődött a Rádió ostroma. Én nem lövöldöztem, csak fényképeztem, amíg el nem fogyott a filmem. Aztán gyalog haza Zuglóba, hogy nagymamám ne izguljon. A házban

kaptam egy fülest, hogy állítólag két „dekás” érdeklődött felőlem. Ettől megijedtem, és eltűntem otthonról. Egy barátomnál húztam meg magam remélve, majd mindenki arra gondol, hogy disszidáltam. Végül is mindegy, hogy ki mit gondolt, a lényeg, hogy megúsztam, sőt, amit már nem is reméltem – felvettek a főiskolára.

Első mesterem Pap Gyula volt, de a második évben saját kérésemre Hincz Gyulánál folytattam tanulmányaimat. Valamennyi tanévben jeles szakmai osztályzatot kaptam, ötödik évben egyedül érdemeltem ki a jelest az egész évfolyamban. 1963-ban kaptam művészoklevelet.

1964-ben a Fiala Művészek Stúdiója szervezésében alkalmam volt kiutazni Olaszországba. Rómában felhívtam Amerigo Totot, hogy szeretném megismerni – ettől kezdve szoros barátság kötött egymáshoz.

Erről az utazásról festettem egy riportképet *Cosmopolis* címmel. Kiállítottam a Stúdió 64 kiállításon. Erről írta Frank János az ÉS-ben: „...ez lenne a magyar Pop Art? Kezdetnek nem rossz.” Volt ebben az évben még egy emlékezetes zártkörű kiállításom is az FMK-ban, egy rosszízű ankét kíséretében. Itt találkoztam először kortárs kollégáim gyűlöletes indulataival.

1965-ben a bécsi Europahausban rendezett nemzetközi kiállításon Lakner Lászlóval ketten képviseltük Magyarországot. Ekkor ismertem meg Ernst Fuchsot. Meghívott a következő évre, hogy az ő galériájában rendezzek kiállítást. Sajnos nem kaptam útlevelet, így azt sem tudtam meg soha, hogy ezzel mit vesztettem. Még mielőtt Bécsből hazautaztam, részt vettem Otto Mühl két happeningjén, és az ott készült fotóimat, valamint egyéb magammal hozott dokumentációkat megmutattam Erdély Miklósnak, aki nagyon lelkesen fogadta, hiszen ez a műfaj még teljesen friss volt. Ezen felbuzdulva megcsinálták *Im memoriam Batu kán (Az ebéd)* című happeningjüket. Az erről ismertté vált filmdokumentációt én készítettem, később az ítések figyelmen kívül hagyták az én szerepemet, mintha ott se lettem volna.

1967-ben volt életem első nyilvános kiállítása a Mednyánszky Teremben. Zajos közönségsikerem volt, minden kiállított képet megvásárolták, egy csapásra váltam ismertté, szép kislányok autogramot kértek az utcán. Nem láttam még akkor, hogy ezzel a sikerrel magamra haragítottam a „szakmát”. Solymár István a Nemzeti Galéria helyettes igazgatója nyitotta meg, és Végvári Lajos írta az előszót. Nekem az ő értékítéletük volt fontos, nem számoltam azzal, hogy miután ők megöregszenek és meghalnak, akkor én ittmaradok szabad prédának.

1968-ban a Budafoki Művelődési Házban már élő dzsesszkoncert volt a megnyitóm, ezt követően az Eötvös Klubban dzsesszkoncerttel nyitott kiállításomat már betiltották – ez volt az elérhető sikereim csúcса. A történetek után már nem is csodálkoztam, amikor egy amszterdami kiállításra szóló meghívásomra a Kultint más művészt küldött ki helyettem. Ugyancsak '68-ban Végvári Lajos megalapította a Zebegényi Nyári Akadémiát, én ennek az iskolának egyik alapító tanára voltam. Végvári Lajos komoly egzisztenciális kockázatot vállalt azzal, hogy engem nyíltan támogatott.

1969-ben, útban Stockholm felé megálltam Kölnben, és megállapodtam a Baukunst Galerie-vel, hogy egy 1970-re tervezett bemutatóra megszervezek egy fiatal magyar művészekből álló csoportot. Ezt meg is tettem, és 1970-ben

„Künstler aus Ungarn” címmel meg is nyílt. Kiutaztunk a galéria kontójára. Én éltem a lehetőséggel, nem tértem vissza, hanem Londonban telepedtem le.

Joe Tilson és Derek Boshier komoly támaszaim voltak az újrakezdésnél, ott volt Sir Oliver Scott is, aki azonnal vásárolt tőlem. Már 1971-ben South Kensingtonban nyílt kiállításom. Folyóiratokban jelentek meg illusztrációim, a BBC-nek írtam londoni kiállításokról, Sandy Brown segített egy nagy performance megvalósításában, ahol egyszerre szerepelt a zene, a tánc, a költészet, a film és én képviseltem a festészetet. Greenwichben volt egy óriási, 160 négyzetméteres műtermem. A British Art's Counciltól grantot is kaptam. Kiállítottam Bishop's Stortfordban, a londoni Woodstock Galleryban, Bristolban a Bristol Art's Centre-ben, a londoni Camden Art's Centre-ben, a Holborn Library képeket vásárolt tőlem. Ezt kaptam Londontól, én, az ismeretlen idegen.

Három év után ismét újra kezdtem mindent Bécsben. Máig sem tudom biztosan, hogy miért, de talán elfogadható, ha azt mondom, hogy Bécs jobban emlékeztetett a háború előtti Budapestre, arra a hangulatra, melynek emléke bennem még élt.

1973-ban a bécsi Amerikahausban nyílt kiállításom, ezt Johann Fritz, az Európai Jazz Föderáció főtitkára nyitotta meg a Bill Grah trió közreműködése mellett. Bruno Kreisky kancellár támogatásával sikerült áttelepülnöm Bécsbe, de Londontól nem szakadtam el, még két évig tartottam ottani műtermemet. Bécsben egymást érték a kiállításaim. A Cobenzel Galerie-nek művészeti vezetője lettem, és egyben résztulajdonosa is. Ezután egy londoni galériának a tanácsadói szerepét töltöttem be. 1978-ban a Wales Múzeumban nyílt gyűjteményes kiállításom.

1979-ben megkaptam az osztrák állampolgárságot, ezzel lehetőségem nyílt, hogy 1980-ban a dunaújvárosi Uitz Teremben vendégként kiállítsam kint festett képeimet. A megnyitó beszédet Frank János mondta el.

1982-ben nagy nehézségek árán engedélyezték, hogy visszatelepüljek Magyarországra, és elengedték a távollétemben rám kirótt büntető ítéletet. Hazatérésemet az a rejtett remény is motiválta, hogy tanár lehetek a főiskolán. Ezt a lehetőséget még 1978-ban, az akkori rektor bécsi találkozásunkkor megemlítette, mégpedig úgy, hogy ő személyesen támogatna, ha én magam ezt elhatároznám. Sajnos ez sem sikerült, pedig nagyon szerettem volna. Mire a hazatelepülésem megtörtént, Somogyi József már nem volt rektor.

Ez a kielégítetlen vágy – hogy továbbadjam azt a szakmai tudást, amit sok év munkájával megszereztem – késztetett, hogy megalapítsam az Óbudai Fesztőiskolát. Nyolc éven át foglalkoztam ott olyan fiatalokkal, akik életcéljuknak tűzték ki, hogy művészek lesznek. Mindezt ellenszolgáltatás nélkül tettem, csupán azért, hogy bizonyítsam képességeimet ezen a téren is. Nem azért tettem, amit tettem, hogy hálásak legyenek érte, de jólesett volna legalább egy szimpla köszönet.

Visszatérve hazatelepülésemre: még voltak, akik éltek régi támogatóim közül. Hincz Gyula és Barcsay Jenő ajánlásával visszakaptam szövetségi tagságot, Amerigo Tot elintézte Víz Ottónál, hogy ötvenedik születési évfordulómról gyűjteményes kiállításom legyen a Múcsarnokban. Ez 1985-ben megvalósult, Németh Lajos egyetemi tanár vállalta a kiállítás megnyitását. Amerigo Tot ezt már nem élte meg.

Naiv módon minden kiírt műterempályázatra bejelentkeztem, de azt a rubrikát, ahol a művészeti díjaimat kellett volna felsorolnom, kénytelen voltam üresen hagyni. Természetesen így soha életemben egyszer sem utaltak ki számomra műtermet, sőt még lakásom sem volt soha. Azt a panelházi helyiséget, amelyben lakom és dolgozom, önzetlen barátaim összeadott pénzéből vettem meg.

Miután Újpest lett az a hely, ahová a bejelentett címem szól, úgy gondoltam, hogy illenék a helyieknek is bemutatkoznom, ezért az Újpest Galériában is rendeztem egy átfogó kiállítást, Körner Éva nyitotta meg.

Öröm volt számomra, hogy megtervezhettem a díszletét és jelmezeit S. Beckett *Godotra várva* című darabjának, melyet Garas Dezső és Darvas Iván játékaival 1994-ben mutatott be a Művész Színház. Kitüntető feladat volt két ilyen zsenivel együtt alkotni.

Aztán évekig készültem, míg végre 1999-ben a Budapest Galéria helyet adott *Chicago Blues* című kiállításom megrendezéséhez. Ezt sem kaphattam volna meg, ha az igazgató, Zsigmond Attila nem lenne régi barátom. Bereczky Loránd nyitotta meg, egyértelműen mellém állt.

Végül is az én életemben is voltak ünnepnapok. Közgyűjteményekben vannak képeim a világban és itthon is. Könyv is íródott rólam (a kiadását szintén egy önzetlen barátom vállalta magára). Végül, ami a legfontosabb: hűséges társra leltem, aki segít és szeret, aki helyettem hordja az engem ért sérelmeket. Természetesnek veszem, hogy az életben több a keserűség, mint az öröm, épp ezért, azt a jót, ami ér, tudni kell értékelni, tudni kell örülni az élet minden percének, mert az élet rövid...

Kopeczky Lajos

újságíró, riporter (Budapest, 1935. július 26.)

Horthy-korszak. Polgári nyugalom.
 II. világháború. Fasizmus. Nemzetiszocializmus.
 Zsidóüldözés.
 Szocializmus. Kommunizmus.
 Rákosi. Gerő. Csengőfrász. Konceptió. Mindszenty. Emigráció. Olimpia. Helsinki. 16 arany. Aranycsapat. Pus-kás.
 Forradalom. Szabadságvágy. Tisztaság. Szovjet tankok. Disszidálók. Keleti Ágnes. Maradók. Papp László. Kivégzések. Nagy Imre miniszterelnök. Cenzúra.

Kádár. Gulyásszocializmus. MSZMP. 1958: televízió. Trabant.
Nyaraló. 50 dollár. Vasfüggöny. Széteső rendszer.
Váltás. Kerekasztal. Köztársaság. Rendszerváltás?

Egyetlen vágy: mindezt élve megélni. Túlélni. Mindent. Kaméleon? Nem. Gyomor. Jó erős. Nem megy. Kik vagyunk?

Ki vagyok én?

Ferencváros. Franzstadt. Mester utca.

Orgonaművész. Tanár. Egyházkarnagy. Édesapám.

Háztartásbeli. Édesanyám.

Szobrászművész. Apai nagyapám.

Polgári család. Narancs. Banán. Rekeszben. Felhozzák.

Óvoda. Elemi iskola. Ranolder Intézet. Kedvesnővérek.

Diftéria. Csaknem halál. Megmentenek. Egy fogorvos.

Szőnyegbombázás. Öcsém születnek.

Ostrom. Srapnelek. Németek. Oroszok.

Légópince. Lengyel menekültek. Égő Vigadó. Benne Bösendorferek.

Romok. Halottak.

Bejönnek. Az oroszok. Patruj! Batyuzás. Vöröskereszt. Egy tanév Kaposvárrott.

Újra Budapest. Középiskola. Bencések. Szigor. Zongoraórák. Grundok.

Foci. Foci. Foci. Fradi-pálya. Husos-pálya. Siketek-pálya. László-pálya.

Bencések elűzése. Fáy gimnázium. Mellette Zenei Konzervatórium.

Oboázás. Zongorázás. Orgonálás. Zenekarok. Énekkarok. Szereplések.

Érettségi. Felvételi. Műgyetem. Építészet.

Gombfoci. Budapest-bajnok.

Oboázás. Műgyetemi Zenekar.

Orgonálás. Haller (Hámán Kató) téri templom.

1956. Bem tér. Harcok. Pince. Orosz tankok. Molotov-koktélok. Élek!

Diplomázás. Diplomaterv: Fortuna utca 4. Vári foghíj.

Első munkahely. X. ker. Tanács, műszaki osztály. Major Máté professzor segítségével.

Mellette Televízió! 1960-tól. TeleSport. Külsősként. Regös Sanyival.

Debütálás. 1960. október 23.! MTK–Csepel. Foci. Népstadion.

Házasság. Gyermek. Egy fiú. Egy lányka.

Főmérnök-helyettes. 1969-ig.

1969-től főállásban televízió.

Műsorok. Sport. Gazdaság. Unokáink is látni fogják. Művészeti Magazin.
Zenei vetélkedő. Szaldó. Olimpiák. Családház-vetélkedő. Megkérdezzük a
minisztert.

Foci. SZŰR-ok. 80 000 néző. Népstadion.

Tenisz. Gyulai Pistával.

Disszidens testvérek. Válás. Házasság. Család. Gyermek. Két fiú.

Köztársaság Párt. 1996. Pártelnök. Parlamenti képviselő. Jelölt!

1995. Nyugdíj. Nyugdíj? Budapest Televízió. Stockholm. Film-net.

Új otthon. Vidéken. Nyugalom.

2002. Alpolgármester. Erdőkertesen.

Országos Nyugdíjas Polgári Egyesület. Elnökségi tag.

Faházak. Tervezés. Építés. Erdélyből.

Szüleim. Barátok. Kollégák. Elmennek. Sokan.

Maradok. Meddig?

Jól vagyok!

Simai Mihály

költő (Medgyesegyháza, 1935. augusztus 14.)

Pillanatok, beavatások, csodák. Mégis, miből áll össze hetven év? Számlálatlan omló homokszem-pillanatokból. Közülük talán hétszáz az igazán fontos. Vagy hetven... de lehet, hogy csak hét.

Az én lassan lepergő hetven évem, Istennek hála, sok szépséges pillanatot is hozott. De korántsem biztos, hogy ezek voltak a legfontosabbak. Emlékezetes és feledni való, szerethető és gyűlöletes, boldog és szégyenletes, vidám és őrült, fölemelő és lesújtó, elbűvölő és félelmetes pillanatok, percek, órák együtt alkotják azt a lét-egészet, amit legfőljebb ha csonkaságként érezhet teljesnek a tér és idő keresztjére feszített ember – hisz hol van ez attól, amit egykoron... (lásd: Karinthy: *Találkozás egy fiatalemberrel*).

Kezdődni pedig igazán jól kezdődött.

Megtörtént velem is a csoda. A fogamzás, testet öltés csodája. A születésé. Aztán a növekedés csodája is.

Az érzés és a gondolkodás csodája. A nevetés-sírás, a szavak formálásának csodája. A szavakkal-játszásé. A ritmus, a rím, a vers és a zene csodája.

Az érzékek csodája. A minduntalan-szerelembe-esés csodája.

Vágyak. Vágyak. Vágyak. Gondolkodom, tehát vágyok. Tanórák nyúlós, végtelen unalma.

Ha Einstein akkor letörli a táblát, és fölfirkálja: „az életet úgy is meg lehet élni, hogy minden csoda, és úgy is, hogy semmi sem az”, én a kettő közül a jobbik részt választottam volna. Ellentétben a XX. századdal, amely valami eszelős fanatizmussal törekedett arra, hogy agyon ne untasson ennyi csoda, s számukat mindösszesen kettőre: a Pénzre és a Hatalomra igyekezett leszállítani.

Az még rendjén is van, hogy gyermekkoromban – Medgyesen, majd Gyulán – szegénységben és reménységből élünk. De a háború! A front után Gyulán, a laktanya mögött szedjük össze a szétszórt ölőeszközöket. Csak szerencse vagy angyali oltalom dolga, hogy nem az én kezemben robban a gránát, hanem Jóskaéban. Túlélővé ezzel avat a század, s ekkor rendít meg először mélységesen a halandóságtudat.

Elsiet a felnőtté avatásomat is. Tizenhat éves vagyok. Meglátogatjuk a gyulai börtönben apámat, és semmit se tud(hat)unk arról, és ő sem akar (nem mer?...) beszélni róla: – mindez miért?! A túléléshez jobb nem tudni az igazságot, mikor léthazugság-éjszaka van. Ott, akkor, azok a nehéz percek érlelnek felnőtté.

A költőség bélyegét korán rám sütik rokonok, barátok, tanárok. De az igazi költővé avatás 1956. A november 2-áról 3-ára virradó éjszaka, barátommal a vasúti talpfákon gyalogolunk, százötven méternyire tankhadoszlop zúg – befelé jönnek, VÉG-et vetni jönnek, a szabadság- és magyarságtudat édes mámorából

föl kell ébredni. Otthon a Független Újság vár, benne a versem. Ha lángírás volt, meg is égetett. Utóbb a békéscsabai Fehér Könyvben idézik a „hárombetűs iszonyat”-ról szóló sorokat, veszélyes kritika ez, s még örülhetek, hogy csak megjelölnek, és ezzel a stigmával megúszom. Emlékszem, kihallgatásom után (a három betű = BŰN – hazudtam a tulajdonképpen igazat a volt ÁVH-s házban) esett az eső. Esett...? Vagy egy angyal sírt értem, hirtelen vénült huszonegy évesért, hogy sem papírra, sem tanítványaim lelkébe nem írhatom a megölt igazat.

S folytathatnám még a beavatássort barátságokkal, szerelmekkel, versekkel és könyvekkel, családdal és lakással, alkotással és kenyérkeresettel. Meg azzal, hogy jókedv és öröm és reménység mindig volt a szívben (bőven termettek a túlélési reflexek ebben az ezer évben), s hogy akkor is imádni való, gyönyörű nő ez az ÉLET, amikor épp megcsal és kifoszt bennünket. De – ehhez már hét-ezer sor kellene, vagy még több.

A legfontosabb, legmélyebb beavatásaim a transzcendenssel való találkozások voltak. Ma már tudom, miért vonzódtam mindig a különöshöz, a fantasztikushoz, az anyagon túlihoz, mesékhez, mítoszokhoz. Tudom: a csoda bennünk, a saját isteni természetünkben létezik, abban, ahogy ezt az esendő testet a lélek emeli túl minden stáción.

Azt tartja a szakrális hagyomány, hogy a gondolat is élő erő: eleven, nagy hatású rezgés, s hogy a nagy erejű gondolatok úgy vándorolnak a láthatatlan szférákban, mint a pára. A rokon rezgésűek keresik és megtalálják egymást. Alapvető természeti törvény ez is: a keserű, a cinikus, a gyűlölködő, káini gondolatok éppúgy megtalálják társaikat, mint a nemes, emberséges, együtt érző, lélekemelő rezgések. Erők küzdenek egymással, s nekünk, íróknak, bőven van dolgunk a Jó oldalán, a lélekmérgezés, eszményrombolás ellenében. Az elvek nélküli politika, a karakter nélküli oktatás, az erkölcsöt semmibe vevő üzlet... s az író nem tehet mást, esélytelenül is küldi a jeleket a jelennek és a jövőnek; mint magam is, legutóbbi: *jel/ölhetetlen jel/ölhető* című kötetemben.

Még csak annyit: ma is a csodavárás állapotában élek. Fiam gerinctöréses balesete óta várjuk, hogy megszűnjön bénulása, hisszük-reméljük a gyógyulást. Csak azt kérem, hogy ezt még megérhessem.

S még azt: utolsó percemig élhessek a tiszta tudat csodálatos isteni adományával, s mindvégig képes legyek az Emberi Szóra.

Baráth Lajos

író (Abaújkér, 1935. augusztus 18.)

Vonatok és könyvek.

Két kastély is ékeskedett a mi kis falunkban, a háború alatt atyámfiái – velem együtt – kifosztották és feldúlták. Vittek bőrfotelt, mahagóniból mesterlett szekrényeket, finom porcelánkészleteket, a csillárokat, fürdőkádakat – kinek mi jutott, ki mit kaparintott magához előbb.

Én könyveket raboltam. A szekrényekből először, aztán az udvar porából-sarából. Apám újságolvasó ember volt, János bátyám és nővéreim olvasó emberek. Anyám is olvasott, de őt én csupán egy könyvet láttam lapozni. *Gyere kicsim, gyere* – ez volt a címe; könnyezett rajta egy sort, sóhajtozott, majd újra és újra a szomszédasszonynak kölcsönözte, aki már úgyszintén olvasta ezt a regényt, s újra és újra együtt sírdogáltak az Édessel...

A háború után – a cserekereskedelem idején – Miskolcra jöttek az emberek élelemért. Vonat hozta őket, vonat vitte is vissza a városi embereket, akik olykor fél napot is vártak a csühösre. A falu népének nem kis szórakozást jelentett a vonatvárás. Én kertünk végéből szemléltem a nyüzsgést: a portánk az indóház szomszédságában feküdt. Ha lármáztak, kísértéltem a kertünkből a placra, ha csönd volt, olvastam. Írni nagyon nehezen tanultam meg, de olvasni nagyon hamar. S szerettem is. A könyv többet jelentett számomra, mint a vonat és a hajó. A vonattal és hajóval Amerikába mentek az emberek. Sze-

rencsējükre vagy szerencsétlenségükre. A könyv a falumbéliek képzeletét felülmúló világokba vezetett. Egy éjszaka – egy könyv. Mindig más világ, más emberek sorsa. S én mindben benne éltem – és élek talán ma is.

Egyik délután F. főtitisztelendő is kikísért egy városi házaspárt. Jól ápoltak, jól öltözöttek voltak, számunkra igen előkelők.

– Gyere csak, kis Baráth – intett magához a papunk. – Most éppen mit olvasol?

– Mutatom – mert nálam mindig kéznél volt egy könyv.

A szép fiatalasszony elvette, ingatta a fejét.

– Balzac? És a *Szamárbőr*? Érted te ezt? – mert a pap mondta, hogy tízéves vagyok.

– A szamárbőr egyszer úgyis elfogy...

Aztán sorolnom kellett, előtte mit olvastam. Jósika: *A csehek Magyarországon*, és Jókai, Jókai, meg Mikszáth, Gárdonyi, és Petőfi, Arany, Gyóni Géza.

– Derék! – dicsértek meg, és sok jót kívántak nekem, meg azt jóstolták: még könyveket is írhatok egyszer.

A vonat persze ott futott máskor is a kertünk végében. Lestük, mikor a kormányzó úr a visszacsatolt Kassára utazik. Lestük, de a szerencs-hidasnémeti vonalon csak fehér lovakat vonatottattak. Horthy a miskolc-hidasi vonalon utazott. S jött itt '44-ben Szá-

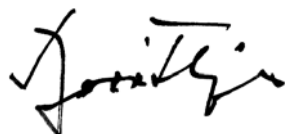
lasi is, de ő hintón, nem vonaton, és sok-sok Bocskai-ruhás lovas kísérte. Megálltak apám kocsmája, azaz a házunk előtt, ittak valamit, és Szerencsig paradéztak. Onnan már a vonat vitte őket – tudjuk, mire... S mentek hajnalonta munkába az emberek. Egy-egy féldeci pálinkát megittak az ablakba kitett üvegből. Hazatérve – vagy fizetéskor – rendezték a számlájukat. Magam is utaztam vonaton; Miskolcon ácsnak tanultam, de előtte még Eger mellett, Felnémetiben trógeroskodtam; ki volt írva, hogy seprúnyélgyár épül ott. Persze mindenki tudta, hogy hadiüzem lesz a betonlábakon...

Utaztam velük, együgyuanolyan-ként. Láttam lerészegedni a fáradt embereket, és persze én is megismerem a rum és császárkörte keverékének ízét. Őket próbáltam megidézni a tizenhat-tizennyolc rövidebb-hosszabb regényemben, ezernyi novellában, elbeszélésben és tárcában, és a

két tévéfilmemben. Sikerral? S egyáltalán! Van szüksége az irodalomnak ilyen hősökre? Kezébe veszi-e majd egy kiskamasz este, lefekvés előtt, s sóhajt: „Ez is élet? Így is éltek emberek?” S tudtam erre a kérdésre sok-sok ezer oldalon megközelítően választ adni?

Talán a mestereim bizalmával reményelem: Veres Péter, Illyés, Tamási Áron, Nagy László, Váci Mihály meg a többiek. Akik az első közléseknél biztattak, segítettek. Akik a vonaton ingázó emberek kezébe könyvet álmotdtek; bár jól tudták: a fáradtság és a pálinka nehéz és mély álomba ringatja őket.

Reménykedtek, reménykedem. Pedig ebben a korban már elkeseredni lenne igazán jó.

Schönerné Pusztai Ilona

építész (Döbrököz, 1935. augusztus 18.)

Tolna megyében születtem. Édesapám MÁV-tiszt volt. Ennek következtében, az akkori szokások szerint, egész gyermekkorom gyakori költözésekből állt, a kárpátaljai Técsőtől Vas megyéig. Szerettem ezt a változatosságot, szerettem utazni, rajzolni, és szerettem ábrándozni régi városok régi életéről. Kiskoromtól megfogott a történelem, de leginkább az elmúlt korok embereinek hétköznapi élete érdekelt.

Amikor 1953-ban a celldömölki gimnáziumban érettségiztem, az akkori körülmények miatt mégsem történésznek jelentkeztem. Egyetemi tanulmányaimat a BME Építésmérnöki Karán végeztem. Itt nagyon hamar, már az első építészettörténeti előadáson megtaláltam igazi hivatásomat. Az építészettörténeti tanszéken diplomáztam, és Pogány Frigyes professzor úr ajánlásával kerültem 1959 elején az Országos Műemléki Felügyelőségre. A kivitelezési osztályon

kezdtem dolgozni, tervezőként, majd műteremvezetőként folytattam, végül 1990-ben az építészeti osztály vezetőjeként mentem nyugdíjba.

A műemlék-helyreállítások tervezése sokrétű, összetett munka. Régészekkel, művészettörténészekkel, kivitelezőkkel, restaurátorokkal kell együttműködni, történelmi helyzeteket, analógiákat tanulmányozni, régi és mai épületszerkezeteket alkalmazni. Európában 1964-ben alkották meg a Venecei kartát, a műemlék-helyreállítások ajánlásait. Nemzetközileg számon tartott magyarországi munkáinkat ennek szellemében készítettük. A mi műemlékeink általában sajátos jellegűek. Viharos történelmünk következtében csak igen kevés maradt ránk eredeti állapotában. Sokszor pusztultak el, sokszor építették át őket. Az építész kötelessége megmaradt értékeik átmentése és kortársainkkal való megismertetése.

A HELYREÁLLÍTOTT
ZÁNKAII KÖZÉPKORI TEMPLOM

Súlyozni és periódusokat összevetni kell az egységes egész érdekében. A funkcionálnak pedig ki kell elégítenie a mai kor követelményeit. Én a munkámat – úgy érzem – mindig nagy lelkesedéssel és odaadással végeztem. Ez sokszor nem volt könnyű. Az ország különböző, távoli pontjaira való gyakori utazásaim mellett neveltem két gyermekemet is. Szerencsére megértő családom segített ebben, építész férjem végig támogató. Mintegy ötven műemlék-helyreállításban vettem aktívan részt. Felsorolni sok lenne őket, a legkedvesebbek közül említek néhányat. Közel álltak hozzám a középkori falusi templomok, közöttük a tornaszentandrás, szalonnai, mánfai, mecseknádasdi, zánkai munkáim. Terveim szerint készült Sopronban a Gambrinus étterem épülete, több lakóház, például a Pozsonyi út 3., Pécssett a Káptalan u. 4. múzeumépület és a városfalak nyugati része, dolgoztam a visegrádi fellegvár, a tatai vár, a zsenyeyi kastély, a bátaszéki templomrom és a salgföldi kolostorrom helyreállításánál. Munkámat a szakma 1982-ben Ybl Miklós-díjjal, 1990-ben a Magyar Műemlékvédelemért plakettel ismerte el. Számos előadást tartottam, szakfolyóiratokba cikkeket írtam, és több külföldi tanulmányúton, nemzetközi konferencián vettem részt.

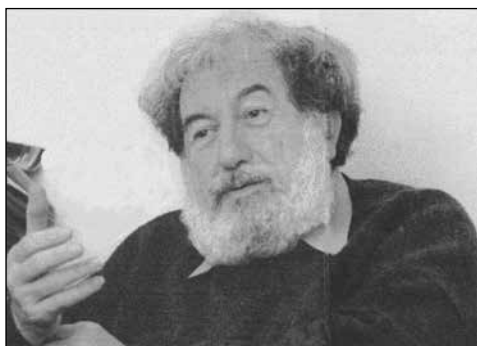
1990 óta a munkám jellegéből adódóan változatlanul dolgozom. Jelenleg férjemmel közösen a pécsi püspökvár és középkori egyetem műemléki rekonstrukciós munkáit tervezem.

Összegezve eddigi életutamat, azt hiszem, leírhatom, ritka nagy ajándék az, ha valaki jó családi légkörben egy életen át azzal foglalkozhat, amit hivatásának tekint.

Rudolf Puskás

Garai László

pszichológus (Budapest, 1935. augusztus 29.)

Rájöttem, hogy együgyű vagyok. Először azt hittem, hogy nem. Mert hetven év alatt annyiféle ügy látszott érdekelni. Hivatalfőnököm abban a különleges hivatalban, amelyben a Magyar Tudományos Akadémia állományába tartozó hivatalnokoknak szolgálati idejük alatt a „tudományos kutatás” című munkaköri leírásnak kell hogy eleget tegyenek, korholt egyszer (egyszer?!), frissen megjelent kétkötetes gyűjteményem – *Quo vadis, tovaris* volt a címe – tanulmányainak tartalomjegyzékét nézegetve, szem elől nem téveszthető averzióval: „Ennek egyik fejezete József Attilával, a másik meg a totális állammal foglalkozik. Előző könyvedről azt állítottad, hogy gazdaságpszichológiáról szól, és interjút adott a Népszabadságnak az adórendszer hibáiról – korábban pedig te csináltál interjút Ljubimovval vígszínházbeli rendezéséről és egy másik moszkvai rendezővel arról, hogy miért ment át saját színházából, a Szovremennyikből az Akadémiai Művész Színházhoz. Úgy tudom, hogy a közeljövőben újabb tanulmányod fog megjelenni az agyelmélet köréből – a nem olyan távoli múltban pedig ahhoz a kérdéshez szóltál hozzá, hogy Marx elmélete milyen viszontagságoknak

volt kitéve a régi és milyeneknek az új rendszerben. Foglalkoztál a cinizmus erkölcsi jelenségvilágának összefüggéseivel – s ugyancsak foglalkoztál azzal, hogy mi készítette Bolyai Jánost, hogy éppen az érdekelje, ami érdekelte.” S még ironikusan hozzátette: „Bocsáss meg, majdnem megfeledkeztem a gyermeknyelv iránti érdeklődésedről.”

Mondom, először magam is azt hittem, hogy ennyi minden érdekelt az idők során. Sőt, hogy kétszer ennyi. Mert mindegyik témának valahogyan vonatkozása van valamiképpen az emberiség értékeire, ahogyan az ezeket a történelem során maga előtt görgeti – meg arra is, ahogyan az egyén, aki megszületik valamikor (például hetven évvel ezelőtt) s amíg majd egyszer meghal valamikor (holnap? huszonöt év múlva?), a maga gondjait görgeti maga előtt.

Holott e kettő közül tulajdonképpen egyik sem érdekelt igazán – csak egymáshoz való viszonyuk. Amikor szakdolgozatomat írtam az egyetemen, majd utána még jó darab ideig életem első kutatóintézetében foglalkoztam azokkal az értékekkel – esztétikaiakkal, erkölcsiakkal –, amelyek meghatározzák egy történelmi korszak arculatát, akkor az érdekelt, hogy amikor az egyén az erkölcsi értékeknek például cinikus tagadásával foglalkozik, hogyan történik, hogy pont azoknak az új értékeknek takarítja el az útjából az akadályt lett régiket, amelyeket a történelem éppen megérlelt. „Hidd, hogy te mégy, ha a sors árja von” – mondhatja Luciferrel ironikusan a hegelianus Madách. Nos, hogyan működik a „sors árja”, s ho-

gyan Ádám, aki éppen általa engedi magát vonni, miközben „hiszi, hogy ő megy” a maga kedve szerint – ez volt kíváncsiságom tárgya.

Később, amikor az érdekelt, hogyan lép túl az egyes ember az érték tagadásán, netán elpusztításán, hogyan jut túl ezen, megalkotásához új értékeknek (például új tudományos felfedezéshez vagy egy technikai innovációhoz), akkor az is érdekelt, hogy például Bolyai János zseniális kreativitása és Lobacsevszkijé hogyan jut ugyanarra a korszakot váltó új felfedezésre, anélkül hogy a két tudós csak egyszer is összebeszéljt volna egymással, vagy közvetítővel üzent volna egymásnak. Ezért fogadtam el a hatvanas évek végén Kedrov akadémikus ajánlatát, hogy (a Szovjet Tudományos Akadémia elnökének különösztöndíjával) szegődjem el egy olyan kutatás részeséül, amely azt vizsgálja, hogyan áll elő egyáltalán a tudományos felfedezés vagy a technikai találmány a társadalom korszaktörténetének és a tudósegyén élettörténetének határán.

Hogy egy öntörvényű egyén miért csinálja pontosan ugyanazt, amit ugyanannak a korszaknak egy másik öntörvényű egyénisége – ez a fejtőre nem semmi. Ám mi ez ahhoz képest, amikor a jelenségnek a fordítottja áll elő? Mint József Attilánál, akinél újra meg újra megfigyelhető, hogy miután a tőle megszokott zseniális tökéletességre törekvéssel megírja valamelyik versét, egy-két évvel, héttel vagy akár csak órával később megírja ugyanazt még egyszer, mégpedig nem azért, hogy az első – tökéletes – művet „tökéletesítse”. Amikor elhatalmasodott rajtam a kíváncsiság, amelynek tárgya a kreativitásnak ez az egyéni furcsasága lett volna, akkor megint kiderült, hogy voltaképp nem is ez az, ami érdekelt. Hanem talán az – hiszen

szintén foglalkoztam vele –, „nem egy szörnyállam iszonyata” miben is áll? Tulajdonképpen ez sem jobban. Hanem hogy hogyan tudja történelmi váltásaikat olyan sűrítve produkálni az a rövidnél is rövidebb korszak, amely – nem éppen mellesleg – József Attila életének is utolsó évtizede?

Amikor ez az újabb érdeklődési irány felbukkan, már túl vagyok életemnek azon a kalandján, hogy elfogadok egy meghívást a Nizzai Egyetemre, és kilenc szemeszteren keresztül ennek az egyetemnek szociológia és etnológia szakos hallgatóit tanítom szociálpszichológiára.

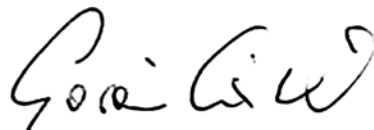
Ennek az egyetemnek az atmoszféráját meghatározta az a helyzet, hogy a vidék társadalmi világában egymás szomszédai voltak az Algériából több mint húsz évvel korábban elmenekült *francia telepes* meg a vele együtt menekült *arab kollaboráns*; a szintén *arab vendégmunkás*, aki éppolyan rosszul beszélt franciául, mint *portugál* vagy *spanyol* sorstársa, de emezeket legalább bőrük színe nem különböztette meg az *őslakos nizzai*-tól, aki pedig válogatás nélkül vetette meg valamennyi említett kategóriáját az *idegeneknek* (miközben maga többnyire *olasz nevet* viselt); a *zsidó*, akire ez a megvetés állítólag nem terjed ki, de aki, ha Észak-Afrikából áttelepült *szefárd*, magát viseletben és viselkedésben a többi észak-afrikai áttelepülttől éppúgy megkülönbözteti, mint a nizzai őslakosoktól, beleértve a többi – *askenázi* – zsidót. S akkor még nem szóltam a *monacóiakról*, sem a *korzikaiakról*. Továbbá az *irániakról*, akik akkoriban különös előszeretettel telepedtek meg Nizzában, hogy kivárják Khomeini eltűnését.

Ez a kaleidoszkóp elbűvöli azt is, akit addig – mint jómagamat sem – nem érdekelt soha a *társadalmi*

azonosság. Aha-élménynek hívja szakmám zsargonja azt a ráismerést, amellyel valaki egyszer csak felrikkan: „Ez az, amit a tigrisek szeretnek!”. Ilyen ráismerés gyümölcseivel tértem haza én is Nizzából: szociális identitás! Attól fogva nemcsak azon nem csodálkozott senki, aki ismert, hogy amikor a gazdaságpszichológia vált legfőbb elfoglaltságom tárgyává, ezen belül pedig a szociális identitás: azóta már közgazdasági Nobel-díjat osztanak (még nem nekem) azért a felismerésért, hogy a gazdálkodó egyén

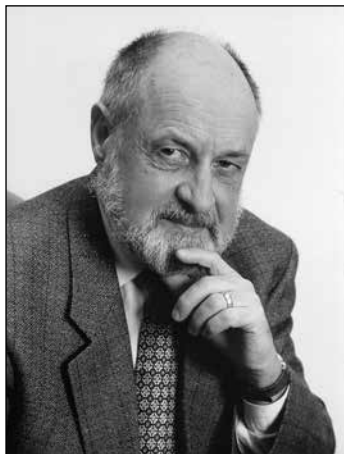
és a gazdálkodó társadalom között a társadalmi azonosság a legfontosabb közvetítő. De mintha mindig is tudtam volna, hogy az általam fürkészett közvetítő sem más az új korszakába lépő társadalom és a kreatív egyén között, mint a szociális identitás.

Attól fogva – öröktől fogva – egyes-egyedül a szociális identitás ügye érdekelt. Mondom: egy-ügyű vagyok.

Vissy Károly

meteorológus (Miskolc, 1935. augusztus 30.)

Édesapám (1895–1953) katonaeorvos, édesanyám (1905–1983) könyvelő volt. Feleségem, dr. Takács Mara (1943) mezőgazdasági gépészmérnök, az FVM vezető főtanácsosa. Három fiam született: Zsolt (1962) vállalkozó, László (1962–2003) villamosmérnök és Balázs (1972) informatikus. Három unokám van (Roland, Beatrix és Tamás).

Gyermekkorom első 12 éve – a történelem jóvoltából – mozgalmas, mondhatnám kalandos volt. Miskolcra Sopronba költöztünk, az elemi, illetve általános iskolát Kassán kezdtem, Miskolcon és a bajorországi Neuburg an der Donauban (1945–47) folytattam, majd 1949-ben Újdiósgyőrben fejeztem be. Az ezt követő éveim a Diósgyőri Gimnáziumban döntő befolyással voltak az éle-

temre, esősorban a pályaválasztásomra. Az iskola csillagászati és meteorológiai szakkörének aktív tagja és két éven át diákvezetője voltam. A szakkörben végzett – dr. Szabó Gyula tanár úr irányításával kiválóan szervezett – munka keltette fel érdeklődésemet a meteorológia iránt, s ez az érdeklődés az elmúlt ötven év során szemernyit sem csökkent. Ahhoz, hogy ez így lehetett, sok szerencse kellett. A legnagyobb: 1953-ban felvettek az ELTE TTK meteorológus szakára, ahol 1957-ben védtem meg a diplomámat.

Első munkanapomtól kezdve (közel ötven éve, ami alatt a meteorológia a „kőkorszakból” az informatika korába ért) az Országos Meteorológiai Szolgálat (OMSZ, korábban OMI) munkatársa vagyok. Munkaviszonyom első hét évében a repülésmeteorológia területén dolgoztam, két évet a Miskolci, öt évet a Feri-

hegyi repülőtéren. Ezt követően 1970-ig a rövidtávú előrejelző osztály tudományos munkatársa, majd 1974-ig tudományos csoportvezetője voltam.

1971-ben meghívást kaptam a 17. szovjet Antarktisz-expedícióban való részvételre. Közel fél évet töltöttem el a Vize Professor nevű tudományos kutatóhajón, ezen belül egy hónapot az Antarktisz Mirnij és Vosztok nevű kutatóállomásain, az alábbi feladatokkal:

- vezettem a hajó időjárás-előrejelző részlegét;
- megírtam a hajó 13. kutatóútjának (54 000 km) időjárás krónikáját;
- hazai megbízás alapján aerosol-méréseket végeztem a Atlanti- és az Indiai-óceán antarktisi térségében (a mérések eredményeit összefoglaló tudományos dolgozat, amelynek megírásában társszerzőként vettem részt, 1973-ban MTA-díjat nyert.)

1974-ben az OMSZ elnöke megbízott a polgári kisgépes repülések (mezőgazdasági, sport-, mentő, szállító repülések) meteorológiai biztosításának (kiszolgáltatásának) megszervezésével. A feladatra létrehozott általános repülés-meteorológiai osztály 1975. január 1-jén kezdte meg tevékenységét, amelynek vezetését 1978-ig láttam el. 1978-ban a Központi Előrejelző Intézet (KEI) időjárás-előrejelző főosztálya vezetőjének neveztek ki. Új beosztásomban fő feladatommak a meteorológiai szolgáltatások mind szélesebb körű gazdasági hasznosítását, új felhasználói területek feltárását tartottam. Hasonló hangsúlyt kaptak munkámban az ezt a tudományos szolgáltató feladatot (ezen belül is a veszélyes időjárás jelenségek ultrarövid távú előrejelzését) megalapozó fejlesztések és kutatások. Szélesebb alapon folytathattam a kitűzött feladatok megoldását 1985-től 1989-ig mint a KEI igazgatóhelyettese, ezt követően 1992 végéig mint annak igazgatója.

A rendszerváltozást követően, a kilencvenes évek elején az OMSZ-t is elértek a társadalmi és politikai átalakulás gazdasági hatásai. A szervezet igen nagyarányú egyszerűsítésre kényszerült, ennek során szűnt meg a Központi Előrejelző Intézet. 1993-tól 1998-ig a szolgáltató feladatokat folytató, újonnan alakult Kereskedelmi Szolgáltató Irodát (OMSZ-KERSZI) vezettem. Működésének hat éve alatt a KERSZI reálértékben négyszeresére növelte a pénzügyi szerződések keretében végzett időjárás és éghajlati szolgáltatásokból származó bevételeket. Ezzel jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy az OMSZ – szakmai munkájának leértékelődése nélkül – túlélte a központi költségvetésből kapott támogatás reálértékének fokozatos csökkenését.

1973 és 1999 között az ENSZ szakosított szervezeteként működő Meteorológiai Világszervezet (WMO) két állandó bizottságának munkájában (repülés-meteorológiai bizottság és az alaprendszerek bizottsága) Magyarország hivatalosan bejelentett képviselőjeként vettem részt.

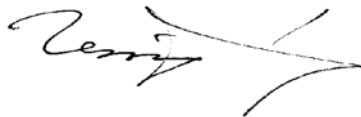
1999. január 1-től az OMSZ elnökének szakmai főtanácsadója vagyok.

Pályafutásom során végig arra törekedtem, hogy a meteorológiát – és ezen keresztül a természettudományokat – minél közelebb hozzam az emberekhez, szakmám eredményeit és szolgáltatásait minél közérthetőbben tegyem elérhetővé az emberek számára. Ez a törekvés vezetett el a médiameteorológiához, amelynek magyarországi meghonosításában jelentős részt vállaltam. A Magyar Rádióban 1968 és 2000, a Magyar Televízióban 1972–2004 között vettem részt – külső munkatársként – az időjárás-jelentések és környezeti

tájékoztatók megszervezésében és rendszeres előadásában. E munkának legjelentősebb eredménye, hogy 1999. április 18-án Quebecben (Kanada), a televíziós időjárás-jelentések IX. nemzetközi fesztiválján, 68 ország 117 televíziós csatornájának versenyében – az MTV színeiben, az OMSZ televíziós stúdiójának időjárás-jelentésével – elnyertem a szakmai fődíjat. Ez a díjnyertes produktum az alapja több mint három éve a Duna Televízió időjárás-jelentéseinek. 2004 márciusától jómagam is a Duna Televízió főmeteorológusaként tevékenykedek.

A szakmámat népszerűsítő céljaim elérése legjelentősebb állomásának tartom azt a Magyar Tudományos Akadémiától kapott megtisztelő felkérést, amelynek eredményeként az időjárás-előrejelzésekről 2003 májusában tudományos ismeretterjesztő előadást tarthattam a Mindentudás Egyetemén.

Tudományos publikációim száma: 37. (31 a hazai, hat a nemzetközi szaklapokban.)

Aradszky László

táncdalénekes (Budapest, 1935. szeptember 20.)

Édesapám elképzelése volt, hogy mellette kitanulva folytatom szeretett iparát, a férfiszabóságot. Ez még ideig-óráig „működött”, de röviddel ezután váltottam. Mivel gimnáziumi tanulmányaimat befejeztem, és sem a szabóság, sem a választott töltőtoll-javítási szakma továbbtanulást nem igényelt, „megnyugodtam” és maradtam.... Mint később kiderült, legnagyobb öröömre. Annál is inkább, mert az Eötvös utca és Király (akkor Majakovszkij) utca sarkán lévő műhelyben – munka közben is – kedvemre danászhattam a zakatoló gépek kíséretére. Én, aki mindig is olyan szegénylős típus voltam, abban a közegben kinyíltam. Sok-sok bátorítást kaptam, és barátaim, munkatársaim unszolására már az év végi közgyűlés műsoros estjén, zenekari kísérettel felléptem. Hatalmas sikerrel... (Ott nem volt nehéz.)

Szerencsémre a főnököm (Bajor Tibi bácsi) felesége, Bajor Edit is ott volt az esten, aki odajött hozzám, és követelte, hogy foglalkozzam az énekléssel komolyabban. Segítségével eljutottam Vécsey Ernőhöz, és ettől kezdve ment minden, mint a „karikacsapás”... Nála tanultam, és az OSZK-stúdióban. Jelentkeztem a Rádió-stúdióba és ORI-vizsgára. Miért tulajdonítok ennek olyan nagy jelentőséget? Azért, mert akkor ezek voltak a legnagyobb szűrő- és választóvonalak... A Rádió-stúdióban az éves jelentkezési átlag általában ezeröttszáz fiatal meghallgatása volt. Onnan választották ki a két fiú és három lány személyét (nyolc fordulóban).

ORI-vizsga? Ott meg a legszigorúbb alapokon mentek a dolgok. (Csak semmi hígítás.)

Az 1962-es számomra írt vizsgadalommal, a *Még ide-oda húz a szív* (Dobos-S. Nagy) a Rádió felkért a *Tessék választani* című nyilvános tánczenei hangversenyre mint közreműködőt. Innen számítom a pályám kezdetét, mert itt már volt szabályos „pecsétem”, és ami a lényeges, hogy a teljes magyar élvonalat felvonultató Erkel színházbeli élő hangversenyt megosztva megnyertem...

Búcsút mondvá a töltőtollas szakmámnak, végérvényesen az éneklés lett a hivatásom.

Jöttek sorjában a fellépések, a rádió- és hanglemezfelvételek, valamint a televíziós szereplések.

És jöttek a slágerek... *Isten véled, édes Piroskám... Pókháló az ablakon.* A *Piroska* azért is emlékezetes a számomra, mert ezzel a dallal (Dobos Attila-Szenes Iván) én lettem a magyar hanglemezgyártás történetének első aranylemez előadója... Ezt még fokozni is tudtam, mert a *Pókhálóval* a második is én lehettem...

A legek közé kell hogy soroljam a nagy-nagy fesztiválokat. Minden egyes nagy fesztivál döntős szereplője voltam. Mégis a legemlékezetesebb számomra az 1967-es megmérettetés, hiszen, az *Annál az első ügyetlen csóknál* című versenydalommal (Dobos–Szenes) a második helyezést értem el, a legjobb előadói díjjal jutalmaztak, minden idők legmagasabb közönségszavazata, (egyszázháromezer valahány) érkezett a Televízió címére... és nem utolsósorban a fesztiválok első aranylemezese lettem...

Majd jött egy „kis” törés... Máig sem tudom, csak sejtem, miért, de egyszer csak csönd lett körülöttem... *Tizenhat évig* nem jelent meg lemezem. Szóba sem álltak velem... Természetesen, ha nem is ennyire, de a Rádió és a Televízió megpróbált „lépést tartani” a lemezgyárral.

A RÉGI SPORTCSARNOKBAN

Természetesen nem adtam föl. Jártam az országot, mindenütt felléptem, ahol égett a villany... Ekkor már több ízben jártam Amerikában, inkább Kánadában, ahová sokszor visszahívtak. (Több mint tízszer.) Itt jegyzem meg, hogy mint énekes bejártam szinte egész Európát, és nagy-nagy örömmre Ausztráliában is volt négy koncertem. Mint ahogy Kubában is jó néhány...

Mivel „dicsekedhetnék” még?

Három-négyszáz felvételem mellé (rádió, hanglez) rengeteg tévés szereplés párosult. A több aranylemez mellett, kaptam még platinalemezt, életműlemezt (Hungaroton), márványlemezt, (Cannes) tenyerelés a rockcsillagok falára. És az állami kitüntetésem: a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje.

Mégis, amikor rövid „életrajzom” befejezéséhez közeledem, nem azt szeretném, hogy a fenti sorokra emlékezzenek istenigazából, hanem inkább azokra a dalokra, melyeken keresztül sikerült Önökhöz eljutnom: *Még ide-oda hűz a szív, Isten véled, édes Piroskám, Pókháló az ablakon, Városi világ, Azzuro, Annál az első ügyetlen csóknál, Álmatlan évek, Nem születtem grófnak, Sárga liliom, Szomszédasszony, füttyülök a lányára, Valaki hiányzik a táncból, Csak ezt az éjszakát, Olaj a tűzre, Nem csak a húszéveseké a világ.*

Asztalos Tamás

Arday Lajos

történész, politológus (Nyíregyháza, 1935. szeptember 24.)

Az én XX. századom a kétharmada annak, amit Robert Conquest, a kommunizmussal foglalkozó brit-amerikai történész „kegyetlen évszázad”-nak nevez. Az angol eredeti, az „elpusztított, tönkretett”, még kifejezőbb, de hetven évem bizonyítja, hogy egy ilyen korszakban is lehet tartalmas, emberi életet élni keresztényként.

Őseim francia hugenották, felső-magyarországi bányászok, majd kisnemesek, lelkészek; anyai ágon cseh zsellérek, kézművesek, szakmunkások. 1935-ben (az akkor) multietnikus és sokvallású Nyíregyházán születtem, tisztviselőcsaládba. A vacsora utáni beszélgetésekből kiderült, hogy a városi társadalom vallási alapon megosztott: a XVIII. század közepén betelepített evangélikus „tírpákok” (szlovákok) jelentős szerepet visznek a város vezetésében és társadalmi-kulturális életében, de már kisebbséggé váltak a református és katolikus magyarok, az elmagyarosodott görög katolikus ruszinok, az ortodox és neológ zsidók tengerében.

Jól emlékszem az Erdély részleges visszatérését fogadó nemzeti eufóriára, de az 1941. tavaszi jeges fuvallatra is: Teleki öngyilkossága és a délvidéki bevonulás mindenki számára nyilvánvalóvá tette, hogy Magyarország elkerülhetetlenül belesodródik a senki által nem kívánt háborúba. 1941 decemberében nagyanyámmal ott álltunk a kárpáti-volhiniai „villámhadjárat”-ból visszatérő nyíregyházi huszá-

rokat ünneplő tömegben. 1944 késő nyarán láttam a városon keresztül visszavonuló vegyes német alakulatokat és a menekülő magyarokat; az egy vert hadsereg volt, a háborút elvesztettük. És elvesztettük sok honfitársunkat: a szomszédban lakó Hermann családot deportálták. Velünk szemben, a Nyírfá utca túloldalán

húzódott a gettó kerítése; édesanyám nagy fazék paprikás krumplit főzött, s átküldte a cselédünkkel; egy tisztalóki fényképész megígérte, hálából sok szép képet csinál rólunk – de nem jött vissza...

A nyíregyházi postát – ahol a szüleim dolgoztak – hivatalosan evakuálták. Október 21-én teherautókon utolsókként hagytuk el a várost; a Bessenyei (ma Hősök tere) tér sarkán egyetlen magyar katona állt, egy aknavetővel...

Sárospatak–Miskolcon át Budapestre érkezve nagynéném zuglói (Amerikai út 40.) lakásában, majd az ostrom megindulásakor, karácsony másodnapján pincéjében húztuk meg magunkat. A németek az elkészült vasúti töltést védték, két hétig feltartóztatva az oroszokat. A ház és környéke a senki földjévé vált, a lövedékek felettünk szálltak; a házat több belövés érte (az egyik a fél tetőt szakította le, miközben mi az udvaron játszottunk); a szemben lévő 38. számú épület kiégett. A villany- és gáz- után megszűnt a vízszolgáltatás is. Mosdásról szó sem lehetett; szüleink – máig sem

értem – a kilencéves fiút és tizenkilenc éves unokabátyámat küldték ki, hogy havat összekotorva legalább ivóvízhez jussunk. Amint hason csúszva dolgoztunk, géppisztolysorozatot kaptunk a szovjet állások felől – a golyók fejünk fölött fél méterre szakították le a kőszilánkokat... Nők megerőszkolársáról nem tudok beszámolni, mert a külső garázsrészen más menekültek zsúfolódtak össze, s közülük egy vagy több asszony vállalta, hogy feltartóztatja a „felszabadítók” nem fegyveres rohamát. Nagy különbség volt a férfiak és a nők viselkedésében: az előbbiek szakállt növesztve gubbasztottak és remegtek, míg az asszonyok – köztük anyám – a veszélyekkel dacolva vizet hoztak a filmgyári kútból és nagy véres húsdarabokat az elhullott lovakból.

1945 áprilisában apám, az elsőként visszatérő rangidős postatiszt átvette a hivatal irányítását, s jóllehet addig egyetlen pártnak sem volt tagja, pozíciója megerősítésére belépett a szociáldemokrata pártba. 1948 őszén, a kommunista hatalomátvételt követően, ez már súlyosbító körülménynek számított. A középosztály, a „horthysta” tisztviselői kar felszámolására irányuló hadjárat részeként koncepciók perben elítélték a nyíregyházi posta hat vezető tisztviselőjét, hármat a forgalomtól, hármat a műszakiak közül. A népbírószági tárgyaláson – időnként derűt keltve – a következő vádak hangzottak el: jobboldali szociáldemokrata, klerikális szervezkedés, rémhírek és ellenséges tartalmú viccek terjesztése, az amerikaiak várása. Apámat a kihallgatások, a két év börtön (egy ideig egy cellában Asztalos János pócspetri plébánossal), a nehéz fizikai munka a MÁVAG fatelepén, az, hogy nem vonultak ki a szovjet csapatok az osztrák államszerződés

megkötése után, s utolsó csapásként az 1956-os forradalom bukása összetörte, s reményt veszítve halt meg 1958-ban, 54 éves korában.

Ma már kevesen emlékezhetnek arra, mit jelentett akkoriban az X-es, osztályidegen származás. Kitűnő tanulmányi eredményem ellenére egyetlen állami középiskolába se vettek fel 1950-ben; így kerültem a debreceni református kollégium gimnáziumába. Nyíregyházáról bejáróként naponta négy órát és több mint 100 km-t utazva, hasonló minősítéssel érettségiztem. Nem tanulhattam tovább, mert X-es származásom mellett újabb tehertételt jelentett az egyházi gimnázium, ahonnan senkit nem vettek fel tanár szakra. Tizenöt hónapig dolgoztam a MÁVAG-ban (időközben Budapestre költöztünk anyai nagyanymhoz) gépmunkásként és revizorként (a gimnáziumban tanultak közül egyedül az ábrázoló geometriának vettem hasznát), míg 1955-ben felvettek a debreceni egyetem bölcsészkarára. Ezt isteni beavatkozásként éltem meg, hiszen hajszal híján úsztam meg a hároméves határőrszolgálatot, ahová behívtak. Rendhagyó felvételem több akció együttes hatásának is tulajdonítható: apám egyik barátja az akkori Oktatási Minisztériumban dolgozott; Szabó Pál támogató levelet írt; Illyés Gyula jelenlétemben hívta fel Erdey-Grúz minisztert; a Julow Viktor vezette felvételi bizottság pedig a maximálisan adható 20 pont helyett 26-tal terjesztette fel anyagomat. A két író – Németh Lászlóval együtt – Miklós nagybátyám baráti köréhez tartozott, aki jó kapcsolatban állt a népi írókkal; mint sarkadi jegyző, katonai szolgálat alól mentesítő hamis papírokkal látta el őket.

1956 júliusában katonai kiképzésen voltunk a Kossuth laktanyában. Egy rendkívüli sorakozón elhárító-

tisztünk gyűjtő hatásának szánt beszédben közölte: ha a poznanizhoz hasonló eseményekre kerül sor Debrecenben, minket vetnek be elsőként. Tanácstalan morgásunkra, hogy mit csináljunk, Buda Ferenc évfolyamtársunk adta meg a választ: akkor majd tudni fogjuk, kire lövünk. Pár hét múlva mint frissen kiképzettek, mi, másod- és harmadévesek adtuk a forradalom fegyveres erejét, az átállt katonákkal együtt. Az üresen maradt Sámsoni úti ÁVO-s laktanyából kaptuk a géppisztolyt, karabélyt, pufajkát, ám megtartottuk a fehér egyetemista tányérsapkát. Kertész László vezetésével (aki november első napjaiban néhányadmagával megalapította a Magyar Nemzeti Kommunista Pártot) megalakult az állandó megfigyelő- és őrszolgálatot ellátó egyetemi őrség. Bennem ugyan felötlött a bibliai „ki kardot fog, kard által vész el”, de barátaimmal habozás nélkül csatlakoztunk. Kapcsolatot tartottunk a középiskolásokkal; mi, volt „refisták”, a Péterfia utcaiakkal. Egyik este riadóztattak: a Városháza épületében Für Lajos, aki az egyetemi mellett a városi forradalmi bizottság elnöke is volt, ismertette a feladatot: a hírek szerint Budapestről egy nagyobb ÁVO-s egység közeledik (szerencsére az vaklármá volt), s önként jelentkezőket kér feltartóztatásukra, de hozzátette: ha bajba kerülünk, nem tudnak segíteni. A teherautón, amely elindult a Széchenyi utcán, Solymossy Feri bejáró társam mellé kerültem; őt, a sorkatonát, november 4-én hajnalban szolgálatban lévő rádiósként érte a halálos lövés.

1957 tavaszán a magyar mellé – az orosz folytatva, ami akkor ritkaságszámba ment – felvehettem a történelem és az angol szakot, Juhász Géza professzorom közbenjárására

pedig az Elnöki Tanács apámat, s így engem is, kegyelemből mentesített a hátrányos jogkövetkezmények alól. Megkaphattam a Népköztársasági Ösztöndíjat, lehettem demonstrátor és intézeti szenior, s a végzés után három évig Debrecenben dolgoztam, tanítottam abban a reményben, hogy visszakerülhetek az egyetemre. Csak a hetvenes évek közepén tudtam meg az egyetem '56 utáni kormánybiztosától, hogy ez hiú remény volt: az évfolyamnak csak töredéke lépett be a KISZ-be, s ezért mint hangadót, a konszolidáció akadályozójaként tartottak számon.

1962–78 között a Budapesti Műszaki Egyetem villamos karán angolt és orosz tanítottam. 1963-ban – kissé túlkorosként – beléptem a KISZ-be, mert úgy ítélt meg, legalább annyit közeledett hozzám, mint én feléjük. A demokratizálódás, a Nyugat felé való óvatos nyitás jegyében 1965-ben megalakult a nemzetközi kapcsolatok bizottsága, amelyet 1970-ig vezettem. Az érdekvédelmi, kulturális és sport szakbizottságokkal együtt valóban a hallgatókért dolgoztunk, ám az év végi értékelésekben mindig elmarasztaltak apolitikusságunk miatt. (A bizottság szellemiségére és vezetőségére jellemző, hogy helyettesem Svédországba, egy másik munkatársam Svájcba „disszidált”.) 1969-ben egy ideológiai konferencián a magyar társadalomról tartottam előadást, megállapítva, hogy abban a többpártrendszernek is vannak hívei. Feljelentettek, s a pártbizottsági ülésen állásomból és szolgálati lakásomból történő eltávolításmat javasolták – ettől Főcze Lajos KISZ-titkár mentett meg, aki kiállt mellettem. Attól az évtől már kandidátusi disszertációmon dolgoztam, melyet 1975-ben védtem meg. A nyilvánosság elé csak tizenöt év

múlva kerülhetett (*Térkép, csata után – Magyarország a brit külpolitikában 1918–1919*. Magvető, 1990. 360 o.), mert egyik lektorom, a Párttörténeti Intézet munkatársa, magyar nacionalista műként marasztalta el.

Több mint harminc éve foglalkozom térségünk, Kelet-Közép-Európa nemzetiségi-kisebbségi kérdéseivel. 1979-től a Külügyi, 1987-től a Magyarorsággkutató, majd Közép-Európa Intézet tudományos főmunkatársaként; 1990-től tanítok a Közgazdasági (újabban Corvinus) Egyetem nemzetközi kapcsolatok tanszékén. Jellemző adalék, hogy a Külügyi Intézetben, amely igen jó munkakapcsolatban volt a párt KB Külügyi Osztályával, a kutatók közül csak hárman voltunk pártonkívüliek Joó Rudolfval és Kiss J. Lászlóval.

A korszak szomorú jellemzője – ami, reméljük, soha nem tér vissza –, hogy csak az egyetem elvégzése után, huszonnégy éves koromban utazhattam először külföldre, Romániába, és tudományos munkámat segítő komoly ösztöndíjakat (Soros, 1988; Fulbright 1991–92) csak ötvenes éveimben kaphattam, a rendszerváltás táján. Általánosnak tekinthető az is, hogy a hatvanas évek közepétől harminc éven át két-két és fél ember munkáját végeztem, mellékállásokkal és/vagy társadalmi munkában, némelykor nagyobb idő- és energia ráfordítással, mint a főállású tevékenységem. Ilyen volt az említett bizottság, a természetjáró szakosztályok, túrák szervezése, vezetése mind a mai napig, nemzetiségi-kisebbségi kutatás-szervezés, terepmunkák, tanácsadó testületi tagság, kiadványszerkesztés a Honvédelmi Minisztériumban 1992 és '94 között, oktatás a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen is (1997–2001).

1998 és 2000 között a Határon Túli Magyarok Hivatalában köztisztviselőként foglalkoztam egyik kiemelt témámmal, a jugoszláv utódállamokkal és az ottani magyarokkal.

Egyéniségem kialakulására, egész életvitemre döntő hatással volt, hogy a második világháború után az országon végigsöprő lelki megújulás, ébredés vége felé, 1949-ben egyik barátom bizonyágtételére Jézus Krisztust személyes megváltómnak fogadtam el. Tinédzserként hasonló szellemiségű fiatalok baráti közösségében és a református kollégium védelmező légkörében éltem túl az ötvenes évek megpróbáltatásait. Bár protestánsoknál ilyesmiről nem beszélünk, lelkiatyámként szerettem és tiszteltem Borbély Bélát, a Bethánia-CE tiszántúli vezetőjét, akit a kommunista államhatalmat kiszolgáló egyházi vezetés „száműzött” egy kis szabolcsi gyülekezetbe, evangelizációs tevékenysége miatt. Jóban-rosszban hozzá fordulhattam, s ő megerősített, negyven éven át. Jóllehet én is megkötöttem az én kis Szabó Lőrinc-i „különbéké”-met, voltak dolgok, amiket nem tehettem meg, illetve meg kellett tennem. Nem léphettem be egy alapvetően ateista pártba, még ha az könnyebb érvényesülést is jelentett; bár tanár voltam, fiaimat Joó Sándor keresztelte meg és Gyökössy Endrénél konfirmáltak. Az a – vitatható – meggyőződésem, hogy keresztyén ember ne folytasson párttevékenységet – tudásával, tapasztalataival természetesen segítheti szakterületén a keresztyén alapértékeket felvállaló párt(ok)at.

Szellemi arculatom formálásában, tudományos érdeklődésem, kutatói-oktatói tevékenységem kialakításában debreceni tanárainnak-professzoraimnak, Kulcsár Lászlónak, Julow Viktornak, Angyal Endrének,

Országh Lászlónak, de mindenekelőtt Niederhauser Emilnek, akit mesterműként tisztelve, volt döntő szerepe.

A XX. századi nagy nemzeti tragédiáink közül: a két világháborús vereség, Trianon, deportálások, ki- és áttelepítések, szovjet megszállás, a legsúlyosabbnak az '56-os forradalom-felkelés bukását és az azt követő Kádár-rendszer erkölcsi-demográfiai rombolását tekintem. 1953–56-ban Magyarország jobb gazdasági és morális helyzetben volt, mint Ausztria, s ha az Egyesült Államok vezetése nem közli érdektelenségét Moszkvával, ott a hruscsovi „elengedés” politikája érvényesülhetett volna az október végi sorsdöntő napokban. Egy Ausztriá-

hoz, Finnországhoz hasonló semleges Magyarországra létrejött hajszálon múltott, s ma legalább ott tartanánk, ahol szerencsésebb szomszédunk és tiszteletre méltó távoli rokonaink...

Pál apostol szerint, ha csak ezen a világon reménykedünk Jézus Krisztusban, minden embernél nyomorultabbak vagyunk. Én meg, életem végéhez közeledve azt mondom: érdemes keresztyénként élni; mi több: teljes, mások hasznára váló életet csak keresztyénként élhetünk.

Dr. Erdődy László

Szabados Tamás

rendező-operatőr (Székesfehérvár, 1935. szeptember 30.)

Hetven sor. Hetvenévesen. Ennyit kérnek?

Nem szeretnék nyolcvan sort írni, ha megérném a nyolcvanát. Már most is nehezen talál az ujjam Székesfehérvár betűket – ahol szülehettem.

Négyéves koromig Nagykarácsony, ahonnan csak egy nagy fehér kutya az emlékkép. Aztán a háborús Budapest.

Romok, romok. Fehér csíkok az égen. (Ma már tudom, Liberátorok.) Kézzel nyomkodható kis lámpadinamó zúgása. Gyerekálom! Fehér ejtőernyőzsinór fonott kötele. Rázkódó falak a Nagyenyed utcai „flakk” hangjától. Vízihiány. Mit adunk a gyerekeknek? Nagymama lekvárai. Kis kőmackó a németvölgyi iskola előtt. Kétszer kezdett gimnázium: a Petőfi és a Rákóczi. Svéd kaja. Cso-

koládé, préselt zöldség és húskocka. Szilágyis lányok az ablakban. Jégpálya az udvarukon. A budai barlangtúrák, Jordán Gábor nagyítógépe! Fényképezések, hívók, fixíres üveg! A Pilis! Őszi kint alvás a mészégető meleg kövein. Klastrompuszta padlása. Gyönyörű első szerelem a Badacsony oldalában. Nem vesznek fel operatőr szakra. Falujárás a Faluszínházzal. Szép szó: díszítő. Pedig díszletmunkás. Akkor még 28 hónap katonaság. Hideg hálóterem, összezúzott savanyú káposztás hordók – a katonaötvenhat. Sikerek a kulturális szemlén,

függetlenített „kulturbrigád”. Falujárás, katonaműsorral. Huszonhárom évesen egy kultúrház pénztelen sikerei. 1960-tól a Magyar Televízió. Végre a főiskola. Végre operatőr. Végre sok-sok megszenvedett öröm! Végre nagyon sok feladat. Városműsorok, zenés műsorok, Öveges, Várnász, tévéjátékok, Mazsola, Rémusz bácsi, Karmester-vetélkedő, Tisztelendők, hétszer Kuba, Barátom Bonca, sikerek fesztiválokon, a „kedvenc” Mongólia, a „megküzdött” Kilimandszáró, a „dicsőséges” Antarktisz és a „legboldogabb” Másfél millió lépés Magyarországon! Az elvesztett remek ember! Rockenbauer Pál.

Fent a Kilimandszárón éreztem, hogy a csúcok nagyon fontosak a visszatekintésben. Az öröme és a nagy fájdalmak.

Ezer ágyban aludtam ország- és világjárás közben!

Volt két házasságom. Jelenleg „pszichológiai kezelés alatt állok”. Rozsnyai Margit 16 éve küzd velem. Együtt! Csináltam száznál is több természetfilmet, ezeket – eddig – ezerkettőszáz alkalommal ismételte a pénztelen Magyar Televízió és a Duna TV.

Van jogász lányom, fogorvos fiam és autómérnök (vállalkozó) nagyfiam. Őt négy évig egyedül vigyázhattam, neveltem (?). Négy unokám van. Két sérvtétetem, gyomorfekélyem öt év óta.

Nincs házam, autóm, vagyonom, aranyam; van kormánykitüntetésem, Aranytollam a MÚOSZ-tól, (következetes természetfilmek készítéséért) viselhetem a Magyar Örökség szép jelvényét. Hét éve nyugdíjban a biztos és a pályázatok a bizonytalan megélhetésem (?). Azon kevesek közé tartozom, akik LASSÍTJÁK A KÉPET. Nem villogás, kapkodás a képi világom. Ez lett a neve a vállalkozásnak, amit „rám kényszerített”-nek szoktam nevezni. Képcsendje Betéti Társaság. Párás völgyeket, virágokat, fákat fotografálok. Csendet! Nyugalmat! Mert piszokban létezzük! Igénytelenségben!

Közömbössé tett mindent a sok csalódás. Tömeges munkájuk ellenére nem azok örülnek, akik a legtöbbet dolgoznak. Mocskos KEZEK és mocskos SZÁJAK országunk lettünk.

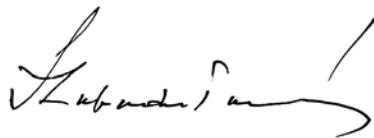
Szinte minden patakot, forrást, gyönyörű fát ismerek szép országunkban. Tudom, hol találni ŐKET! Olyan korban élünk, amikor és ahol ez nem dicsőség. Nekem ne lenne hazám?

Pedig ezért MENNI KELLETT! GYALOGOLNI! LEHAJOLNI!

Hét éve a „törzshelyem”, volt munkaadóm nem ad feladatot. Pedig kizsákmányolható! Mit ismételnék majd tíz év múlva? Olyan szép ez az ország. Pilisi lenvirág nincs más helyen a világon, Európa legnagyobb narciszosa nálunk van Babócsán, a magyar szürke marhát sem tudta a hatalom kipusztítani.

Csak ködök és párák maradjanak a szép völgyekben, legelőkön.

Hetven év múlva is. A legkisebb unokámnak is!

Tózsér Árpád

költő, író, szerkesztő (Gömörpéterfalva, 1935. október 6.)

Az isten, az isten kalapja és az ember.

Hetvenéves magamat legszívesebben úgy szólítanám meg, fanyar játékosággal, ahogy a harminckét évesen is Matuzsálem-tapasztaltú nagy költőnk szólította meg annak idején önmagát: *Harminckét éves lettem én...*

Vagyis hát: Hetvenesztendő lettem én, meglepetés e költemény...

Mivel mással lepheti meg a költő magát, ha nem a saját versével, írásával! Azzal, hogy megszólítja önmagát, azaz mintegy föloldja a magányát. Rácsodálkozik saját korábbi s mai gesztusaira, saját magára:

Valóban hetvenéves vagy?!

Hetvenéves vagy valóban?!

Valóban te vagy hetvenéves?!

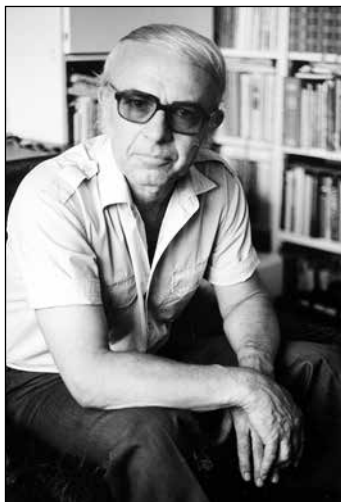
Hetven év alatt volt időm megszokni, hogy mindig mások voltak hetvenévesek. Én még eddig soha egy percig sem voltam hetvenéves.

S most hirtelen annyi lettem.

Hetven esztendőm elszelelt...

A hetven évem legmeghökkenőbb élménye, hogy úgy érzem, semmivel sem éltem többet azoknál, akik mondjuk harminckét évesen vagy huszonhat évesen fejezték be földi pályafutásukat: születtem, éltem, szenvedtem, küzdöttem, dolgoztam, s – havi kétszáz még sose telt. (Elnézést a nagy előd sorsa s a saját életem között vont profán párhuzamokért!)

A húszéves életpálya fiziológiai-egzisztenciális időszámítása álta-

lánban ugyanaz, mint a százhusz évesé.

Sőt, talán nem is csupán a fiziológiai-egzisztenciális időszámításuk közös!

Pascal írja: *„Miért nyújtja Mózes oly hosszúra az emberek életét, és miért sorol fel oly kevés nemzedéket? Mert nem az évek hosszú sora, hanem a nemzedékek sokasága teszi homályossá a dolgokat. Mert az igazság*

csak az egymást váltó emberek lelkében torzul el.”

A hetven év már csaknem három emberöltő, a közben egymást váltó három nemzedék számára ez a hetven év – homály: épp elégséges idő ahhoz, hogy az örök visszatérés örök kezdetté torzuljon a lelkükben.

A hetvenéves Matuzsálem, a felvidéki és közép-európai Énokok fia és Lámekek atyja azonban már érzi, sőt tudja, hogy összeér az idő két vége, társadalmi rendszerek, háborúk, civilizációk jönnek, mennek, de a lényegük szempontjából: az emberi tragédiák és az emberi örömök, a születés, az élet, a halál szempontjából a társadalmi-történelmi változások sem igazán jelentenek változást.

Vagy mégis?!

A létezés nemrég még háromosztatú volt: istenből, természetből és emberből állott. Ma már csak kétosztatú. Isten meghalt. Több mint száz éve tudjuk.

S haldoklik a természet is.

Százötvennyolc évvel ezelőtt, egy huszonhárom éves közép-európai Matuszám még azt írta az egyik versében: „Ha a föld isten kalapja, / Hazánk a bokréta rajta!” Mára az isten már csak néhai, s foszladozik a kalapja is, a kalap bokkrétájáról már nem is beszélve.

S a társadalmi-történelmi ember, a civilizáció ölte meg/öli meg az istent is, a földet is!

S a föld, a természet után ki lesz soron?

Feltehetően maga az ember, aki – ha már nem lesz kit gyilkolnia – önmaga ellen fordul.

Ez a változás persze, ez a tapasztalat egyelőre még az én hosszú-hosszú, hetvenéves életemnek sem tapasztalata. Habár jelei már ennek az etapnak is mutatkoznak.

De én most, hetvenévesen, hátat fordítok a gyilkos civilizációnak s az öngyilkos embernek, egyszerre olvasok József Attilát, Petőfit és Descartes-ot. Ez utóbbi írja: „...jól használja fel az időt”, aki „egy zöldellő fát, színpompás virágot, szálló madarat néz...”.

Kinézek az ablakon.

Zöldellő fát, színpompás virágot, szálló madarat keresek.

Nem találok.

Ősz van.

Mintha a föld is hetvenéves volna.

Persze földtörténeti hetvenéves.

Írok magamnak néhány fát, madarat. Hogy legyen mit nézmem.

Csecsét és becsét... Meg egy kis „az ám, hazám!”-at is persze. Bokkrétát az isten kalapjára.

Ha volna kalapja szegénynek.

S ha volna ő maga is, szegény.

Mára már csak ember van.

S az űr sivatagában nagyon egyedül van.

Szegény!

A mostani civilizáció éppen menni készül, s én a Kortárs legújabb számában azt olvasom:

A hetvenéves költő a kis dolgok felé fordul: rácsodálkozik az egykori iskolájára, ahol most ebédlő van. Elképzeli a terem egy pontjában, valahol a térben lebegve, az egykori tanító néni katedráját. S egy más pontjában azt a padot, ahol hatévesen ült és a betűvetést tanulta.

Oravec Imre és az egzisztenciális szépségek költészete.

Descartes: Aki egy zöldellő fát, nyíló virágot néz, az elmondhatja, hogy hasznos dolgot csinált.

Hetvenévesen, háttal a civilizációnak, társadalmi rendszereknek, politikai perpatvaroknak, az államféreg gyülekezetének, az ország, az uralkodás zsebtolvajainak – éppen egy növekvő fűszálat keresgélek, hogy nézegethessem. De hát ősz van, a föld fején paróka, már fűszálat is alig találni.

Az ám – hazám!

Hetven esztendőm elszelelt...

Tózsér Annyó

Czigány Magda

művészettörténész, könyvtáros (Kalocsa, 1935. október 7.)

Visszatekintve most már lassan hetven év távlatából, nekem úgy tűnik, hogy mindig akkor hordott a sors a tenyerén, amikor a legkevésbé hittem a jövőben, amikor a legelkeseredettebb voltam. Leginkább talán 1957 tavaszán. Akkor már a londoni egyetem Westfield Kollégiumában laktam mint angolul tanuló, menekült magyar diák, aki, ha sikeresen leteszi júniusban az angol nyelvi vizsgát, elkezdheti ott a hároméves tanfolyamot az egyetemi diploma megszerzéséhez. A probléma csak az volt, hogy ezt német nyelvből kellett volna elnyernem. A németnek még gyermek- és ifjúkoromban háromszor is nekifutottam, de az alapszint után minden újrakezdés abbamaradt, eltűntek a tanárok, jött az orosztanulás, iskolák megszűntek és átalakultak, a gimnáziumba más-

fél évi késéssel vettek fel – ez volt az ötvenes évek embert edző, de tudást alig adó, oktatásnak csúfolt rendszere.

A felvételinek számító beszélgetésre a Londoni Egyetem központi épületében 1956. szilveszter délutánján került sor, és meg vagyok győződve róla, hogy a sikeres felvételit részben a molyette, szőrehullató, elképesztő nyúlbundámnak köszönhettem, amit egy menekülteket segélyező szervezet raktárában szemeltem ki magamnak, részben pedig az első szállásadó gazdám által rám erőltetett fodrászati beavatkozásnak, mely divatos fürtöket varázsolt homlokom köré. Cushing tanár úr elmagyarázta, hogy jobb lesz, ha a magyar-történelem szakot, amit Szegeden hallgattam, abbahagyom, és nyelvekkel foglalkozom, mármint az angollal, amelynek elsajátítása alapvető követelmény a továbbtanuláshoz, és mondjuk a némettel, amivel azért mégiscsak megismerkedtem otthon. Ez a megoldás akkor nekem is tetszett, és így kerültem hamarosan a Westfield College-ba.

A tavasz 1957-ben korán köszöntött be, és a kollégium kertjében már februárban gyönyörködhettem az egész pázsitot elborító krókuszszőnyegben. Márciusban azonban megérkeztek az Északi-tenger felől fújó, csontig hatoló hideg böjti szelek, és ekkor már nem is Westfieldben laktam, hanem a központi egyetemi épület melletti diákszállóban, mert a kollégiumból a diákok hazamentek a hosszú húsvéti szünetre, és egymagamban nem maradhattam ott. A napok a diákszállóban jól teltek, öt percre volt a British Museum, amit alaposan felfedezhettem magamnak, meg a Courtauld Intézet csodálatos képtára, tele reprodukciókról ismert, de soha nem látott remekművekkel. Az esték azonban keményen megviseltek. A központi fűtést már kikapcsolták, dermesztő hideg volt szobámban, és csak a falba épített szekrény sarkában ülve, ott, ahol a meleg vizes csövek adtak valami meleget, tudtam a most ugyancsak hasznos bundába burkolózva meglenni. Az egyetemi könyvesboltban éppen kiárusításra

kerülő könyvekből kiszemeltem magamnak D. H. Lawrence *Sons and lovers* című regényét, és azt olvastam szótár segítségével. Szótárral is alig ment, szűkös volt még nagyon az angol szóincsem, és ráadásul – amit akkor még nem is tudtam – a szöveg tele volt egyébként is nehezen érthető nyelvjárási kifejezésekkel. Mindenesetre, elegendőnek bizonyult a teljes elkeseredéshez, hogy az angol nyelvvizsgát nem fogom tudni sikeresen letenni. Ehhez járult még az a felfedezés is, hogy milyen magas szintű nyelvtudást követel meg Angliában egy egyetemi tanfolyam, és ráébredtem, hogy ha el is kezdek német nyelv- és irodalomtanulmányaimat októberben, csúfosan el fogok bukni minden vizsgámon. Miért jöttem ebbe a dermesztően hideg országba, mi lesz itt a sorsom egyetemi végzettség nélkül? Elhatároztam, hogy beszélek a kollégium igazgatónőjével, lehet-e szakot változtatnom.

Lehetett. Én a történelmet javasoltam, de óva intettek: ehhez latinból érettségi és az óangol nyelv ismerete szükséges. Mi lenne, ha egy alacsonyabb szintű német kurzus mellé felvenném a művészettörténetet? Örömmel. Így kerültem a ma már a XX. század elismerten legnagyobb angliai művészettörténetész tanár, Nikolaus Pevsner keze alá.

A poroszos külsejű, tartózkodóan szigorú professzor az előadások alatt átellenült: engedte, hogy mindent elsöprő lelkesedéssel együtt fedezzük fel a román stílusban épült templomok fenséges nyugalmát, a francia gótika égbe törő logikáját, az anglo-normannok pompaszeretét, mely szinte azonnal bordakötegek nyálábjával oldotta a gótikus tetőszerkezetek előírt rendjét vagy hihetetlen csipkehálót szőtt a perpendikuláris stílus visszafogott faldíszítése fölé. Arra tanított, hogy a művészettörténet nem más, mint egy csodálatos, örömteli felfedezés, utazás a múltba, mely egy életet kitölthet, egy életre való élményt adhat. Ha alázattal, megértési szándékkal közelítjük meg a műalkotást, a művész szándékát.

Ez adott nekem is egy életre való örömet. Művészettörténetet csak néhány évig oktattam, egy művészettörténeti könyvtárat viszont, más szakmai feladatok mellett, vagy húsz évig vezettem. Mindvégig megadatott azonban a magánfelfedezések lehetősége, amellyel most már nem a középkor, hanem a modern művészet felé fordultam. Mi az, amit nekünk itt és most a művész mondani akar, ami egyéni kifejezési formában a mi adott világunkat jellemzi. Nemrég jegyezte meg egy régi ismerősöm, hogy írásaimból a szabadság árad. Mert nem kötötte meg kezem a kötelező tananyagok előkészítésének vagy az előmenetelhez szükséges publikálás kényszere. Azzal foglalkozhattam, amivel akartam, ami felkeltette érdeklődésem, aminek megértése izgatott. És ha éppen úgy döntöttem, megoszthattam felfedezésem olvasóimmal. Ezt, az egy életre szóló szellemi ajándékot adta nekem a sors, és akkor, amikor a legkevésbé hittem benne.

Czigány Magda

Ferdinandy György

író, kritikus (Budapest, 1935. október 11.)

Hetven év három perc

alatt. Budapesten születtem, a Vörösmarty utca 44/b-ben, egy napon a házmeister néni fiával, Réti Karcival. Apám cselédkönyves orvos, anyám úrilány. Családom mindkét ágon Kassáról került fel a fővárosba a 19. század közepén, a családfán békésen megférnek egymással a Rosenthalok, Szabók, a Czetók, Haussnerek, Haltenbergerek. Jogászok, iparosok, dzsentrik, baumeisterek. Még véletlenül sincsen közöttük íróember. Nekem is tízezer kilométerre kellett futnom, hogy erre a lapra tehessem fel az életemet.

Első, meghatározó emlékem a világháború volt, Budapest ostroma. Negyvennégy-negyvenöt, amikor anyánk a „szájába vette”! három apró gyermekét, és átmentett minket éhínségen, romokon.

A második a Fővárosi Autóbuszüzem, első munkahelyem, ahol három év alatt feltérképeztem magamnak a szülővárosomat. A helyet, amit azóta is tetőtől talpig ismerek.

A harmadik, mondanom se kell, a forradalom. 1956 ősze, amikor néhány percre egymásra találtak ebben a kis országban az emberek.

Jött utána a penitencia: az emigráció hosszú, kemény iskolája, az idegen világ három évtizedes edzőtáborra. Voltam kőműves és vigéc, dolgoztam futószalagon. A strasbourgi egyetemen doktoráltam, Remenyik Zsigmond latin-amerikai műveiből.

Következett a gyarmatvilág, a trópus olvasztótégelye. Harminchat éven át *analfabetizáltam* – így mondtuk – a Puerto Ricó-i gyerekeket. Megtanultam, hogy mindenütt a világon egyforma az igazságtalanság, és hogy mindenütt egyformák az emberek.

Első feleségem francia volt, a második kubai. Krétán, Lyonban,

Amszterdamban és az Antillákon él négy szép, nagydarab gyerekem.

Voltam párizsi író, 1956 után megírtam tucatnyi francia kötetet. Voltam a Le Monde novellistája, közölt az Europe és az NRF. 1988-ban, harminc év késéssel adott ki először a Magvető. Azóta magyar író vagyok, a rövidpróza feszes, kemény változatait művelem. Hőseim az elesettek, az útpadkára szorultak. Az embermilliók, akiket elűztek valahonnan, akik mindent elveszítettek: hazájukat, családjukat és anyanyelvüket. A lassú, véget nem érő hazatérés a védjegyem – írta rólam nemrég egy kritikus.

Régebben voltak mindenféle díjaim, itthon József Attila- és Márai-, Galliában Saint-Exupéry-, mostanra pedig van mindenféle nyavalyám: rák, idegsorvadás, mifene. Egyébként dolgozom tovább, nem tettem le a lantot. A régi kertben élek, dédszüleim gyümölcsfái alatt.

Ferdinandy György

Katona Ádám

irodalom- és nyelvtörténész (Dicsőszentmárton, 1935. október 12.)

Kockák életem filmjéből. A 70. esztendőm küszöbén emlékezetemben végigpörgetem életem helyszíneit, hogy a Szerkesztő kívánságának eleget téve, az alig több mint 70 sornyi szöveg Prokrusztész-ágyába kényszeríthessem belőle azt, ami az anyaországi olvasót netán érdekelheti, aki – jobb dolga nem lévén – a magamfajta, szülőföldjén közellenségnek minősített önnekrolókjába beleolvas.

Közben meg-megállítom öregkori emlékezőm filmszalagját egy-két villanásnyi időre, hiszen egy esztendő bemutatására csupán egyetlen sort engedélyez „a szerkesztői önkény”.

Nos, egyerdélyi, Kis-Küküllő menti városkában születtem, Dicsőszentmártonban. Apám, ahol jobb napokat látott, a Székelyföldről, Udvarhelyről emigrált ide, mert ott a hatalomnak a húszas-harmincas években nem volt szüksége székely-magyar tisztviselőkre. Ugyanezen ok miatt vált meg Édesanyám Dicsőben a polgármesteri hivatalbeli íróasztalától. Édesapám, aki első világháborús veterán, sőt többször sebesült „tűzharcos” volt, gépkocsigumi-vulkanizálásra adta fejét, majd a gazdasági válság szorításában, születésemkor az üvegyárban helyezkedett el, munkásként. A második világháború kezdetétől erősen forró lett a föld lába alatt: miután a román fasiszták több éjjel családi házunkba törtek, halálra keresvén, visszaóvakodott szülőföldjére, Udvarhelyre. Mi, Édesanyámmal együtt a bécsi döntés után követtük.

Bizalmi és jól fizetett tisztviselői állást kapott Édesapám ebben a színma-gyar városban: a népmozgalmi hivatalt vezette 1944 őszéig, amikor a katonai hatóságok kötelességévé tették hivatalának menekítését. Olvasott és lényeglátó ember volt: nem kételkedett a németek vereségében. Hetekig vagonlakók lettünk, majd Édesanyámmal a szombathelyi kórházban maradtunk, Apámnak pedig Tolnanémedibe kellett szállíttatnia hivatalának iratait. Végül mindhárman Zalában, Rédicson, Anyám egyik plébános unokatestvérénél kötöttünk ki. Menet közben több bombatámadást éltem át Pesten, majd Szombathelyen. Akkor, ott határoztam el, hogy orvos leszek. Rédics határában szerencsém volt közelről megfigyelni egy füstölgő-égő amerikai bombázógépet, melyből az Esterházy-major közelében ugrott ki a személyzet, köztük egy néger is. Miközben az ejtőernyőjünkön fityegve ereszkedtek a föld felé, szaporán lövöldöztek géppisztolyaikból felém, átlóve a kezemben vitt tejeskannát. A falu „felszabadítása” is maradandó élményeim közé tartozik: jó szőlőtermés lévén, sok bort tároltak '45 tavaszán a rédicsi picékben, amelyből a gazdák bőven kínálgatták a német hátvédcsapatot. Aztán derék germán szövetségeseink visszavonulásukkor, köszönetként, gondosan megszórták gyűjtőlövedékeikkel a többnyire nádfedeles házakból álló falut, amely az áprilisi szélben percekben belül lángba borult. Még

égték „az utolsó csatlós” magyar falu házai, csűrjei, pajtái, mikor diadalmasan bevonult a Vörös Hadsereg. Nyelvtudásom csakhamar jelentősen bővült, az első ruszki szavak a „Dáváj csász!” meg a „barisnya” voltak. Egyébként a felszabadítók szabadrablása mindössze három napig tartott. Nekünk is, a rajtunk levő ruhán kívül, mindenünk odaveszett. A „malenkij robot” örömeiből utóbb részesültek a rédicsi férfiak. A hónapokig tartó hazautazásunk Erdélybe, tehergöngyön, '46 januárjában ért véget.

Székelyudvarhelyen fejeztem be a negyedik elemít, és 1948-ig, iskolánk államosításáig a Római Katolikus Baróti Szabó Dávid Főgimnázium diákja lettem. A kommunista „hőskorszak” éveit kis családunk nagyobb bajok nélkül vészelte át, ugyanis Édesapám – unitárius papfiú lévén, hívő keresztényként – igyekezett megkönnyíteni a gettózásakor a város zsidóságának rettenetes sorsát. És a haláltáborokból hazatértek nem voltak feledékenyek! Persze Édesapámnak – aki felnőtt fővel érte meg Károlyi Mihály meg Kun Béla uralmát – nem voltak illúziói az erdélyi magyarság bolsevista jövőjéről. Nem tört bizalmi állásokra, haláláig szerény jövedelmű, szorgalmas tisztviselőként dolgozott.

Rédicsen, harmadik elemista koromban olvastam az *Egri csillagokat*. Azóta – máig – könyvmoly lettem. Mivel családi házunknál nem fordultak elő, ponyvát csupán nagydiák koromban olvastam egyet-kettőt, holott otthon senki sem korlátozott olvasmányaim kiválasztásában. Kamaszkoromtól megromlott a bizonyítványom, miközben egyre-másra nyertem az országos irodalmi versenyeket. Ezek mellett sokat sportoltam, fociztam, úsztam meg futottam. Két kiváló osztálytársam lett a legközelebbi barátom, egyikük zenei, a másik pedig matematikai tehetség volt. Egyikünk se lépett be a kommunisták ifjúsági szövetségébe. Az utolsó három középiskolai osztályban egymással rengeteg és színvonalas filozófiát, pszichológiát, természettudományi művet, irodalom- és művészettörténetet, sőt politikai munkákat tanulmányoztunk és vitattunk meg. Magam egy keveset tanultam hegedülni, viszont – a jól zongorázó barátom jóvoltából – előbb a zongoradarabokat, elsősorban a bécsi klasszikusok meg a romantikusok alapműveit ismertem és szerettem meg, majd utána – három esztendeig, medikus koromban – az akkor Marosvásárhelyt játszott szimfonikus repertoárt. Kisebbségi iskolai szenzációt okoztam azzal, hogy orvosegyetemre jelentkeztem, és ösztöndíjként föl is vettek. A vásárhelyi medicina első évét tisztes eredménnyel végeztem.

Majd következett 1956 ősze! Medikusként is sok szépirodalmat olvastam, így – október 23-ig – a Csillag meg az Irodalmi Újság valamennyi számát. Persze „Kucsera elvtársék” meg társaik története életemben érdekelték orvostanhallgató kollégáimat is... Október végén beválasztottak az akkor alakított Diákszövetség évfolyami vezetőségébe. Jól megtanultam eszperantóul, és naponta tucatszám kaptam a diákoktól eszperantó kiadványokat a világ minden tájáról, köztük például orvosi irodalmat Japánból. A felsőbb évesek javaslatára a Diákszövetség megbízott az eszperantó nyelv tanításával, melyet az addig kötelező orosz helyett is lehetett az évben választani – az angol, francia, német mellett. Volt három párttag szobatársam, akik szerre, bizalmasan föl szólítottak, hogy lépjek be a kommunista ifjúsági szövetségbe. Nem álltam kötélnek. Sőt, még november 2-án, pénteken, azon a diákszövetségi nagygyűlésen, amelyen elvárták tőlünk, orvostanhallgatóktól, hogy kövessük Marosvásárhely bűntörvényszármeg írószövetségé (Leikiismeretünk parancsszava) példáját, tehát pártos hévvel bélyegezzük meg

„a magyarországi ellenforradalmat”, én inkább beszámoltam arról a tervünkről, hogy néhányan vérünk küldését határoztuk el Budapestre, mégpedig egészségügyi repülőgéppel, amelynek vezetéséhez több felsőéves társunknak jogosítványa volt. Nyomban figyelmeztetett az egyetem (pedagógia-pszichológia végzettségű) függetlenített titkára, Dali Sándor: „Véretek az ellenforradalmárok kezébe kerülhetnek.” Válaszul – az összegyűlteket ovációja közepette – szemébe vágtam: „Te nem érted ezt, elvtárs! Mert számunkra, medikusok számára nincs forradalmár, sem ellenforradalmár, csak vérző ember!” Másnap-harmadnap tele voltak az újságok a magyar nevű erdélyi közéleti szereplők által aláírt, az „ellenforradalmat” megbélyegző szennyiratokkal, az éjszakai utcák pedig hajnalig csikorgó-csörömpölő tankokkal. A diákság számára gyülekezési tilalmat hirdettek, a várost géppisztolyos katonai járőrök rótták. Páll Lajos barátom jóvoltából pontos információim voltak a kolozsvári történésekről. A kolozsvári magyar diákvezérek közül többet már október 25-én letartóztattak. Tudtunk a temesvári diákmegmozdulásokról is. Famíliánk Dicsőből elszármazott barátai, az excipőkereskedő Farkas Bernáték világevő rádiója révén esténként értesülhettem a pesti, a szuezi és az ENSZ-beli változásokról, melyekről persze beszámoltam kollégáimnak.

Alig fél esztendő múlva pedig, noha addig a politikai tárgyból évfolyamomon a példaképként emlegetett legkiválóbbnak számítottam, a „munkásmozgalom története” diszciplinából egymás után négyszer szigorlatoztattak: elégtelenre! 1957 őszétől folytatódott a kolozsvári diákok, köztük barátaink letartóztatása meg pöre; Illyés Gyula *Egy mondatán* közel öt esztendőn át rács mögött gondolkodhatott Páll Laji. Ugyan 1958 februárja, Kádár Jánosék odalátogatása előtt a Magyar Autonóm Tartományban, így Marosvásárhelyen csupán egyetlen hadbírószági tárgyalásra került sor, viszont az orvosegyetem hallgatóságának egytizedét útra tették. Nyolc óra alatt el kellett hagyniuk a város területét. Én is a kidobottak listájára kerültem. Talán ez óvott meg a börtöntől? Minderre ráment az egészségem: gyomorfekély meg depresszió kínozott, 52 kilósra fogytam. Az exmatrikulálásom oka felől érdeklődő Édesapámnak az egyetem káderosztályán Pál Gyula, teljhatalmú marxizmustanárom azt a cinikus választ adta: „Kérdezze meg a fiától, hogy hová akart repülni!”

Orvos helyett lettem előbb gyári munkás, majd diploma nélkül helyettes tanár udvarhelyi falvakban, és csakhamar munkanélküli. Végül pedig kollégáim egy része – igen-igen bátor – szolidaritásának köszönhetően engedtek fölvételezni a kolozsvári bölcsészkarra, amelyet nappali tagozaton, 1968-ban elvégeztem. Közben már szaporán közöltem kulturális publicisztikát meg kritikákat, így Kolozsvárott maradhattam, a helyi napilap szerkesztőjeként. Több ízben emlegették feletteseim, hogy be kellene lépnem a Román Kommunista Pártba. Nem kaptam ajánlatukon. Két év múlva ittam meg a párttól való ódzkodásom árát, midőn 1970 őszén a karikatúraszerűen korlátolt, sztálinista, „kulturáparatcsik” főszerkesztőm, Kovács András meg az Igaz Szó máig hírhedt dirigense, Hajdu Győző és nem utolsósorban a kolozsvári színigazgató, Bisztrai Mária (Petru Groza lánya) hatékony együttműködésének következtében – persze törvénytelenül – visszaminősítettek gyakornoknak, majd nyomban kirúgtak a lap szerkesztőségéből. Nem voltam párttag, nem tudtam védekezni.

Néhány nappal utóbb nyakamon volt a román titkosszolgálat, a szekuritáté, és le sem szállt rólam két évtizedig, Nicolae Ceaușescu bukásáig. Utoljára

1989. december 20-án tartóztattak le, Bukarestben. Húsz év alatt egyetlen betűt sem írtam le a szeku számára.

Ezért húsz éven át nem engedték megszerezni az irodalomtörténeti doktorátust. És ezért soha nem lehetett állandó állásom: egyik iskolából a másikba vetődtem, tucatnyi helyen tanítva. Többet voltam munka nélkül, mint katedrán. (A nyugdíjam ma havi 37 euró.)

Közben két ún. szerelmi házasságom futott zátonyra. Viszont egész sor magyar irodalom- és művelődéstörténeti tanulmányt írtam, melyek kötetben való közreadása két évtized óta esedékes. Az utóbbi évtizedben magam tartottam vissza az egyébként kész kötetem kinyomtatását – mivel a szekuritáté által elkobozott jegyzetapparátus egy részét nem sikerült pótolnom, még kevésbé visszaszerezni. Irodalom- és művelődéstörténeti írásaim gyűjteménye, ha élünk, a Püski Kiadónál 2005-ben fog megjelenni, *Erdélyi néző* címmel.

Ceausescu után azt hittem, végre elérkezett „a cselekvés ideje”. Így lettem egyik alapítója a Romániai Magyar Demokrata Szövetségnek, majd elnöke az RMDSZ első platformjának, a keresztény-nemzeti elkötelezettségű Erdélyi Magyar Kezdeményezésnek.

Elsőként (1989. december 22-étől) szálltam küzdelembe a romániai magyarság önrendelkezéséért, továbbá az autonómiáért (önkormányzásunkért), így 1991-től máig az erdélyi, tömbben élő magyarság, elsősorban a székelység területi autonómiájáért, illetve ugyancsak elsőként, 1993-tól követelem minden magyar számára, alanyi jogon a magyar állampolgárság („kettős állampolgárság”) biztosítása, valamint a Kárpát-medencei magyarság egységes nemzetstratégiája kidolgozását. Elsőként hívtam föl a figyelmet a Székelyföld központilag irányított, napjainkban is zajló románosítására, valamint a magyar–román vegyes házasságok veszélyére. Az EMK-platform éveken át magányosan harcolt a magyarellenes koncepciók pörökben elítélt székelyföldi magyarok amnesztiájáért. Majd a négy évig tartó következetes küzdelemünk eredményeként – történelmi egyházaink vezetőinek bevonásával és a nemzetközi emberjogi szervezetek megkövetelésének hatékony mozgósításával – sikerült elnöki kezdeményezéssel elérnünk a rendőrgyilkosság ürügyével bebörtönzött hét oroszhegyi és zetelaki magyar ember számára. Ehhez számottevő segítséget nyújtott a nyugati magyarság, Antall József kormányfő meg a Magyar Külügyminisztérium, Jeszenszky Géza vezetésével, a Magyarok Világszövetsége Csoóri Sándor elnökletével meg a Magyar Televízió Panoráma műsorának szerkesztősége. Az 1995. október 23-tól 42 napon át folytatott éhségsztrájkom idején valamennyi budapesti ellenzéki párt vezető személyisége ismételten felszólalt a Magyar Országgyűlés plénumában, az EMK célkitűzéseit támogatva: nevezetesen valamennyi oroszhegyi és zetelaki elítélt teljes rehabilitálása és az erdélyi magyar tanügyi viszonyok normalizálása érdekében, valamint a Székelyföld telepítés útján történő elrománosítása ellen. Ugyanakkor sikerült elérnem, hogy több száz erdélyi településen fehér zászlót tűztek ki a középületekre a platform éhségsztrájk-akciójával való szolidaritás jelképeként.

Mindezekért sokszor nyilvánosan kiátkozott a bukaresti hatalom megsegregnyi magyar nevű cinkosa, Illyéssel szólva: a „magánszorgalmú kutyák”.

Katona

Pethő Bertalan

orvos, filozófus, pszichológus (Vaja, 1935. október 18.)

Életem első tizenöt évében akkor is indíttatást kaphattam volna a filozófiára, ha nem lett volna bennem személyes hajlandóság. 1950-ig négy társadalmi rendszer és két idegen megszállás ellentmondásainak és kihívásainak a környezetében éltem. Iskolába pedig egy ötödik, korábbi világ intézményébe jártam: a Debreceni Református Kollégiumba. Így valamilyen védett környezetben nevelkedtem; nem találkoztam olyan emberrel, aki ne ítélte volna el a háborús retorzióként ránk kényszerített kommunista rezsimet, vagy netán marxistának mondta volna magát. Az egyetemi felvételtől kezdve azután egyre sűrűbben zúdult rám a „kurzus”.

Magától értetődő volt, hogy filozófia szakra nem gondolhattam, hiszen csak marxista-leninista ideológiát tanítottak. Ebből persze bőven kijutott mindenkinek, bármit tanult is különben. A „gyakorlatát” elsőéves egyetemistaként tapasztaltam meg. Miután az orvosegyetemi felvételimben a szemem láttára tépték szét demonstratív módon iskolám ajánlását, mondván, hogy ilyen papírral ne számítsak továbbtanulásra, személyes kapcsolatok révén a debreceni egyetem matematika szakára juttattak be. Azért oda, mert ott nem volt ki a létszám. Viszont ígéretet kaptam, hogy két hónap múltán a történelem szakon folytathatom. Ehhez volt kedvem, mert első évben a görög-római világgal foglalkozhattam.

Így is lett. Hamarosan baj keveredett azonban. Az első év végén pályamunkát írtam Vergilius politikai nézeteiről, ami miatt politikailag elmarasztaltak: a hivatalos szervek vették a mának szóló üzenetet az egyeduralom akko-

ri kiépítésének történetéből.

Beláttam, hogy gondolkodói szabadsággal nem élhetek, ezért ekkor megfogadtam hozzátartozóim tanácsát, hogy amennyire lehet, keressek ideológiaszakos területet. Ez csak félig-meddig sikerült, mert az orvosegyetem elvégzése után a pszichiátriát választottam. Közben volt '56 és következményei, ami miatt csak egy isten háta mögötti elfekvő osztályon kaptam állást. Ennek volt előnye is. Az alapoktól kezdve és a gyógyíthatóság határait tapasztalva szerezhettem szakmai ismereteket, emellett pedig volt időm filozófiára és irodalomra. Három és fél év múltán Nyíró Gyulától állást kaptam a budapesti pszichiátriai klinikán, ahol aztán 1984-ben fizetés nélküli szabadságra mentem, hét évig ismételten, mígnem megszüntették az állásomat. Ugyanis 1983-ban Budapesten lett volna a pszichiátriai világkongresszus, aminek megrendezését itthon letiltották (a Szovjetunió kizárása a világszövetségből valószínűsíthető volt a „politikai pszichiátriája”, vagyis a pszichiátriai gulag miatt), majd a Budapest helyett Bécsben megrendezett világkongresszuson tisztségviselővé választottak. Ezt

a hazai tilalom ellenére elfogadtam. Közben aláírtam a bős–nagygyarosi vízlépcső megépítése elleni tiltakozást. A történetek hivatalos következménye az volt, hogy az intézményes munkám egyre szűkebb körre zsugorodott. Voltam viszont 1986–87-ben fél évig vendégprofesszor Amerikában, a Vanderbilt Egyetemen. Ott egy olyan diagnosztikai rendszer angol nyelvű könyvben való megjelentetése volt a munkám, melyet itthon kezdeményeztem és munkatársaimmal magyar nyelven már felvázoltam. Így sok időm maradt arra, hogy a világ folyásával foglalkozzam.

Külső élettörténetemnek ezen a pontján jelzem, ami közleményekben kifejezésre jutva – a tudományos, irodalomkritikai és fotóművészeti publikációkat most mellőzöm – a belső élettörténetre tartozik. Tizenéves koromban, amikor a hatalmak ellen többé-kevésbé védett környezetben éltem, a világ rengéseit leginkább zeneművekben érzékeltem. Bartók-könyvem (1984) ennek a tovább élő tapasztalatnak a filozófiai világfelfogássá kidolgozott összegezése volt. Ebben hozott számomra gondolkodói fordulatot az „amerikai tapasztalat”. Itthon még a nyugati modernizmus volt az elnyomás alatt ellenállásban rejtegetett vagy nyilvánosan a hazug ideológia éppen aktuális változataiban

átfestetett cél, Amerikában viszont az volt napirenden, ami a modernizmus lejártával következik. Az utóbbival foglalkoztam *A Posztmodern Amerikában* című (Vay Tamás írói néven 1991-ben megjelent) könyvemben, az előbbiekkal, és ami 1990 után belőle ránk következett, *A filozófia híg mosléka: Marxizmus és átfolyásai a Posztmodernbe/posztkommunizmusba* két kötetében (1998, 2001), melynek vezérszövegét még 1984–86-ban, kényszerű titokban írtam. Szélesebb perspektívában és történelmi összefüggésbe ágyazva a *Korunk filozófiája* könyvemben (1992) és további hat kötetemben törekedtem világunk felfogásának kidolgozására. 2001 óta a KJF budapesti intézetében van ennek a munkának intézményes kerete: a Posztmodernológiai Kutatóközpont, melynek alapítására ott lehetőséget kaptam. A szorosabb értelemben vett tudomány mindig fontos volt a filozófia munkálásában, napjainkban fontosabb, mint valaha. Ezért is folytatom a pszichiátriai kutatásokat; kutatócsoportom legközvetlenebb tagjai a Semmelweis Egyetem Általános Orvosi Kara Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinikájához kapcsolnak.

P. H. — Bar L. L. v

Gombáné Lábos Olga

könyvtáros (Sátoraljaújhely, 1935. október 28.)

Az egyetemi évek után. Az egyetemi diploma megszerzése után, 1958 nyarát követően egy hosszabb, nehézségekkel teli időszak jött, „a helyem keresése” Debrecenben, illetőleg az adott kor világában. Tanulmányaimat férjes asszonyként fejeztem be, ami a pályakezdést illetően mozgásterem lényeges beszűkülését is maga után vonta. Férjem, Dr. Gomba Szabolcs akkor már a Debreceni Orvostudományi Egyetemen dolgozott, így nekem Debrecen, esetleg e város szűkebb környezete maradt elhelyezkedési lehetőségként.

Az első évek kínlóadásaihoz tartozott, hogy kezdetben az Orvostudományi Egyetem, majd a Kossuth Lajos Tudományegyetem jeles profesz-

zorai mellett végeztem adminisztratív teendőket. E kezdeti nehézségeknek köszönhetem azonban azt is, hogy könyvtárosi pályámon elindulhattam. Ebben szerepe volt részben azoknak a tapasztalatoknak, amelyeket egy természettudományos tanszéki könyvtárban szereztem három év alatt, de a döntő tényező az a támogatás volt, amely egyetemi könyvtári elhelyezkedésemet segítette.

A Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárában 1962-ben álltam munkába. E munkahelyen megpróbálhattam a könyvtári élet sokféle területét, végigjártam az állami és társadalmi élet különböző fokozatait. Feltehetően ezek a tapasztalatok, a szakmában megszerzett jártasságom segítettek abban, hogy pályázat útján elnyertem a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárának vezetői beosztását. 1980-tól kezdődően, nyugdíjba vonulásomig a könyvtár főigazgatója voltam.

Hosszú ideig megpróbáltam régi magyar irodalmi érdeklődésem és új, kényszerből választott, de az idő múlásával egyre nagyobb érdeklődéssel és szeretettel művelt könyvtárosi pályámat egyforma intenzitással művelni. A könyvtár szak elvégzése Budapesten (ELTE) és a szakmai eredményekkel való lépéstartás, a doktorátus, később a PhD fokozat megszerzése ezeknek az erőfeszítéseknek az eredménye. A könyvtároság gyakorlása mellett hosszú évekig egyetemi oktatója is voltam a régi magyar irodalomnak.

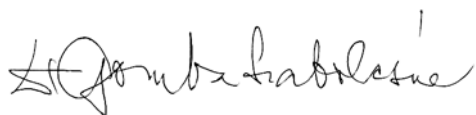
Az egyetemi szakdolgozatból kinőtt doktori értekezésben Kecskeméti Alexis János XVII. századi prédikációskötetével foglalkoztam. A tanulmány az Akadémiai Kiadó által megjelentetett kritikai kiadás (Régi magyar prózai emlékek) bevezető tanulmányaként jelent meg. Régi magyar irodalmi kutatásaim elvezettek Szenci Molnár Albert munkásságához, szerteágazó európai kapcsolataihoz.

Tótfalusi Kis Miklós „aranyas” bibliájának háromezredik évfordulójára Debrecenben szervezett konferenciánk Tótfalusi Kis Miklós felé irányították figyelmemet, melyet a fentiekhez hasonlóan, az adott téma kutatási eredményeit ismertető tanulmányok fémjeleznek. Mindezeknek köszönhetően előadást tart-

hattam a Tótfalusi Kis Miklós halálának háromszázadik évfordulóján rendezett tudományos ülésen Kolozsvárott (2002. április 26–28.). Ezeket az emléknapokat az tette felejthetelenné számomra, hogy a tudományos ülést követően jelen lehettem Misztótfaluban a Romániai Református Egyház Zsinatának ünnepi ülésén. Az ünnepi istentiszteletet Tókés László püspök, a zsinat lelkes elnöke tartotta. Az ünnepi beszédek elhangzását követően, a zsinat emlékező ünnepi ülésén újratárgyalták Tótfalusi Kis Miklós több mint háromszáz évvel ezelőtti zsinati elmarasztalását – melynek során az eklézsia megkövetésére, mentésének megsemmisítésére kötelezték –, és egyhangú szavazással megszüntették. A felmentést meghozó rendkívüli ülés történelmi pillanat volt Tótfalusi Kis Miklós utóéletében. Az utókor már régen megtette ezt a felmentést, Bod Péter 1767-ben írta róla: „A Magyar Nemzetben, a könyvnyomtatásnak mesteriségében, a betűmetszésre, öntésre, készítésre tartozó mesteremberek között is a szemnek kedvesebb betűket készíteni nem tudtak.” Tótfalusi Kis Miklós napjainkra megkapta a megillető helyét, betűművészeti tevékenységének európai jelentőségét kiváló külföldi és hazai kutatók tisztázták: a napjainkig Európa-szerte kedvelt betűtípus, amelyet korábban Anton Janssonnak tulajdonítottak, Tótfalusi alkotása.

Az egyetemi könyvtár vezetésében, a számos jó és rossz tapasztalat mellett, legnagyobb eredményként azt könyvelhetem el, hogy végre tudtam hajtani az *egyetemi könyvtári élet* ún. „*rendszerváltozását*”: a hagyományos, manuális rendszert sikerült egy új, integrált számítógépes könyvtári rendszerrel, az amerikai Voyagerrel felváltani, melyet néhány évvel ezelőtt a washingtoni Library of Congress is megvásárolt. Ehhez a szakmai felkészültség mellett – ami több év kemény előkészítését jelentette – nélkülözhetetlen volt a politikai és gazdasági élet változása, ami meghozta a világbanki támogatás által megadott és ehhez a hihetetlenül nagy változáshoz nélkülözhetetlen anyagi háttérrel. A változás nagyszerűségét egyik egyetemi tanárunk véleménye érzékelteti legjobban, aki több évvel korábban amerikai tapasztalatairól tartott élménybeszámolót, majd az automatizált rendszer bevezetését követően úgy nyilatkozott, hogy minden, amit tanulmányútja során megtapasztalt, megvalósult Debrecenben. Napjainkban nyugdíjas éveimet élve, a könyvtári menedzsment oktatása által igyekszem tapasztalataimat megosztani az utánunk jövő fiatal emberekkel.

Kocsis Tamás

újságíró (Budapest, 1935. október 30.)

Magyarságtudatom családfából és nemzeti büszkeségből; világlátásom otthonról hozott elvekből és sorsfordulók tapasztalataiból következik. Újságírói pályámat pedig annak köszönöm, hogy hová születtem. Valós és (most már jól tudom) vélt igazságok gyógyíthatatlan közterjesztési vágyát nem kis részben

apám génjeiből örököltem: Dernői Kocsis László négy és fél évtizeden keresztül dolgozott hírlapíróként, s haláláig töltötte belém az „újságírói elmeállapot” semmi mással nem helyettesíthető szépségének és felelősségének hitét.

Tipikus magyar vagyok. Már apai nagyapám is a Kocsis nevet viselte, a Krasznahorka büszke vára mellett, zömmel magyarok lakta Dernőn – nagy adag szlovák vérrel az ereiben. Nagyanyám ugyanott tősgyökeres magyar volt Dobos névvel. Anyai nagyanyám Deutsch nevű német keresztény őseit a Habsburgok telepítették hozzánk, férje pedig dr. Klein József, a hite tanításában mindmáig kötelező irodalomnak számító gödöllői tudós főrabbi lett, aki haláláig (1928) bejáratos volt az ottani kastélyba Ferenc Józsefhez, majd Horthyhoz. Mind a négyen magyarnak vallották magukat írásban és szóban, már akkor úgy, ahogyan később Illyés Gyula oly pontosan megfogalmazta.

A világlátásom eredete és alakulása ennél bonyolultabb. Ritka szerencsém, hogy gyermekkoromban családi

legendáriumunk része volt Móricz Zsigmond. S, már nemcsak gyerekként, olyan emberekkel találkozhattam, mint Kodály Zoltán, Németh László, Tamási Áron, Szabó Lőrinc, Szabó Pál, az általam a műveltség csúcstartóiként tisztelt Füst Milán és Kárpáti Aurél, a szívprofesszor Haynal Imre, a politikusok közül Ko-

vács Béla (vele interjút is készíthettem röviddel szovjetunióbeli raboskodása után, 1956 szeptemberében), Tildy Zoltán, Dobi István, Ortutay Gyula, Bognár József, Kádár János. Mind hatottak rám. Az utóbbi főként akkor, amikor az oly izgalmas hetvenes évek első felében – mindmáig nem tudom, pontosan miért – a párt sajtóirányításában kaptam munkát, három emelettel az ország első emberének dolgozószobája felett. Közel hozzá, vagy így is beláthatatlan távolságban az általa hozott döntésektől?

Apám mindenkor balról nézte a világot (kommunista sose volt), s tudatosan velem is ilyen irányból nézette. Formálódásomat alaposan megtámogatta két nyilas házkutatás 1944 végén (kilencéves voltam) – 1945 tehát számomra nem is lehetett más, mint felszabadulás. Az persze gubancokat hagyott 14-15 éves fejemben, hogy később az ÁVH is éppen kétszer járt nálunk, s vitte magával apámat, azzal vádolva, hogy angol kém, bár a valódi magyarázat alighanem a harmincas évek elejéig visszavezethető töretlen kisgazda-kötődése lehetett.

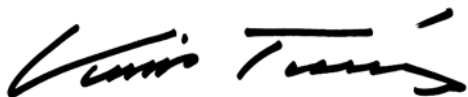
A folytatásban azonban erősebb volt a hitem, hogy az a jó, ami a többségnek jó és csak viszonylag keveseknek rossz. S én hittem: abban, ami velem és körülöttem évtizedeken át a kis Magyarországon – a világháborúban győztes „nagyok” által eleve szűknek szánt korlátok lehetőségei közé kötözve – történt, mérhetetlenül több volt a jó, mint az ellenkezője. Igazam volt vagy sem? Világképem végeredménye mindenképpen az, hogy számomra ma már csak magamban kiérelt igazságok léteznek. Egyszemélyes pártként zárom le az életemet. De a saját igazságaimat most is baloldalt – s olykor kicsit liberálisan – vélem megtalálni.

Bejárt utam egyértelműen újságírói. Mesterem Mihályfi Ernő volt, az egyetemen professzoromként, 1957–65-ig pedig a Magyar Nemzet főszerkesztői szobájából; s tanítóim azok az azóta halhatatlanná vált nagyok, akikkel abban a szerkesztőségben együtt dolgozhattam. Pályám fő irányát pedig Barcs Sándor és az MTI szabta meg. Tizenhárom éven át voltam külföldi tudósító: Pekingben, ahol Mao kulturális forradalma legmélyebb bugyraitól hazajelentő szemtanú lettem; Kínából kiutasítva Phenjanban (ahol feleségemnek szakmai szeretettel, de gorkiji drámába illő körülmények között segítették világra hozni a lányunkat, én meg könyvet írtam Koreáról, amelyet a benne szereplő térképek politikai ártalmosságára hivatkozva az ottani hatóságok gyorsan betiltattak itthon). Ezt követően Tito Belgrádjában dolgoztam; s végül Berlinben, amelyből akkor még kettő volt, s – ettől vált igazán munkává ez a munka – egyaránt nekem jutott a kelet és a nyugat. 1981–1987-ig a világ egyetlen angol–német napilapját, a Daily News – Neueste Nachrichtent je-

gyeztem főszerkesztőként. Ily módon lehettem beszélgetőtársa diplomaták és politikusok sorának, akik nevét máig emlegetik a világban (és egyáltalán nem mellékesen: minket olvasva tette le nyelvizsgáit a Rigó utcában a fél magyar értelmiség). Rendszert a Képes 7 főszerkesztőjeként és elnök-igazgatójaként váltottam – biztosan vannak még, akik emlékeznek e korszak sajátos magazinjának nem-egyszer politikailag is egyedi színeire, tartalmára. Már az „újban”, az Axel Springer „sajtó-világbirodalom” magyarországi sajtóügynökségének, az Europressnek névadó, „keresztapa” főszerkesztő-helyetteseként fejeztem be hivatalosan ezt a valójában befejezhetetlen pályát. S talán ez is jelez valamit önmagamról: publicisztikáim attól kezdve mindig egyetlen felcímet kaptak: Kérdőjelek.

Örök hobbi a bélyeg. Úgy alakult, hogy hat éven át a magyar bélyeggyűjtés elnöke voltam, s ott is nekem jutott a rendszerváltozás. Eközben ihletett meg bennünket, együtt az egyik legismertebb angol filatelistával, Alan Hugginsszal Gorbacsov „közös európai házának” emlékezetes gondolata. Legyen e háznak filatelistaklubja is, hirdettük meg, és 1989-ben megszületett (azóta terebélyes fává nőtt) az Európai Bélyeggyűjtő Szervezetek Szövetsége, amelynek egyetlen alapító alelnökévé választottak.

Fő életművem azonban – valami mindezekről teljesen eltérően más. Két gyermekem, német irodalom szakot végzett László fiam és újságíró, „koreai” Katalin lányom. Meg három unokám: Attila, Gábor és Andrea. Csak remélni tudom, hogy nekik könnyebb sors jut a miénknél...

Kozma Dezső

irodalomtörténész, egyetemi tanár (Középlak, 1935. november 6.)

Történelmi sorsfordulatoktól terhes, egyéni és közösségi megpróbáltatásokban bővelkedő évszázadban születünk. Én egy magyar–román lakosú erdélyi faluban, a Szilágy (egykor Kolozs) megyei Középlakon. Nem messze Kós Károly híres sztánai „Varjúvára”-tól, a Wesselényi Miklós és Ady szellemét őrző Zilah, illetve Kolozsvár vonzáskörében. Már amennyire szellemi utakról lehet beszélni egy olyan (egyébként a környék központjának tekinthető) falu esetében, ahova nem jár vonat, s ahova annak idején ritkán tévedt egy-egy autóbusz.

A négy elemi és a református templomi énekek jelentették az első „útravalót”. S mert több iskolai osztály már nem volt a falunkban, egy szál tanító segítségével „magántanulóként” próbáltam eligazodni a könyvekben nem bővelkedő szűkebb világomban. (Az év végi kolozsvári számonkérésen nem vallottam ugyan szegényt, de kiderült, hogy két tantárgy is „kimaradt” az órarendemből.)

Németh Lászlót parafrázálva: a szekerek velem is elindultak a következő szeptemberben – a közeli Bánffyhunyadra. Itt már a bentlakásunkra illett a „magán” jelző. A valamikor jobb napokat látott Böske néni ugyanis a változó világban kénytelen volt „magánbentlakást” berendezni otthonában – csak hogy megélhessen.

Középiskolai éveim (1949–1952) színhelye, Kolozsvár – Mátyás király főtérsi szobrával, patinás iskolaépületeivel, templomaival, a Házsongárdi temetővel – megéreztetett valamit a tovatűnt idők hangulatából, kőbe vésett múltunkból, kultúránkból.

Érettségi után úgy éreztem, a kolozsvári Bolyai Egyetem előttem is kitarja kapuját. Úgy is lett: 1953 és 1958 között – patetikusan szólva – szellemi otthonommá vált az akkor nyolcéves intézmény. Persze nem kell mondanom, hogy a korszak mit és milyen módon „kínálta” hétszáz éves irodalmunkat. Mint ahogy az sem titok, hogy jelentős alkotók egész sorát egyáltalán nem is „kínálta”. Mégis ez az öt év készített fel arra, hogy magyar nyelvet és irodalmat taníthassak. Úgy is mondhatnám: az egyetemi évek jelentették a magvetést. (Ma, az idő távlatából talán jobban értjük 1956-ot – akkor, fiatalon inkább éreztük, megéltük a történelem sodrását.)

Az egyetem elvégzése után egy fél évig Erdély egyik rangos középiskolájában, a sepsiszentgyörgyi Mikó Kollégiumban tanítottam magyar irodalmat. (Az iskolának abban az időben már nem volt neve, csak száma.) Aztán 1959 februárjában az utolsó heteit élő Bolyai Egyetem magyar irodalomtudományi tanszékén új lehetőség adódott számomra is. Visszatekintve elmondhatom: szerencsés fordulata életemnek, történhetett volna másképpen is.

Azóta folyamatosan itt, azaz az új egyetem, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar irodalomtudományi tanszékén dolgozom. 1994-től professzorként.

Mondhatni, a magyar irodalom csaknem valamennyi korszakával foglalkoztam valamilyenképpen, olykor kényszerhelyzet folytán. Az utóbbi évtizedekben a XIX. század második felének irodalmát adtam elő, időnként ki-kirándulva a XX. századba is. Természetesen érdekelték és érdekelnek az egységes magyar irodalom erdélyi kötődései, hagyományai, klasszikusaink itteni utóélete, s persze az erdélyi magyar irodalom mai értékei is. Az 1970-ben megvédett doktori értekezésemet a XIX. század végi Kolozsvár szellemi életéről írtam.

Négy évig (1996–2000) a Bölcsészettudományi Kar dékánhelyettese voltam, 1997 óta doktorátusi dolgozatokat irányítok magyar irodalomból, 2003-tól pedig mint konzultáns professzor végzem ezt a munkát. Ezzel párhuzamosan a 2004-ben akkreditált nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetemen – az egyetem professzoraként – magyar művelődést, kultúrát, irodalmat tanítok. (Ugyanitt a Bölcsészettudományi Kar dékánja is vagyok.)

Tagja vagyok több erdélyi és magyarországi tudományos egyesületnek, társaságnak, szerkesztője különböző szakfolyóiratoknak. A Madách Irodalmi Társaság Madách Imre-díjjal tüntetett ki (2000), soraiba fogadott az MTA köztestülete (2000), legutóbb pedig a Magyar Professzorok Világtanácsa a Pro Universitate et Scientia kitüntetést adományozta számomra (2003).

Természetesen ezek az évszámok, száraz adatok legfeljebb útjelzők. Az eltelt évtizedek értelme inkább a számok mögött keresendő: egyetemi (és nem egyetemi) előadásaimban, közleményeimben, köteteimben.

Könyvet írtam Petőfiről, Aranyról, Madáchról, Mikszáthról, Peteleiről, Adyról, Krúdyról, a kolozsvári szellemi élet múltjáról, irodalomtörténeti kézikönyveket adtam ki egyetemi hallgatók, tankönyveket középiskolások részére. Magyar írók műveit rendeztem sajtó alá, láttam el kísérő szöveggel.

Remélem, az elkövetkező évek tartogatnak még számomra bűvárcodni-valót.

Kertész Alice

tornász, edző (Budapest, 1935. november 17.)

Budapesten születtem. A sportban elért eredményeimet elsősorban szüleim rossz anyagi helyzetének köszönhettem, ugyanis a tizennegyedik születésnapom ajándékként választhattam 10 dkg cukor vagy a Postás SE-ben való rendszeres tornaedzés között. Ez utóbbit választottam, s nem bántam meg.

Kiemelkedőbb eredményeim: világbajnok, olimpiai bajnok, főiskolai világbajnok.

Végzettségem: Testnevelési Főiskola, ahol egyben tornaszakedző is lettem.

A sportban elért eredményeimnél sokkal büszkébb vagyok edzői tevékenységemre. A BVSC-ben általam megalakított tornaszakosztály igen eredményesen működött, majd a KSI-ben folytatott pályafutásom alatt a női szakosztály szintén a legjobb eredményeket érte el, melyeket azóta sem tudott túlszárnyalni, felülmúlni. 1971-ben, kislányom megszületése után két héttel már a válogatottban dolgoztam, melynek eredményeként nagy részem volt az 1972-es olimpiai bronzérem megszerzésében.

Edzői minősítem: tornában mesteredző, ritmikus sportgimnasztikában edző.

AZ OLIMPIKON MOSOLYA

Mint a magyar női tornászválogatott szövetségi edzője, nemzetközi bírói minősítéssel is rendelkeztem, de a későbbiek során ezt nem újítottam meg.

Edzői pályafutásomat a „letűnt évszázad” igazságtalansága miatt korán befejeztem. Ebben az időben sok mindent elvettek tőlem, de az, ami számomra igen fontos, s amire büszke vagyok – a szakmai tudásom – megmaradt.

Munkámat – az egészséges, sportot, mozgást megszerettető órákkal folytattam az ELTE-n, majd nyugdíjazásom óta női-férfi kondicionáló tornát tartok.

Rendelkezem néhány kitüntetéssel, elismeréssel:

Magyar Rádió – Nívódíj; Műv. Minisztérium – Kiváló pedagógus, Kiváló Munkáért. Magyar Köztársaság Érdemrend Középkeresztje stb., stb.

Ezen kitüntetéseknek örülök, de ami igazán öröm számomra, az a leányom és az engem körülvevő emberek szeretete és megbecsülése irányomban.

Makovecz Imre

építész (Budapest, 1935. november 20.)

Három évvel a leverett forradalom után kezdtem el építészként dolgozni. Ekkor már megszűnt minden, ami Európára és Magyarországra emlékeztetett volna. Teljessé vált a téveszek és állami gazdaságok világa, az iparosokat szövetkezetekbe tömörítették, a tervezést is tipizálták. Csönd lett. Ekkor kezdtem hozzá az organikus építészeti megvalósításához. 1962-ben megépült az első épület, a velencei vendéglő. Meghúztam magam egy kis tervezőirodában, az FMSZ tervező vállalatnál eltűnve a szemük elől. Kádár Apró Dögei ott nem láthattak elég élesen. És ez így ment a nyolcvanas évek elejéig, a sárospataki Művelődés Háza avatásáig. Ezzel a féllégális lét korszaka befejeződött. Nyilvánossá vált a korábbi, lakásomon művelt magán-mesteriskola, és nemzetközi ismertséget és elismertséget nyert a magyarországi szerves építészeti. Amerikában, Skóciában, Angli-

ában, Németországban „honorary fellow” lettem. S egyben ellenséggé tettek idehaza, a trendy – mint később mondták – ellenségévé.

Ma is dolgozom. Valószínűleg addig, ameddig egy jó barát nem mondja egyszer majd: „Te Imre, most már abba kéne hagyni, mert ez már nem jó.”

Makovecz Imre

PILISCSABA
KATOLIKUS
EGYETEM
STEPHANEUM

Törőcsik Mari

színész (Pély, 1935. november 23.)

A három legfontosabb

– *Mi volt a három legfontosabb életében az elmúlt egy húján hetven év alatt?*

– Csak egyvalamit nem lehet kiemelni. Talán az első vagy egyik legfontosabb, hogy vannak gyerekeim. Ijesztő, hogy eljön az idő, amikor majd nem láthatom őket. A második az, hogy egész életemben azzal foglalkozhattam, amit akartam és a legjobban szerettem. A harmadik

meg... Nekem ez a három legfontosabb van.

– *További legek: sikerek?*

– Legnagyobb? Nem volt. Mindegyik egy-egy állomást jelentett, és továbblendített. Újabb motivációt adott.

– *Szerepálmok?*

– Sosem volt egy olyan karakter, amit mindenképpen el akartam játszani. Sőt. Amikor rám osztottak egy

szerepet, hóbörögtem, és azon sírtam, én ezt képtelen vagyok eljátszani. Nem vagyok rá alkalmas. Én nem olyan vagyok. Aztán a rendezők meggyőztek.

– *Aztán mégiscsak sikerült.*

– Többnyire igen.

– *Dolgozni, dolgozni...*

– Túl sokat. Azon vagyok, hogy most már kevesebbet kelljen.

– *Jó lenne...?*

– A vidéki házamban intenzíven élni. Gereblyézni, fűvet nyírni, olvasni, főzni, ha meg nincs kedvem, étterembe menni, hiszen rengeteg kisvendéglő van a környéken. Mindezt olyan aktivitással, mint a színházban.

GARAS DEZSŐVEL

A CSEREPES MARGIT-BAN (1976)

(A művésznővel Solymosy Zsuzsa beszélgetett.)

Gyurkó Henrik

bábművész (Miskolc, 1935. november 24.)

Édesanyám nyolcgyermekes munkáscsalád, harmadik gyermekeként első unokának hozott a családba. A háború apámat nagyon korán elvitte. Engem édesanyám mellett nagyszüleim, nagybátyáim, nagynénéim neveltek, mivel egy családi házban laktunk mindannyian. Az egész családban a szeretet, az őszinteség, az egymás iránti tisztelet, a becsületesség volt az irányadó. Nagy hatással volt rám nagyapám, aki jó humorú, tiszteletre méltó ember volt. A munka mellett sok száz verset írt. Ő arra tanított: „Mindig emelt fővel, nyitott szemmel járj, állj ki saját véleményed mellett, és valósítsd meg terveidet.” Édesanyám szabad idejében dalárdában énekelt, és színjátszókörben játszott. Sokat jártam vele színházba.

A háború után kitanultam a géplakatos szakmát. Bekapcsolódtam a gyári színházi együttesbe, ahol egy véletlen folytán megismertem a bábjátékot. Ez határozta meg további pályámat. Tíz évig amatőrkedtem. Több bábos tanfolyamon vettem részt, így ismertté váltam a bábosok között. 1959 végén Havas Gertrúd és B. Kiss István bábművészek biztatására jelentkeztem az 1960 őszi induló felsőfokú bábszínészképző kétéves tanfolyamra az Állami Bábszínházba. Decemberben sikeres felvételi vizsgát tettem. Dr. Szilágyi Dezső igazgató 1960. február 15-től szerződtetett, színészgyakornoknak.

Szerencsém volt, már az iskola elkezdése előtt három szerepet kaptam. Köztük a *Lúdas Matyi* főszerepét, Kende Márta rendezésében. Ezt a szerepet közel ezerszer játszottam. A kétéves tanfolyam alatt is több darabban sikeres lehettem. Játszottam az anyaszínházban, de az ország szinte valamennyi művelődési házában is.

Majd következtek a zenés pantomim darabok: Kodály, Bartók, Sztravinszkij, Csajkovszkij, Prokofjev, Ravel, Mozart stb. Ezek a művek a színháznak is és nekem is, mind belföldön, mind külföldön, óriási sikereket, elismerést hoztak.

MI ÚJSÁG A FUTRINKA UTCÁBAN?
MORZSA KUTYA

Először Jászai Mari-díjat, majd érdemes művész címet kaptam. Sok gyerekdarabban és televíziós játékban is közreműködtem. Két alkalommal televíziós nívódíjat kaptam.

1993-ig az Állami Bábszínház, kettéválása óta jogutódja, a Budapest Bábszínház tagja vagyok. Ma már nyugdíjban, de örök hűséggel szinte „örökös tag”-ként. (Sajnos ezt a mi színházunk művészei még nem érdemelték ki!)

Pár éve új igazgatóm, Meczner János felkérésére részt veszek a fiatal báb-színészek képzésében, amit nagy megtiszteltetésként csinálok.

Ehhez a sikerekben gazdag életpályához a családi háttérrel feleségem, Nyikes Erzsébet biztosította, aki egy leánygyermekkel ajándékozott meg. Ő negyvenöt éve hittel, őszinte szeretettel áll mellettem, segít megvalósítani hivatásomat.

Nagyon szeretek játszani! Felnőtteknek, gyerekeknek egyaránt. Külön öröm, hogy már öt unokám is élvezheti néha játékomat.

A bábműfaj a legösszetettebb a színházművészetben. Itt a képzőművészet, a zene, az irodalom, a színpadi megjelenítés összes eszköze és a színészi átélés hozza létre az igazi csodát, az illúziót.

Ötvenöt éves bábozás után úgy gondolom, ez a műfaj lehetőséget adott nekem arra, hogy nagyapám tanácsait valóra váltsam. Emelt fővel, nyitott szemmel, saját véleményét képviselve, két kézzel alkottam, szeretetet, örömet adtam és kaptam életem során.

Mi, ha nem ez a legszebb hetvenedik születésnap ajándék!

Gyula Hencsek

Halák László

újságíró (Budapest, 1935. november 26.)

Ennyi az élet...

Hetven év, évenként egy sor. Mivel az első tíz évben csak egy világháborút éltem át, és azt hiszem, a mi korosztályunk az utolsó, amelyiknek valós emlékei vannak erről az eseményről, nem pazarolok

rá tíz sort sem, mert csak azt érném el vele, hogy minden kortársam azt mondaná, nem is úgy volt...

A második tíz év legnagyobb eseménye számomra annak a felismeré-

se volt, hogy a szocializmus csak akkor és ott épül fel, ahol és amikor nem csapják egymás orrára a lengőajtót az emberek. Az éppen átélt szocializmus építése nem felelt meg ennek a követelménynek, így ha erről írnék, kortársaim azt mondhatnák, nem is úgy volt...

Sajnos a jelenkor, amelyben élünk, sem felel meg ennek a követelménynek, így kérdéses, elfogadnák-e kortársaim, ha megírnám, milyen korban élünk...

A következő tíz évem 1956-ban kezdődött. Életem legnagyobb eseményét, élményét éltem át, de erről sem írhatnék tíz sort, mert kortársaim azt mondhatnák: nem is úgy volt... Pedig úgy volt, ahogyan átéltem, akár forradalomnak, akár ellenforradalomnak, akár népfelkelésnek, akár októberi sajnálatos eseményeknek minősítették. 1957-ben, amíg szünetelt az egyetem, elolvastam Deák Ferenc és Kossuth Lajos vitáját a kiegyezésről, és arra a következtetésre jutottam, hogy – Deák érveit adaptálva – most egy második kiegyezést élünk át, csak arra kell vigyáznunk, hogy időben lépünk tovább, még mielőtt kifulladásra visszajára fordul a kiegyezés. Minden igyekezetemmel szerettem volna elősegíteni a sikert. 1964-ben tanulmányt írtam a marxizmus megreformálására, de ez soha meg nem jelent, még dolgozatként sem tudtam elhelyezni a Politikai Főiskola könyvtárában. (Ezért van csak jogi diplomám, és nincs a Politikai Főiskola elvégzését bizonyító is.) Ez azonban már az ötödik évtizedben történt. A hatodikban viszont egyértelművé lett, hogy a politikusok nem vették észre, mikorra és hogyan fulladt ki a kiegyezés, de ezúttal szerencsénk volt, mert békésen lezajlott a rendszerváltozás.

A harmadikban megnősültem – mára öt gyermekem és tíz unokám van –, és kezdtem újságíró lenni. Ezt a szép hivatást olyan mélyről kezdtem, hogy aki nálam lejjebb rajtolt, az egy falújságnak lehetett külső munkatársa.

Törzsgárdataggá csak életem ötödik évtizedében lettem a Magyar Televíziónál, amely egyébként tizedik

munkahelyem volt. Még külső munkatársként kezdtem el a *Rólad van szó!* műsorsorozatot, amelynek első nívódíjamat köszönhettem és azt hogy máig felismernek az akkori nézők. (Csak az hal meg, akit elfelejtene... Mivel még emlékeznek rám, élek, immár hetvenedik évem ellenére is.) Ezen a hat évig tartó sorozaton kívül is készítettem sok bemutatott és kevesebb be nem mutatott tévé- – főképpen dokumentum- – műsort, megjelentek nevelési tárgyú könyveim, sőt utóbb már szépirodalomra is vállalkoztam. Azt hiszem, még hetven évét kellene talán élnem, hogy megérjem egyik színművem bemutatását. (De ezek a könyvek legalább a könyvtárakban megtalálhatók, nem úgy, mint a marxizmust reformáló tanulmányom.) A Magyar Televízióból – ahol eddigi életem harmadánál több időt töltöttem el – életmű-nívódíjjal mentem nyugdíjba. Most az újságírói etikáért, európai szemléletű újságírásért szorgoskodom, abban a reményben, hogy érdemes, bár „talán az élet, munkáinkért, nem fog fizetni semmivel”.

A vénséggel együtt jár, hogy az ember könnyen meghatódik. Én is meghatódtam, amikor azt olvashattam, hogy a tiszteletre méltó Napút „jelesei” közé sorolt.

Az én számítógépemen magántörténelmem nem tesz ki hetven sort. A rövidséggel talán meghálálhatom a Napút jóleső figyelmességét.

Mezei Gábor

belsőépítész (Budapest, 1935. november 29.)

Zseniális nagybátyám, Mezei Árpád mondotta hajdanán, még a hatvanas években, hogy vannak kalandortermészetű emberek, azok itt maradtak. Apám már 1957-ben elment Párizsba, fivére, Árpád csak a hetvenes években, egyikük sem jött vissza.

Én persze maradok. A Vajdahunyad utcában volt a szülői ház, lebombázták, a háború után még sokáig állt az utcai homlokzat, mint egy színházi díszlet. 1940-ben vette nagyapám ezt a házat Zuglóban, amelyben azóta is lakunk, állapota meglehetősen romos. Innen vitték el a család jelentős részét a negyvenes években, kevesen jöttek vissza. A magyar állam hathatós beleegyezésével történt mindez. A háború után, tehát miután felszabadultunk, nem sokkal később a magyar állam a házat elvette, és idegeneket

telepített be hozzánk. Évtizedeken át tartott ez az állapot, majd lassan-lassan javult a helyzet, végül elmentek az oroszok, és beköszöntött a demokrácia. Addigra persze a ház kellően tönkrement, hiszen a magyar állam mint gazda nem törődött szinte semmivel. Néhány újabb év elteltével azután lehetővé vált, hogy a házat, amelyet elvettek tőlünk, részben visszavásároljuk, attól a magyar államtól, amely elrabolta. Az anyagiakról csak annyit, hogy soha nem tudtam megélni a fizetésemből, és természetesen a nyugdíjamból sem tudok megélni.

De itt élek a gyermekeimmel és öt unokámmal együtt, és ez pompás. Természetesen dolgozom, főként Makovecz Imre építésszel, bútorokat tervezek a házaiba, most épp egy templomba, Dunaszerdahelyre. És festek, nagyon szeretek festeni, az olajfestékekkel való küzdelem szinte érzéki élvezet. És tervezek egy regényt, amely az elmúlt hetven évről szól, sokszor belekezdtem már, de nagyon nehezemre esik igazán belemerülni, mert az emlékek, a kor borzalmi felkavarnak. Szerencsék sorozata kellett ahhoz, hogy túléljük a háborút, a diktatúrákat, és persze jó volna elfelejteni, de nem lehet.

Remek barátokkal ajándékozott meg a sors, felsorolni lehetetlen. De hogy ismertem nagyjaink közül Kassákot, Füst Milánt, Kornisst, Pető Andrást, Anna Margitot, Bálint Endrét, Scheibert és másokat, ez nagyszerű!

No meg, hogy eredetiben olvashatom Szomor Dezsőt! És Rejtőt! És nézgethetem grafikai gyűjteményemet! És aránylag egészségesnek mondhatom magamat, a fantasztikus természetgyógyász, Mann Tamás jóvoltából!

Mit kívánhatnék még? Persze további egészséget nekem és a családnak.

És azt az óhajt, hogy érjem meg, Magyarország egyszer valóban igazi jogállammá válik!

Mezei Gábor

Pájer Emília

iparművész (Bicske, 1935. december 5.)

Életem első napján édesapámtól egy nagy Mikulást kaptam.

Végzettségem szerint szövött-anyag-tervező művész vagyok. Tevékenységem legnagyobb részét azzal töltöttem, hogy különböző színű, minőségű fonalakból hoztam létre szövedéket, lehetőleg úgy, hogy az szépséget, harmóniát sugározzon. Ezúton megkísérlem életem szövetét visszabontani és az

azt alkotó szálakat kibogozni, melyek eddigre már egymást átfonó, bonyolult rendszerre váltak.

Apai ágon felvidéki tisztviselőktől, Nagyanyám révén művelt értelmiségiek-től (premontrei tanárok, tanítók) származom.

Anyai nagyapám vendéglős, nagykereskedő, Nagyanyám Párkányból, Esztergomból ered, kispolgári családból.

Egész életemen végigfut az a „fényes szál”, amit apai Nagynéném emléke jelent, aki zongoraművész volt, és hozzánk járt naponta gyakorolni. Rajta keresztül vált mindennapjaim részévé a zene.

Édesapám gépészmérnök volt. Munkáját szenvedélyesen szerette, és első-sorban találmányainak, ötleteinek megvalósítása hajtotta, és csak másodsorban az egyéb szempontok. Fiatalkorára már egy kisebb gyár tulajdonosa volt Bicskén, melyet a maga erejéből, szorgalmából hozott létre.

Ebből a munkaszeretetből, elkötelezettségből jutott nekem is valamennyi, ez az örökség volt életem motorja.

A falun kívül laktunk a dombtetőn, egy háromholdas park közepén lévő tehetős villában, ami Apám premontrei nagybátyjától eredt. Négyen vagyunk testvérek.

Szigorú fegyelemben, de biztonságos nyugalomban nevelkedtem testvéreimmel. Ezt a békét, nyugalmat a háború megzavarta. Három felpakolt autóval Nyugatra menekültünk.

Az eddigi könnyed, színes szálakhoz sötét, durva fonalak vegyültek. A hosszú, viszontagságos út során sok borzalommal találkoztam. Majd megint szép színek következtek a Passau melletti kis faluban töltött egy évvel. Itt ismerkedtem meg a paraszti világ természetességével, az egymásba fonódó szükség-szerűségek megnyugtató ritmusával.

Hazatérésünk után Bicskén jártam általános iskolába. Iskolai társaimon keresztül más kultúrákkal is szembesültem, melyeknek elfogadását, értékelését szüleim nagyon fontosnak tartották.

Származásom miatt állami gimnáziumba nem jelentkezhettem, ezért akkor még református Baar-Madas gimnázium bentlakója lettem. Rendkívüli tanáraink (például Bibó Istvánné) és jó képességű tanuló társaim mellett először

kellett komoly erőfeszítéssel tanulnom a beilleszkedésért és a jó eredményért. 1949 elejétől az államosítás fenyegetettsége miatt Apám megpróbálta pénzét menteni, és ekkor vásárolt Tihanyban a vízhez közel egy kis házat és egy vitorlást. Hihetetlen nagy ajándékot kaptunk ezzel mi, gyerekek. A bicskei elszigeteltségből egy csodás világra nyitott kaput. Nemcsak a víz iránti ősi vonzódásomat élhettem ki, hanem az új barátok, ismerősök révén fényes, színes, tarka szálakkal gazdagodott életem szövete. 1949 decemberében az államosítás bekövetkezett, majd Apám letartóztatása. 1952-ben a Baar-Madas megszűnése. Életünk egyensúlyozása Édesanyámra hárult, aki ugyan minden nagyobb megrázkódtatástól megvédett minket, de ezek az élmények mégis komoly nyomokat hagytak.

1954-ben érettségiztem a Veres Pálné Gimnáziumban. Az Iparművészeti Főiskolára jelentkeztem, és elsőre felvettek, ma se tudom, hogyan. Ez volt eddigi életem legboldogabb időszaka. A felvételi utáni tihanyi nyár sok-sok tervvel, szórakozással, szerelemmel. Későbbi férjem tihanyi barátom volt.

A főiskolai évek szépek és gondtalanok voltak. Schubert Ernő növendéke voltam. A szakmai feladatok, a hozzájuk kapcsolódó tanulnivalók, a különböző kulturális élmények tökéletesen kitöltötték életemet. Ekkor szövődtek azok a rétegek, amelyek későbbi pályámat megalapozták.

1956 őszén mindnyájan részt vettünk abban a forrongásban, amely október 23-ához vezetett. A forradalom különböző eseményeit már ketten éltük végig férjemmel, 1956-ban házasodtunk össze. 1959-ben a diplomám megszerzése után a Lóden Posztógyárba helyeztek, felsőbb utasításra. Tervezőként nem alkalmaztak, fizikai munkát végeztem. Akkor ezt elkeseredéssel vettem tudomásul, de az ott szerzett ipari tapasztalatok nélkülözhetetlen részévé váltak munkámnak, a mai napig.

1961-ben született fiam, Gábor, aki amellet, hogy sikeres építőmérnök, híres vitorlázó is lett, nem véletlenül.

Több kitérő után 1960-tól az Iparművészeti Vállalathoz kerültem tervezőnek. Ideális munkakörülmények között, kitűnő kollégákkal dolgoztam, kötetlen munkaidőben.

Jacquard-szöveteket terveztem, olyan textileket, amelyekben a különféle fonalak a legkomplikáltabb módon kereszteződhetnek, bujkálhatnak egymás alatt, eltűnnek, majd előjönnek, bonyolult mintákat alkotva. Ennek analógiájaként gondoltam arra, hogy életünk is hasonló módon szövődik a különféle hatások, élmények fonalaiból, ilyen-olyan mintájú, struktúrájú, minőségű szövetté.

A tervezői tevékenység mellett 1976-tól tanítottam az Iparművészeti Főiskolán. A tanítás állandó felfrissülést, eleven kapcsolatot jelentett az újabb generációkkal, és több szép emberi kapcsolatot is.

Mindezek mellett kiállításokon is szerepeltem egyedi munkákkal, melyeket otthon készítettem.

Jelentősebbek: 1978, Dorottya Galéria, textilbiennálék 1970-től, képcsarnoki kiállítások az ország legtöbb nagyvárosában stb. Nyugdíjba vonulásom után (1992) vettem két kézi szövőszéket, amelyeken azt csinálhatom, amire talán egész életemben vágytam. Szinte a két kezemmel, a legősibb módon készítek szöveteket az általam választott színű, minőségű anyagokból. Főleg lehetővékony kelméket szövök, ami külön gyönyörűséget okoz, mert rákényszerít, hogy finom, kis gesztusokkal fejezzem ki magam. Ezekből az újabb munkáimból 1998-ban volt önálló kiállításom a Vigadó Galériában. 1999-ben, majd 2000-ben Formatervezési Nívódíjban részesültem. 2004 márciusban, munkásságom elismeréséért Ferenczy Noémi-díjat kaptam.

Kérem a Jóistent, hogy adjon még egészséget, erőt ahhoz, hogy a még bennem lévő sok-sok elképzelést meg tudjam valósítani. Szeretném, hogy ezen a testközeli kapcsolaton keresztül, ahogy textiljeimet készítem, munkáim életem szövetének is képévé váljanak.

Bertók László

író (Vése, 1935. december 6.)

A kincs, ha van. Valahol ott kezdődik, hogy az ember húszéves, húszéves sincs, és kiütik a kezéből a tollat. Mint az égő gyufát a gyerek kezéből. A fenekére is rávernek. Megjelölik... Hoppá! Hiszen csak verseket írtam. Hogy van ez? Megpróbál újra meg újra a végére járni. Megszenveddi, megrágja ezerszer. Átteszi másik síkba. Meg kell valósulni. Meg

akar valósulni, most már „azért is”! Közben évek, évtizedek. Mondhatná: szerencséire. A vers se, a világ

se, semmi sem ugyanaz már. Csak valahol, nagyon mélyen, csak benne van ott az a kőhegy, az a vasbánya, ami. Ahhoz van kikötve az egész.

Rég tudja már, hogy akkor szabad, ha föl-szabadítja önmagát. Ha maga húzza meg a határokat, maga nevezi meg a növényeket, az állatokat, a hazát, a határtalant. Aztán már csak el kell hitetni.

Hogy itt és most, a „mindenségben egyszer”, magyar nyelven ez az érvényes. Ez is érvényes.

Egyszemélyes párt – mondhatná, aki aktualizál. De hát akkor minek? Mire föl? Nos, ez az! A kincs, ha van, ide van elásva. Keresik, nem találják. Erről, az egyedülvalóságról, a kereséséről, az örömről és a gyöttelemről, a sejtelemről, ami *közben* van, erről elmondani valamit. Ami ráadásul az eleje és a vége, az élet és a halál, a pszem és a végtelen.

De hát kinek, amikor...? Nos, ilyen kérdés nincs, nem lehet. Ha van, akkor az egy másik dimenzió. Ott azt is föl lehetne tenni, hogy mi értelme volt, mi van? Hogy közben az élet is, a század is, az évezred is... S hogy mennyi fontosabb, látványosabb, sikeresebb... S hogy ha már költő, miért nem próféta, miért nem vezér, miért nem afféle? – Nos, ez a dimenzió nem az. Ez valahol, a sokadik verseskönyv (könyv) után is ott van, ott lüktet, terpeszkedik („terjeszkedik”), ahol elkezdődött. Ahol a kéz, a „toll” mozgását a közeli és a távoli, az örök és az éppen most, az „adott pillanat” gyűjtőpontja (kicsit mindig az ösztön) határozza meg. Most például (mindennek ellenére) a szabad levegővétel, a Csokonait (és Vörösmartyt) idéző remény (a „csalfa, vak remény”). A bizakodás, nemcsak a történelmi helyzetben, hanem az emberi egymásra utaltságban (csoport-tudatban?, -kényszerűségben?), kíváncsiságban. Az olvasó emberben is. Akkor is... Azért is...

Első verseim csurgói gimnazista koromban, 1953-ban jelentek meg a pécsi *Dunántúl* című folyóiratban. Az érettségi utáni évben, 1955-ben versekért, „államrend elleni izgatás”

vádjával nyolc hónapi börtönre ítélt a kaposvári megyei bíróság. A letartóztatáskor töröltek a főiskoláról, ahová éppen fölvettek, s a börtön után évekig paraszt, napszámos voltam szülőfalumban. 1959-től segédkönyvtárosként dolgoztam Nagyatádon, majd 1965-től 1996-ig könyvtárosként Pécsen. Priuszom miatt csak később, munka mellett végezhettem el a főiskolát, majd az egyetemet, s költői indulásom is eltolódott. Első verseskönyvem, a *Fák felvonulása* 1972-ben látott napvilágot. 1975-től a Jelenkor szerkesztőségének tagja, 1999-től főmunkatársa vagyok. Tizennégy verseskönyvem, négy prózakötetem s egy gyerekverskötetem jelent meg.

Fontosabb könyveim: *Tárgyak ideje* (Magvető, 1981), *Hóból a lábnymom*. Válogatott és új versek (Magvető, 1985), *Priusz* (Századvég, 1994), *Három az ötödiken*. 243 szonett (Magvető, 1995), *Deszkatavasz* (Jelenkor, 1998), *Válogatott versek* (Unikornis, 1999), *Februári kés* (Magvető, 2000), *Valahol, valami* (Magvető, 2003), *Háromkák*. 243 haiku (Magvető, 2004)

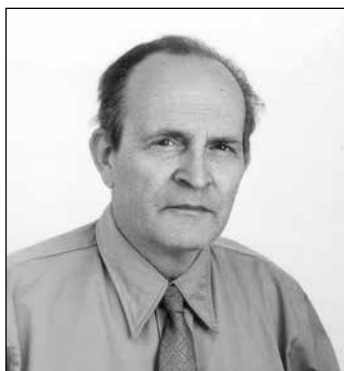
Fontosabb díjaim: József Attila-díj (1982), Év Könyve (1986), Graves-díj (1989), Weöres Sándor-díj (1993), Magyar Köztársaság Babérkoszorúja (1997), Kossuth-díj (2004). 1998-tól a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia rendes tagja és a Digitális Irodalmi Akadémia tagja vagyok.

Bertók László

Zászlós Levente

költő (Budapest, 1935. december 9.)

A pesthidegkúti általános iskolai évek után, 1954-ben érettségiztem a budai II. Rákóczi Ferenc Gimnáziumban. Kétesztendei sorkatonai szolgálatom után a Vízügyi Tervező Vállalathoz kerültem, ahol szerkesztői, majd tervezői munkakörben dolgoztam. Időközben a Budapesti Műszaki Egyetem főiskolai karán diplomáztam vízellátási és csatornázási üzemmérnökként.

1964 óta jelennek meg verseim, elbeszéléseim és tanulmányaim. Az Írószövetségnek – Lakatos István ajánlására – 1995 óta vagyok tagja.

Harminckét év után, 1991 márciusában elhagyva a műszaki pályát, az akkor induló Új Magyarország napilap rovatvezetője lettem. 1998–1999 között a Magyar Ezredforduló című kulturális folyóiratot szerkesztettem, az 1999–2001 közötti időszakban a Környezetvédelmi Minisztériumban voltam sajtószakértő. Írásaim az elmúlt évtizedekben az Alföld, Kortárs, Magyar Napló, Polisz, Magyarok, Magyar Nemzet, Négy Évszak (Abody Béla lapja), Új Magyarország, Kis Újság stb. folyóiratokban, lapokban jelentek meg.

Érelődésem korai éveire visszatekintve, néhány meghatározó személyiségre gondolok. Németh László észrevétele szerint egy pedagógusegység egy egész iskolát megválthat. Ennek a megváltásnak az örömét én is nemegyszer érezhettem. Pesthidegkúton Hegyaljai György református lelkészről olyan könyveket kaptam, amelyekből elég volt egy-egy mondat ahhoz, hogy világlátásomat meghatározza. Németh László *A minőség forradalma* című tanulmánykötetében tizenhat éves koromban olvastam Sztálinról: „Sztálin a legnagyobb skolasztikus. Minden megállapítására a Lenin-idézet vörös pecsétjét üti.” Rendkívül tömör mondat ez, és minden lényeges benne van! De kaptam egy másik alapkönyvet is, Kodolányi János *Zárt tárgyalás* című, 1943-ban megjelent könyvét, amelyben lényegi meghatározását adja mind a nemzetiszocializmusnak, mind pedig a kommunizmusnak.

Csodálatos tanárim voltak a Rákóczi gimnáziumban is; a filozófus Róczey János és Baránszky-Jób László esztéta, aki gyakran idézgette Babits *Babona, varázslat* című verséből, hogy „Nem szánom én az ostobát, / kinek üres a mennyek boltja. / Ki méltó látni a csodát, / az a csodát magában hordja.” A kimerőszakolt álesztétikai szempontokat nem lehet elfogadni. Az igazi művészet titka a metafizikában rejlik. Nem lehet kívülről, politikai szempontok alapján meghatározni, hogy mi a tökéletes, mi a szép. Minden külső körülménynél lényegesebb az az irányultság, ami az alkotót tehetsége kibontakozása felé viszi. Amikor negyvenöt évvel ezelőtt elolvastam Várkonyi Nándor *Sziriát oszlopai* című könyvét és Kodolányi János *Vízöntő* című Gilgames-regényét, azonnal elhatároztam, hogy lefordítom a Gilgames-eposzt. Gilgames története a szemléletemre is hatott. Többek között rá kellett jönnöm arra is, hogy mi-

lyen nehezen vagy talán egyáltalán nem értjük a régieket. Gilgames megszerzi az örök élet növényét. Elindul visszafelé Urukba, hogy népével megossza a halhatatlanságot, ám, miközben fürdik egy tóban, odakúszik a kígyó a parton hagyott növényhez, és elnyeli azt. Gilgames elveszti a halhatatlanságot. Sok éven keresztül gondolkodtam azon, hogy miért kellett elvesztenie, mígnem rájöttem. Más dolog beavatottnak lenni és megint más tanítványnak lenni. A beavatottságot – kellő adottsággal – meg lehet szerezni, de az oszthatatlan, itt a szellemi rangkülönbség lényege! Eposzfordításom teljes anyaga a Kláris folyóiratban jelent meg folytatásokban az elmúlt esztendőben, önálló kötetben hamarosan a Tertia Kiadónál láthat napvilágot.

Megjelent könyveim: *Napfogyatkozás* (Versek), 1986; *Orpheus Apollónhoz* – *Gilgames* (Versek, műfordítások), 1994; *Szemben Lukács György szobrával* (Közszolgálati írások), 1996; *A volgai lovastól az eltévedt lovasig* (Irodalmi, színházi, kultúrtörténeti tanulmányok), 2001.

Ranschburg Jenő

gyermekpszichológus (Budapest, 1935. december 19.)

Nehéz elhinnem, hogy 2005-től már a hetvenedik életéveimet taposom, pedig ha belenézek a tükörbe, igazán nem áltathatom magam: gyérülő, ősz hajam, a szemem körül egyre mélyülő lövészárkok, mind-mind az elmúlt csaknem hetven év csatáiról tanúskodnak. Ha megkérdik, hogyan lettem pszichológus, azt szoktam válaszolni: szüleim orvosnak szántak, én irodalomtanárnak készültem, szükség volt arra, hogy valamilyen elfogadható kompromisszumot találjunk. Az igazság azonban az, hogy 1954-ben – amikor érettségiztem – nem vettem fel az Orvostudományi Egyetemre, és utána 1957-ig, bárhová jelentkez-

tem, mindenhol elutasítottak. Bár akkoriban édesapám tisztviselőként dolgozott a Tankönyvkiadónál, eredeti szakmája villanszerelő volt, így a származásom miatt tulajdonképpen fel is vehettek volna. Mivel – így visszagondolva – feltűnően ostoba sem lehettem, arra gyanakszom: talán a stílusom nem tetszett az akkori idők vizsgabizottságainak. (Az egyik ilyen bizottság ifjú tagja, aki évekkel később jó barátom lett, mesélte, hogy amikor jól sikerült felvételem után kiléptem az ajtón, az elnök csak annyit mondott: „Ez egy dandy; soha nem fog tanítani.”) Meg aztán a nevem se tetszett. Amikor az egyik elutasításom után

(már nem tudom, melyik volt, hiszen ezek évente, „menetrendszerűen” ismétlődtek) apám meghallgatást kért a művelődésügyi minisztertől, a miniszter úr csak ennyit mondott neki: „Nézzé, a Ranschburgokból elég volt egy is. Tanuljon valami szakmát a fia!” Ranschburg Pál ugyanis a háború előtti hazai és nemzetközi pszichiátriai élet egyik kimagasló egyénisége volt – rokonságunk azonban mindmáig nem tisztázott. Vannak családi legendák, melyek egyértelműen a rokonságról szólnak, és egyes genealógiai feltételezések, melyek szerint a Ranschburgok egyik erdélyi ágából származom (apám ugyanis Zilahon született), biztosan azonban csak annyit állíthatok: vezetéknevemből soha, semmiféle előnyöm nem származott – hátrányom annál inkább. Ennek ellenére mindig készséggel vállaltam vezetéknevemet, és megtisztelőnek éreztem az asszociációt, melyet bemutatkozásom az átlagosnál tájékozottabb emberekben óhatatlanul kiváltott.

A Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán eltöltött négy évem – 1957–1961 – olyan élményekkel ajándékozott meg, melyek mindmáig szakmai és magánéletem legfontosabb forrásai. Mindenekelőtt nagyszerű, tudományuknak és az oktatásnak egyaránt elkötelezett tanáraink voltak (Bárczi Gusztáv, Kanizsai Dezső, Kozmuczsa Flóra, Földes Éva, Kun Miklós, Horváth László), akik hozzásegítettek ahhoz, hogy szakmámra – a fejlődés- és klinikai pszichológiára – rátaláljak. Közöttük kell megemlítenem azokat a csodálatos idős hölgyeket is (Vázsonyi Ibolyát, Gleinman Annát, P. Lieberman Lucyt, György Júliát), akiktől, bár nem dolgoztak a felsőoktatásban, kiképző analízisben, magánórákon és minden lehetséges módon igyekeztem elsajátítani a pszichoanalízis, a

fejlődéslélektan, a klinikai diagnosztika és gyakorlat alapjait. Ugyanakkor a főiskolán váltam tagjává egy olyan – fiatal oktatókból és felsőbb éves hallgatókból összeálló – baráti körnek is, melynek hatása döntő szerepet játszott szakmai és emberi világképem alakulásában. Közülük csak azokat említem név szerint, akik már nem élnek: Montágh Imre és Palotás Gábor, a később hírnevessé vált logopédusok tartoztak ebbe a körbe, és Illyés Sándor, az ELTE néhány éve elhunyt professzora. Elmélyült beszélgetésekre, heves vitákra, nyelvi játékokra, bridzspartikra emlékszem ezekből az időkből, és persze életem első, boldogítóan fájdalmas szerelmére is...

Szakmai életemben ettől kezdve alig van valami említésre méltó. 1961-ben felvettek az ELTE esti tagozatának pszichológia–magyar szakára, és – egy rövid kitérő után – 1965-ben már a pszichológiai tanszék adjunktusa voltam. Doktoráltam, a tudomány kandidátusa lettem, írtam és tanítottam, ahogy illik. Azért megházasodni sem felejtettem el: közel harmincegy évesen egy tizennyolc esztendőös „csitrit” vettem feleségül, akivel nemrég ünnepeltük házasságkötésünk 38. évfordulóját. Három gyermekünk van, és – egyelőre – négy unokánk. 1977-től 1994-ig a Magyar Tudományos Akadémia Pszichológiai Intézete fejlődéslélektani osztályának vezetője voltam, 1975 és 1980 között a Magyar Pszichológiai Társaság főtítkára. Rengeg cikket és tanulmányt, sok könyvet írtam, melyek közül néhány idegen nyelven is sikeresnek bizonyult. Egyik – *A világ megismerése óvodáskorban* – éppen az idén jelent meg japánul, és most, amikor ezeket a sorokat írom, Tokióba készülök, ahol rövidesen négy előadást kell tartanom könyvem témaköreiből.

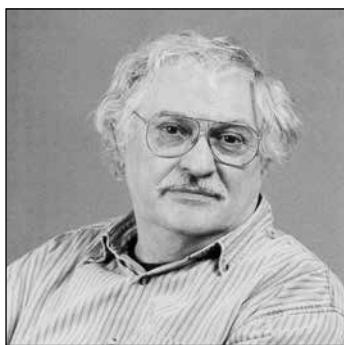
1995-ig szinte minden sikerült nekem – most veszem észre, hogy televíziós sorozataimról, amelyeket nagyon szerettem, el is felejtettem írni –, a rákövetkező évben azonban csaknem összeomlott szakmai életem. Személyes – de szigorúan szakmai háttérű – konfliktusaimról nem kívánok most beszámolni; elég annyi, hogy kértem a nyugdíjazásomat, és mindent hátrahagyva a családomhoz menekültem. Néhány évig egész jól bírtam. Gyerekekkel foglalkoztam, előadói meghívásoknak tettem eleget, könyvet írtam, és az Anyaotthonban, ahol az alapítvány kuratóriumának elnöke vagyok, otthonaikból kiűzött anyukák (és gyermekeik) lelki egyensúlyát próbáltam helyreállítani. 2000-ben azonban nem tudtam ellenállni a kísértésnek, és elfogadtam a szolnoki főiskola meghívását. Azóta itt tanítok, és a „tanítás közegében” igazán jól érzem magam. Az út sem túlságosan hosszú Budapestről; a zuglói állomásról másfél óra alatt Szolnokra

érek, és gyanítom, hogy visszafelé is csak lelkileg érzem hosszabbnak az utazást. Lassan hetvenéves leszek, de mégis úgy érzem: nincs még vége. Annyi tervem, annyi mondanivalóm van! Most éppen a családon belüli erőszakról írok könyvet, mégis azt hiszem: igazán a katedrán érzem jól magam. Negyven éve tanítok, de most is, minden előadásom alkalmával erős lámpaláz gyötör. A hallgatók előtt azonban – úgy érzem – szárnyakat kapok: rendre vonulnak fel a gondolataim, és kopogtat, szót kér valamennyi. Gyerekekről, családookról, a fejlődés és a nevelés pszichológiai kérdéseiről szeretek – és szeretnék még – beszélni, négy évtized szakmai tapasztalatait mind-mind megosztani azokkal a generációkkal, amelyek éppen beállni készülnek a csatasorba.

Paizs László

festő-szobrász (Szentpéterúr, 1935. december 26.)

Ritkított járat

– Az értéknek az a kritériuma, hogy ne csatlakozzon a kurrens művészeti folyamatokhoz?

– Nem, mert lehet kiteljesedés, kvintesszencia is. Viszont jellegzetes ezredvégi jelenség, hogy tíz percekben gondolkozunk. Holnap már más kell. A datálás nagyon fontos, mert a dolgok már megszületésükkor túlhaladottakká, elavulttá válhatnak. A Warhol-tétel, mármint hogy mindenki öt percig híres ember lehet, tökéletesen igaz a jelenkori művészetre. Mondok egy példát erre. Az Ernst Múzeumban néhány évvel ezelőtt volt egy kiállítás – azt hiszem, a Derkovits-ösztöndíjasok beszámoló tárlata –, amelyen az volt a benyomásom, hogy a fiatalok látszólag semmit sem csinálnak. Az egyik ösztöndíjasnak egy iskolai rajzpapíron – amelyik gyorsan

tönkremegy – volt egy olyan műve, amelyre az volt írva csökkenő méretű betűkkel, hogy NAPOCSK, és azért csak ennyi, mert a K betű után már nem maradt hely a papíron. Ez ott mérhetetlen pofátlanságnak tűnt, valahogy nem érintette meg a pop-artos vénámat, de ez a „mű” ma már biztosan valamelyik modern múzeumi gyűjtemény féltett kincse. A hatvanas években a szocreál festőin kívül másoknak nem jutott babér, mindenki csak tengett-lengett, gondok voltak, nem állíthattuk ki a műveinket. Akkor engem öt kiló rozsdás szög is izgalomba hozott, műnek tekintettem, mert tudtam, hogy provokálná a zsűrit, bosszantaná, felfingerelné a hivatalt. 1973-ban felvittem a Lektorátusra zsűriztetni az *Előlről fésülhető* szobromat, amelyet azzal a kikötéssel hagytam volna csak ott, ha minden reggel 9 órakor megfésülnek. Barta Éva azonnal kirúgott – egyébiránt ez volt a balatonboglári kápolnatárlatok egyetlen zsűrizett kiállítása. A szobor rossz volt.

– *Ez a provokatív szándék ösztönzi a „napocsk” alkotóját is.*

– Igen, ez ösztönzi, csak az a baj, hogy elveszett a „bukéja”, oda a reszkír, az elvtársi nemtetszés és a művészettörténész-nők szolgálati pisztolya. Ma már az én öt kiló rozsdás szögem sem ráz meg senkit, nem pukkad a polgár. Ha már a szögnél tartunk, azt hiszem, Günther Uecker is kiszögezte már magát a főcsapásból, mert körülöttünk öt-tíz percesekké váltak a művészeti futamok. Festünk, faragunk húszezer éve. Ha már volt öt kiló rozsdás szög, ha volt már „napocsk”, ha volt már kitömött disznó, szalonna, nagymama csontváza stb., akkor egy bizonyos idő után egészen egyszerűen elfognak a dolgok. Ma már minden manipuláció kérdése és tárgya. Előbb-utóbb rávezetnek arra, hogy valamit láss, aztán majd megszokod, összehasonlítod, és már tetszik is. A kiábrándulás később történik, de a pénz már benne van, meg a dilemma is. A bécsi Kunsthistorisches Museumban sok pénzért, nagy tehetséggel másolnak Brueghel-képeket. El tudod képzelni, hogy valaki valaha is megbízást ad egy Gappmayr másolására? Hiszen mindenki lehet Gappmayr, aki csak tízig tud számolni, vagy ismer legalább két nagybetűt. (Jó kis belterjes szöveg. Nagy széljegyzet kellene.) Tíz-húsz év alatt kiderülnek a dolgok. Ma már teljesen nevetséges az, amire én – elvégezve a főiskolát – felesküdtem. Úgy megyek el csodált absztrakt művek mellett, hogy nem mozdul meg bennem semmi. Tudomásul kell vennünk, hogy ilyenné vált a képzőművészet, nagyon gyorsan elavulnak a művek. Vagy megmaradnak egy jó geg-szinten. Abban azért bízom, hogy marad egy jobb disznó, egy vasúti talpfa, egy olaj-vászon, ami művé nemesedik, és itt van az a „valami”, amit érdemes erőltetni, és végső soron könnyebb is, mint a kútásás.

– *És mégis mindig jön valami új, mint jött a közelmúlt évtizedeiben a digitális kép.*

– Semmit sem ér a Schminke-festék, ha csak a bejárati ajtót vagy a nyúlketrecet tudod vele újramázolni. Semmit sem ér a digitalitás, ha csak a Mona Lisát tudod vele felnegyelni. Nincs különbség akvarell és computer között, mindig kell mögé „valaki”. A képzőművészet a hozzáférhető anyagokhoz kötött, abból farigcsál, fest vagy pötyögtet a billentyűkön. A fáraók korában nem fóka fogat használtak, hanem, ha néha nehezen is, de elérhető anyagokat. Ma bármely anyagnál könnyebb például az egér, kéznél van, házhoz jön. Így sok digiművész van. Mű kevesebb.

– Mit jelentett a magyar művészet számára az 1989/90-es rendszer-váltás?

– Én nem veszek észre semmit. Illetve bizonyos fokú visszaesést eredményeztek az új társadalmi-művészeti viszonyok. Korábban volt egy jó vagy rossz állami szabályozás. Az állam a hülye dogmáktól megszabadult, lassan, nyögvenyelősen, de engedékennyé vált. Egyre műveltebb lett a hatalom, és nagy általánosságban nem a giccs uralkodott, hanem egy szabályozott közép-érték. Most kiderült, hogy sokkal könnyebb baráti alapon a bankokban a rossz képeket elhelyezni, mint korábban, amikor működtek a szabályozók. Képzőművészeti kultúra, vizuális nevelés nincs Magyarországon. Pedig ezt tanítani kell. Képzőművésznek nem lehet születni, mint zenésznek. Nincs hároméves Mozart, nincs kilencéves Rossini a képzőművészetben. Itt az alkotónak és a befogadónak is tanulni kell. Különben jómódúék rázuhannak a Fried Pálokra, a drótból hajtogatott Frédi-Bénikre.

– Mit lehetne tenni, hogy működőképessé váljon ez a bonyolult rendszer, amelyben a művész csupán egy összetevő?

– Egy példával válaszolok. Az Iparművészeti Főiskolán egy előkészítő kurzust vezettem, amelyre bárki jelentkezhetett. Szobafestő, leendő művésznövendék, mindenki. Volt modell, korrigáltam, szigorú voltam. Egy rendszert próbáltam megtanítani. Mondtam, hogy van egy papír, amin meg kell határozni a figura optimális helyét a tizianói elv szerint. Mindenki igyekezett megrajzolni az aktot úgy, ahogy tudta. Volt egy kislány, akinek hiába mondtam, hogy mekkora alakot rajzoljon, csinált egy tíz centiméteres esetlen, dilettáns rajzot. És volt egy kőműves-vállalkozó fiú, aki viszont profi művet csinált, reális is volt meg nem is, egészen egyszerűen gyönyörű volt a munkája. A végén műhelykiállítászt csináltunk: mindenki másológéppel felnagyította az alkotását, és egy paravánon egymás mellett felsorakoztattuk a műveket. A kislány dilettánsnak vélt munkája egyszer csak megmagyarázhatatlanul kiemelkedett az egész mezőnyből: a rajza ragyogni kezdett, a kőműves fiúé meg érdektelenné vált. Ekkor azt mondtam a kislánynak: ezzel a rajzzal felvételizni ugyan biztosan nem lehet, de diplomázni már igen. Vagyis egy ilyen rendszerre, amiben az értékek ennyire viszonylagosak és rejtőzködők, nagyon nehéz bármilyen szisztémát kidolgozni és működtetni. Az impresszionizmus mindent „elrontott”. Azelőtt volt mérték, volt szabály, volt természetes zöld föld és volt égetett umbra, és volt konvenció, hogy hogyan kell egy képet megfesteni. Érdekes, ha elmegyek az Uffizi képtárba, akkor nekem mindig más tetszik. Itt is, visszamenőlegesen is viszonylagosak a dolgok. Elmész, és amiért addig rajongtál, azt úgyszólván már meg se nézed, és felfedezel helyette valami mást, amit addig nem méltattál különösebben figyelemre. Van ott egy Veneziano-kép, amelyik úgy van megfestve, mintha a szombathelyi Lődör cégtáblafestő festette volna az ezerkilencszázötvenes években. Semmi bravúroskodás: szürke csuhában Szent Ferenc és egy püspök, néhány alak áll a reneszánsz térben. A festő kikeverte és odakente a színt, nincs faktúra, nincs frinc-franc, ez szürke, ez zöld. Ha láttál gyönyörű képet, akkor ez az; nincs semmi festészeti trükk benne. Ma a legszélsőségsébb dolgok között sem tudok meghúzni egy biztos vonalat, amely mentén osztályozhatnám, hogy ez jó, ez pedig nem jó. A megítélés folyamatosan változik, a különbségtétel szempontjai állandóan és egyre gyorsabban módosulnak.

Az egyetlen biztos fogódzónk az lehet, hogy tudjuk, hogy a kortárs kritikus, a kortárs művész is téved vagy tévedhet.

– *Mit lehetne tenni a magyar művészet generációinak szétszakadása ellen? Hogy lehetne megindítani a párbeszédet? Senkit nem érdekel, hogy a másik művész mit csinál, nem működik a szakma. Régen legalább veszekedtek egymással a művészek.*

– Erre nem tudok válaszolni. Nem járok sem a Japánba, sem a Wampticshoz. Szakmai kapcsolataim soha nem voltak szorosak. Megszállottan az új anyagokat kutattam, főleg a műanyagokat, úgy, mint Édeske – Harasztj István – a forgó, mozgó, kapcsolós, mágneses motorokat, a fémekeket. Ötven éven túl már a barátok útjai is általában elválnak, mindenkit más és más érdekel. Ma elmész egy kiállításra és megnézed, vagy nem mész el és nem nézed meg. Bonyolítja a helyzetet, hogy nincs olyan vonzó kiállítás, amit nem szabad kihagyni. Ezért mondtam, ezért indítványoztam, hogy rendszeresen, minden évben ki kell rakni a „műveket”, hogy mindenki lássa, ki mit csinál. Most alakul a rendszeres áttekintés lehetősége, aztán majd kiderül, kár volt hercehurcázni, a magyar képzőművészet is bajban van. A mindenki művész, mindenki művészettörténész (mert látta Aradi Nórát) túltágította a képzőművészet kereteit. Gutten tág lett. Művész-szülész tanszéket kellene nyitni az ELTE-n, vagy meg kéne kocogtatni a kompaszt. Beszorult a botkormány. Ezer év múlva, ugyanitt. Lehet, hogy tévedtem.

– *A Paizs-életmű egyik leglényegesebb eleme a folytonos újítás.*

– Ezt úgy fogalmaznám meg pontosan, hogy régen hagyományos anyagokból készültek a művek. A múlt század végétől a technikai felfedezéseket, a szerves kémia új anyagait szinte azonnal felhasználták a képzőművészek. Ez az egyik legjellemzőbb vonása a XX. század képzőművészetének. Vattából, gézből, gyufából, gombostűből, homokból csináltam műveket, de az egy- vagy kétkomponenses műanyagokat is használom. A legtöbbet nem az előírásnak megfelelően. Új eljárásokat kísérleteztem ki, felhasználom az anyag új szépségét, eddig nem ismert tulajdonságát. Úgy érzem, szabad vagyok, bármiből tudok művet alkotni, mert már régóta nem érdekel az elmélet által megszabott út, nem érdekel a trend, a szabály, a lexikondefiníció. Mindig ki akartam próbálni mindazt, ami izgatott, ami anyagban, technikában, műformában megmozgatta a fantáziámat. De mégsem az inspiráló anyag a fontos, akár esetemben a poliészter vagy másnál a digitális technika és még ami ezután jön. Ember kell hozzá, vagy legalább egy állat, aki a „művet” megalkotja. Példa rá az orosz pavilon thaiföldi elefántja, aki a 48. Velencei Biennálé egyik legjobb olajképét festette. Jobb volt, mint Laktyionov vagy a Kukrinyiksziék voltak annak idején. Zavaros dolog a képzőművészet is. Nemi élet, készpénz, hovatartozás és egyéb ilyen kis butaságok, és ahogy Dali mondta, 90 százalék szerencse, 10 százalék tehetség. Az elefántnak, ennek az egynek minden megvolt. Jobb, ha nem értesz hozzá, reggeli, ebéd, vacsora és közte semmi, ahogy milliók élnek. Attól még lehetsz valaki.

Részlet. Az interjút

Wehner Tibor készítette 2001-ben.

Holl János

színész (Budapest, 1935. december 30.)

„Ha féltem is, a helyemet megálltam, Születtem, elvegyültem és kiváltam.”

Budapesten, pontosabban Budán születtem az új Szent János kórházban. „Ha két nappal később látom meg a napvilágot, egy évvel fiatalabb lennék, ha egy nappal később, talán zseni!” – mondogattam gyakran, mire drága megboldogult Édesanyám: „Kisfiam, egy nap az nagy idő.” Ebből is látszik, hogy Anyuka istenadta vidám természetű volt, habár semmi oka nem volt a jókedvre. Szervi szívbeteg özvegyasszony volt (apánk „eltűnt” a fronton). Hatan voltunk testvérek, úgy jöttünk egymás után, mint az orgonasípok. Hat éhes száj! Ma is rejtély előttem, hogyan tudott Anyám egymaga eltartani bennünket. Arra emlékszem, hogy az irgalmas nővérek – akiknek a zárdája a Nagyboldogasszony útján volt, s ahová minket is gyakran elvitt – rendszeresen támogatták családjukat szeretetcsomagokkal és pénzádományokkal. Anyám hálából felajánlotta, hogy engem papnak ad, mivel mindig is kitűnő tanuló voltam. (Ha nem jönnek be az oroszok, s ha nem oszlatják fel a kolostorokat és a rendházakat, ki tudja, hogyan alakult volna további sorsom.)

A X. kerületben, Kőbányán nőttem fel, ahol sok zenészcsalád élt, így én is hamar megtanultam bendzsón, majd gitáron játszani. Ezután megtanítottam a bátyámat, majd két öcsémet is

zenélni. Ha a szomszéd rádióján egyszer hallottam egy új slágert, írtam rá három szólamot, ezeket mint önálló dalamokat betanítottam testvéreimnek, és kész!

Mikor a walesi herceg Pesten járt (talán '47-ben), a Holl-testvérek zenekara már a pesti Broadway preszszóinak teraszán produkálta magát, és olyan

cikkek jelentek meg róluk az egykori sajtóban, mint: „Akik még Kapitány Annyánál is népszerűbbek.” A Broadway-n felfigyelt ránk Békés Itala művésznő (Isten áldja érte!), az ő ajánlására behívtak minket a Magyar Színházba, ahol Fagyjev *Az ifjú gárda* című darabjához keresték a legfiatalabb gárdista alakítóját, egy 12-14 év körüli gyermekszínészt. Nagy triász rendezte a készülő művet: Major Tamás, Hont Ferenc, játékmester: Békés András. A sok aspiráns közül végül engem választottak. De nehogy bárki is azt higgye, hogy meghatódtam. Kikötöttem, hogy csak abban az esetben vállalom a szereplést, ha három testvérem is kap valamilyen feladatot az előadásban, mivel ha az én színházi elfoglaltságom miatt szétesik a zenekar, az nekünk komoly anyagi veszteséget jelentene. Ezenkívül meleg vacsora is jól jönne! (Tizenkét éves voltam ekkor.) Ma sem tudom, hogy miért fogadták el a feltételeimet, de tény, hogy elfogadták. Így azután diplomamunka előtt álló, jobb sorsra érdemes rendezőnövendékek kísérték át minket esténként a szemközti ven-

déglóbe és láttak vendégül a színház kontójára.

A próbákon aztán elállt a lélegzetünk! A pesti mozikban akkor futott a *Mágnás Miska*. Láttuk vagy tizenötször, s egyszer csak szembejön a színház folyosóján Gábor Miklós, Gobi Hilda! **VELÜK LEHETÜNK EGY SZÍN-PADON?**

ATYAÚRISTEN!

De ott volt a korabeli színházi élet színe-java. Csak meg kell nézni az egykori plakátot!

Az én partnerem egy ismeretlen főiskolás volt, jól emlékszem: akkor még csak előkészítőbe járt, úgy hívták: Soós Imre.

Hogy milyen volt? Thomas Mann tolla kellene ide, ahogyan ő leírja

BÁRÁNY TAMÁS. PÁYER-S. NAGY:
NEM SZÜLETTEM GRÓFNAK.
1968, FÜRGE JANI SZEREPÉBEN
EZ A KÉP AZÉRT A LEGKEDVESEBB
NEKEM, MERT ITT JÁTSZHATTAM
ELŐSZÖR EGYÜTT ILLYES MARIVAL,
AKI 1970 ÓTA A FELESÉGEM.

azt, hogy „JÓZSEF SZÉP VOLT”. Na, mondom magamban: lóttak a zenei pályámnak!

Ott, rögtön eldöntöttem, hogy színész leszek.

Ma is emlékszem, milyen tűz lobogott csodásan izzó kék szemében, mikor arról beszélt, hogy Frunze hány-szor ült börtönben igazságtalanul, vagy hogy Ignát Fominnak, az áruló-nak pusztulnia kell. Most is érzem a csodás borzongást, ami akkor elfogott, és amit azóta is mindig érzek, valahányszor ihletett művész hatása alá kerülök. (Sajnos ez a borzongás ma egyre ritkább.)

Így kezdődött a színházi „karrierem”. Ezután évekig játszottam a Petőfi Ifjúsági Színházban, majd a Fővárosi Vígszínház rendes tagként szerződöttem, mint siheder-színész. Onnan mentem főiskolára, onnan Szeged, Kaposvár, Déryné Színház, Népszínház, Budapesti Kamaraszínház. Sokat játszottam 50 éven át, sok szép szerep, sok nagy siker...

DE AZÉRT...

Gábor Miklós *Tollal* című könyvében van egy kép az IFJÚ GÁRDA csapatáról. A kép azt ábrázolja, amint a GÁRDA hallgatja a tiltott rádióadás hadijelentéseit. A kép közepén egy sámli, a sámliin egy kisfiú ül, feszülten hallgatva a híreket... **AZ A KISFIÚ, AZ ÉN VAGYOK!**

„Akárhogyan lesz, immár kész a leltár.”

H. Miklós

A nemzetközi élet néhány jeles hetvenese

- ADAM, Werner német újságíró
- ALLEN, Woody amerikai filmrendező, színész, író
- ALON, Joel diplomata
- ALPERT, Herb amerikai trombitás, zeneszerző, producer, lemezkiadó
- ANDERSSON, Bibi svéd színész
- ANDREWS, Julie, Dame brit színész, énekes
- ANTONAKAKISZ, Szuzana Maria görög építész
- ARENDTS, Franz Joseph német gépészmérnök
- ASHBY, Michael Farries brit kohómérnök
- AUGÉ, Marc Armand Francois francia politológus
- AVILDSEIN, John Guilbert amerikai filmrendező
- BARADULIN, Rihor belorusz költő, kritikus, műfordító
- BAYM, Gordon Alan amerikai fizikus
- BÉBÉAR, Claude francia üzletember
- BENETTON, Luciano olasz üzletember
- BERGANZA, Teresa spanyol operaénekes, mezzoszoprán
- BICHSEL, Peter svájci író, publicista
- BILSON, Malcolm amerikai zongora- és fortepianóművész
- BOJARCSIKOV, Nyikolaj Nyikolajevics orosz balett-táncos, koreográfus
- BONGO, Albert-Bernard gaboni politikus
- BÖHMER, Wolfgang német politikus, orvos
- BRADSHAW, Peter brit aerodinamikus
- BRINK, André Philippus dél-afrikai író
- BUCSACSENKO, Anatolij Leonyidovics orosz fizikai kémikus
- BURROW, John Wyon brit történész
- CAMUS, Mario spanyol filmrendező
- CANINO, Bruno olasz zongoraművész
- CAO Kang-csuan kínai tábornok
- CAREY, George Leonard brit egyházi vezető
- CARREGA, Ugo olasz vizuális művész
- CHAMBERLAIN, Richard amerikai színész
- CHARLTON, Jackie brit labdarúgó, edző
- CHRISTO amerikai performer, szobrász, képzőművész
- COHEN, Marvin Lou amerikai fizikus
- COHEN, Stanley Norman amerikai genetikus
- CORNILLON, Pierre francia köztisztviselő
- COSSOTTO, Fiorenza olasz operaénekes, mezzoszoprán
- CSEN Jao-pang kínai politikus
- CSIEN, Fredrick Fu tajvani diplomata
- CSURBAKOVA Tatjana kohómérnök
- CUEVAS SALVADOR, José María spanyol ipari vezető
- CYWINSKA, Izabella lengyel rendező
- DALAI láma (Tendzin Gyaco) tibeti egyházi vezető
- DAVIES, David Evan Naunton, Sir brit villamosmérnök
- DELON, Alain francia színész, producer, filmrendező
- DERCOURT, Jean francia geológus
- DINE, Jim amerikai festő
- DIOUF, Abdou szenegáli politikus
- DONAHUE, Phil amerikai újságíró
- DORN, Dieter német színész, rendező
- DOWLING, John Elliott amerikai neurobiológus
- DRENTH, Pieter Johan Diederik holland pszichológus
- DUISEMBERG, Willem Frederik holland bankár
- EKEUS, Carl Rolf svéd diplomata
- ELLIS, Charles Richard amerikai könyvkiadó
- ESER, Albin német jogász
- FERNHOLZ, Hans-Herman német gépészmérnök
- FILARET orosz egyházi vezető
- FOSTER OF THAMES BANK, Lord brit építész
- FRENI, Mirella olasz operaénekes, szoprán

- FUKUI Tosihiko japán bankár
 GERKAN, Meinhard von német építész
 GIL-ROBLES Y GIL-DELGADO, José María spanyol politikus
 GLAGYLIN, Anatolij Tyihonovics orosz író
 GLASS, David D. amerikai üzletember
 GOLDTHORPE, John Harry brit szociológus
 GOLEMBIOVSZKIJ, Igor Nyesztyerovics orosz újságíró
 GRABNER, Peter német közlekedésmérnök
 GRAY, Harry Barkus amerikai kémikus
 GREINER, Walter Albin Erhard német fizikus
 GRIFFITHS, Trevor brit drámaíró
 GURCSENKO, Ljudmila Markovna orosz színész
 HART, Stanley Robert amerikai geológus, geokémikus
 HASOGGI, Adnan M. szaúd-arábiai üzletember
 HATA Cutomu japán politikus
 HEALEY, Martin brit villamosmérnök
 HOLLINGWORTH, Peter ausztrál egyházi vezető
 HOR Namhong kambodzsai politikus
 HUFFMAN, Donald R. amerikai kémikus, fizikus
 IRANI, Ray R. amerikai üzletember
 KANANYIN, Roman Grigorjevics orosz építész
 KEMP, Jack French amerikai politikus
 KENEALLY, Thomas Michael ausztrál író
 KIMBALL, Warren Forbes amerikai történész
 KIRSCH, Sarah német költő, író
 KLEIN, David izraeli bankár
 KNÖZINGER, Helmut német kémikus
 KOHL, Ernst német könyvtáros
 KOHLHAUSSEN, Martin német bankár
 KRALL, Hanna lengyel író, újságíró
 KUMMER, Wolfgang osztrák fizikus
 KUPFER, Harry német operarendező
 KWIK Kian Gie indonéz közgazdász, politikus
 LACHENMANN, Helmut Friedrich német zeneszerző
 LALUMIERE, Catherine francia politikus
 LANDAU, Peter német jogász
 LAUER, Reinhard német filológus
 LAUTMANN, Rüdiger német szociológus
 LENK, Hans Albert Paul német filozófus
 LETTA, Gianni olasz újságíró, politikus
 LEWIS, Jerry Lee amerikai énekes, zongorista, zeneszerző
 LINDSTEN, Jan Eric svéd orvos, genetikus
 LITHGOW, John amerikai színész
 LO Kan kínai politikus
 LOCKEMANN, Peter Christian német villamosmérnök
 LÓPEZ TRUJILLO, Alfonso kolumbiai egyházi vezető
 LORETI, Filiberto olasz pomológus
 LUTFI, Ali Lutfi Mahmúd egyiptomi közgazdász, politikus
 LYNDEN-BELL, Donald brit asztrofizikus
 MACHE, Francois-Bernard francia zeneszerző, zenetörténész
 MAEHLER, Herwig Gustav Theodor német klasszikus filológus
 MAHER ESZ-SZÁID, Ahmed egyiptomi diplomata
 MARZANO, Antonio olasz politikus
 McCULLIN, Donald brit fotóriporter
 MENEM, Carlos Saúl argentin politikus
 MILLAR, Fergus Graham Burtholme brit ókortörténész
 MILNES, Sherill amerikai operaénekes, bariton
 MOFFATT, Henry Keith brit matematikus
 MORAW, Peter német történész
 MUNCK, Lars dán agrármérnök
 MUNK OLSEN, Birger dán történész, művelődéstörténész, filológus
 NAIMI, Ali bin Ibrahim en- szaúd-arábiai politikus, üzletember
 NGUYEN Dy Nien vietnami politikus
 NOVIKOV, Igor Dmitrijevics orosz csillagász
 NOWAKOWSKI, Marek lengyel író
 NUAIMI, Ali ibn Ibrahim en- szaúd-arábiai politikus, olajipari vezető
 ODZAVA Szeidzsi japán karmester

- ÓE Kendzaburó japán író
OGRIS, Werner osztrák jogtörténész
O'NEILL, Paul Henry amerikai üzletember
OREJA AGUIRRE, Marcelino spanyol politikus
PARKINSON, Michael brit újságíró
PART, Arvo észt zeneszerző
PATTERSON, Percival Noel James jamaicai politikus
PAVAROTTI, Luciano olasz operaénekes, tenor
PHAN Van Tra vietnami katonatiszt
PIVOT, Bernard francia újságíró
PIWOWSKI, Marek lengyel filmrendező
PLESSNER, Jakir izraeli közgazdász
POPESCU, Dumitru Radu román író
REHN, Marta Elisabeth finn politikus
REINHARD, Keith Leon amerikai reklámszakember
REJN, Jevgenyij Boriszovics orosz költő
RENÉ, France Albert seychelles-i politikus
RI Hojcsang dél-koreai politikus
ROESKY, Herbert Walter német kémikus
SAGAN, Françoise francia író
SAILER, Toni osztrák síelő, edző
SARRE, Georges francia politikus
SAUDEK, Jan cseh fotóművész
SCHELL, Jozef Stephaan belga genetikus
SCHINDEL, Ulrich német klasszikus filológus
SCHOLL, Hermann német üzletember
SCHREIER, Peter német énekművész, tenor, karmester
SCHWEGER, Peter Paul építész
SHAPIRO, Harold Tafler amerikai közgazdász
STAUDINGER, Ulrich német kiadó
STEWART, William, Sir brit biokémikus, fiziológus
SUÁREZ MIRAMONTES, Luís spanyol labdarúgó, edző
SZINÁJ, Jakov Grigorjevics orosz matematikus, fizikus
TABAKOV, Oleg Pavlovics orosz színész, rendező
TIEN, Chang-Lin amerikai mérnök
TOPOL, Hájim izraeli színész, rendező, producer
VELHOV, Jevgenyij Pavlovics orosz fizikus
VIK, Bjorg norvég író
VLADIMIR ukrán egyházi vezető
VLASZOV, Jurij Petrovics orosz súlyemelő
WALTHER, Herbert német fizikus
WILDER, Gene amerikai színész, filmrendező, producer
WILSON, Charles brit újságíró
WILSON, Nigel Guy brit klasszikus filológus
WINCH, Donald Norman brit közgazdász
WINNER, Michael Robert brit filmrendező
YACOUB, Magdi Habib, Sir brit szívsebész
ZARB, Frank Gustav amerikai üzletember
ZSELEV, Zselju Mitev bolgár politikus

Bertha Bulcsu

(1935–1997)

Farkasréten mindig meglátogatom. Nyers sziklatördelékekből rakott sírja van, elére állított kövön a neve: „Bertha Bulcsu 1935–1997”. Ciprus nő a kő előtt, lassan befedi ágaival a feliratot.

Tél volt, amikor temettük, 1997 havas, hideg tele. Borús idő. Hideg és borús volt a lelkünk, barátot veszítettünk el, régi, jó társat. Nagybeteg volt már egy ideje, de nem vette tudomásul, még akkor sem, amikor soványan, botra támaszkodva járt, nem adta meg magát a sorsnak.

Nem adta meg magát már kamaszként sem, amikor szülei válása után egyedül maradt a győri házban, ahonnan téli hajnalokon hol gimnáziumba, hol napszámba indult, hogy fenntartsa magát. Aztán később sem, amikor gyakran meg a sztálinvárosi építkezéseken dolgozott, vagy egy pécsi műhelyben festett búgócsigákat. Mert érettségi után magasabb iskolák helyett az élet leckéiből kellett kollokválnia. Küzdő ember volt, ismerte tehetségét, erejét, így jutott be Csorba Győző ajánlatára könyvtárosnak, majd újságíró lett a város lapjánál, de csakhamar hírt szerzett, ifjan, első novelláival.

Akkoriban ismertem meg, Kiss Dénes, testvéri jó barátja mutatott be minket egymásnak a Rákóczi úti Marika presszóban, ahová naponta beültem írni. Bertha soványan, nagy, vörösés hajjal, lódenkabátban, aktatáskásan érkezett Pécsről, már a Jelenkor gárdájához tartozón, ahol nekem is megjelent novel-lám. Ezerszer emlegettem, most is kikívánczik belőlem: olvastam addigra a *Jégnovella* című remekét, amit nemcsak jónak, de zseniálisnak tartottam mindig is.

Fiatalabb volt nálam, de mindig bölcsebbnek, megfontoltabbnak éreztem magamnál, az a sokféle megpróbáltatás, amiben része volt, kemény jelleművé, nagyszerű, az életet alaposan ismerő íróvá érlelte.

A novella, amivel porondra lépett, így kezdődik: *„A hálót elrejtettem a nád-ba, aztán visszamentem a hátizsákomért a lékhez. A széle meghártýásodott. Amíg a szíjakat becsatoltam, még egyszer körülnéztem. Csendes volt minden. Alkonyodott. A nap fennakadt a gyenesi nádasokon, megduzzadt, aztán vörö-sen szétfolyt a jégen.”*

Valahányszor elolvasom, megcsap a balatoni tél lehelete. A *Jégnovella* egy orvhalász története, borzongatóan pontos leírás tájról, emberről, életről. Bertha minden munkája ilyen. Puritánságában is lírai és drámai egyszerre. A Balaton mellett született, haláláig hű maradt a tájhoz novelláiban, tárcáiban – és abban is, hogy Szepezden épített magának egy kis házat a szőlőjében.

Nagy novellista volt, vonzotta a regény műfaja is, de a legmaradandóbbat a kisprózában teremtette. Elbeszélései mellett irodalmi publicisztikájában, inter-júiban, melyek kora íróinak izgalmas portréi, kiemelkedőt alkotott. Nagy erénye volt az alaposág. Írásaiban nincs tárgyi tévedés, legyen szó bármiről, hiteles. Gyanakvó természetével semmit sem fogadott érzelmi hebehurgyasággal, imponálóan férfias természete meggátolta az érzelmességtől, de olykor átsütött írásain a költői hang. Talán tájleírásaiban oldódott leginkább a tartózkodása. Otthon volt a természetben, ismerte a róka csapáját a havas mezőn, ismerte a

vizeket, erdőket, a balatoni vihar szeszélyeit, de éppen így otthon volt a városi világban is. Novellisztikája folytatása a magyar elbeszélő irodalom legjobb, legerősebb vonulatának. Bertha a nagy mesterek utóda – maga is mesterré lett. Ha angol írónak születik, könyvtárnyi monográfia, esszé készül művészetéről. Részletesen taglalná a mondatszerkezeteit, az irodalmi nyelvbe emelt jellegzetes tájszavait, valóságfeltáró módszerét, emberábrázoló tehetségét, lélektani tudását, tárgyismereteit, hangulatfestő képességét, plasztikus dialógusait, történeteinek ritmusrendszerét, műveiben a múlt és jelen összefüggéseit. De Bertha Bulcsu nem angol író. Magyar író, aki a háborút gyermekként, a rákövetkező éveket nehéz sorsú kamaszként, ifjúságát a legkeservesebb diktatúrában, írói kibontakozását bonyolult politikai korszakban élte meg, ám nem adta fel soha, és létrehozta sokféle műfajban: szépprózában, színi- és hangjátékban, publicisztikában azt az életművet, amit a korai halál ugyan nem hagyott befézni, de így is nagyszerűnek tudhatunk.

Hetvenéves lenne jövőre.

Jókat tudna írni. Jókat, fontosakat. Megítélné szellemesen a *jelenségeket*. Figyelhetnénk rá. Talán regényt írna, vagy gyönyörű novellákat...

De ha már nem adhat újat, legalább vegyük kézbe megírt könyveit. Mert gazdag világot hagyott ránk, bölcsen megítélt világot.

Szakonyi Károly

Csalog Zsolt

(1935–1997)

Utoljára akkor láttam, amikor az öreg Ladámban az Andrássy úton hajtottam végig, és a gyerekeim észrevették: ott sétál a Csalog. Sem én nem voltam jellemző helyzetben, sem ő, a sétával. Nem sétálni – menni szokott.

Utoljára most, októberben hallottam a hangját a rádióban, az '56-os könyvből olvasott fel. Olyan közvetlen volt, olyan megdöbbenően közeli, hogy rokonok, ismerősök telefonáltunk egymásnak gyorsan: kapcsolod be a rádiót. Semmit nem fakult ez a hang – nem a hangszalagon nem, hanem bennem. Szelíd és radikális volt egyszerre. Kedves és figyelmes az életben. No meg köhögős. Egyre több cigaretta. Régen Munkások, egy időben Symphonia, aztán az amerikai korszakában bizonyára egy csomó light.

Motorozott is, hogy soroljam a különbségeket, amit én komolytalannak tartottam. Volt gumicsizmás korszaka is, ezt romantikusnak. Sok korszaka volt, néhány felesége, élettársa. Nemcsak szétaprózta, hanem szét is osztogatta magát.

Elment New Yorkba is, Agi után, és mellesleg a szociográfiáján dolgozni. Akkor azt gondoltam, letehetek róla (nem sokkal később magam is New Yorkban voltam).

Csalog, mindig így mondtam, néha még h-val is írtam a nevét levelekre: Csalogh. Ő meg Kicsirácznak hívott. Az igencsak filigrán Magdival együtt. Nem az én kis méretem, inkább az ő nagy szeretetük okán.

Nem eltávolítani akartam ezzel a megszólítással, csak így volt kényelmes. Száraz. Mert amúgy egész kapcsolatunkra inkább azt mondanám: nedvdús. Nem szotyogós, nem nyálas, de minden részletében olyan gazdag, annyira érzelemmel telített – hogy nyugodtan hátat fordíthattunk egymásnak olykor hónapokra is.

Régi vágású ember, aki minden irányban – fiatalok, élet, művészetek, szegények és cigányok – nyitott volt. Talán csak az emberi butaság (na jó, meg az aljasság) tudta kihozni a sodrából.

Lehívtam két hétre Békésre, ahol a házunkban nagy nyári nudista életet éltünk. Azt hittük, a környék zártkerttulajdonosai küldték nyakunkra hirtelen a szeméremrendőrséget, holott csak a politikaiak érkeztek szemlesütve valamilyen aktuális idézéseket osztogatva. Kövér hernyó – mondta rá egy pici rokon, pedig – negyvenévesen – csak korpulens volt.

Matolay Magdi hozott össze bennünket (ez volt a közös tervek korszaka, ó, hetvenes évek!), aztán már megállt a kapcsolatunk magában is. A gyerekkori falusi élet ellenére én hamar ízig-vérig városi lettem, urbánus, ő szememben sokáig megmaradt (nem jól ismertem, nem rendszeresen, nem módszeresen) népinek. Gátat véltem itt közöttünk, holott végig egy oldalon álltunk. Állunk, állnánk ma is, ha nem feküdne vagy inkább poraiban nyugodna legalább két helyen. Mert e porokból kellett jusson Kisoroszi után másík, későbbi kedvenc háza kertjébe, Vértesacsára is.

Ablakából az Izabella utcában az udvart és a szemközti szárny aládúcolt kőfolyosóit meg egy platánfát látott. Lélegzethez sem jutva mindig mondtam neki, hogy nemigen ismerek szebb kilátást munkaasztal felől nézve. És mivel annyit mondtam neki, nem is tudom, hogy ő maga annak látta-e. De, remélem, mindannyiszor eszébe jutott, ha kinézett az ablakon. Kopott, lerobbant, hámló, düledező emeletek voltak, külső közös végével, mint kezdetben nála is, a hatodik kerületben szokványos. Mostani kilátásom – egy függönnyel takart ablak; kilátásai – hm, ez nehéz...

Rác Péter

Szűcs Imre

(1935–1991)

A mindig is eredeti szellemeket – Balázs Béla szavával „lehetetlen embereket” – termő Délvidéknek is egyedien eredeti alakja volt Szűcs Imre, akit alighanem gyermekversei őriznek meg legjobban az emlékezetben. Gyermekversek, amelyek egy háborgó lélek felfokozott érzékenységének kivételései voltak, akképpen azon a hullámhosszon zengtek, amelyen az igazságérzetüket bőrükön viselő gyermekek reagálják le a világot. Békétlen emberként is szülőföldjéhez való hűségéről tett tanúságot a bánáti szórványmagyarságból származó, udvarnoki születésű Szűcs Imre a legnehezebb időkben, s a káosz forgószelétől egyensúlyát veszítve távozott egy jobb égitestre.

„A Holdról nézve a Föld is gyönyörűen ragyog... – akár folytathatom is a *Kölyökkérülőben* című kötetének nyitó versét: »onnan letekintve / tán én is / fényes pont / vagyok«. 1988-ban, amikor ez a könyve megjelent, bizonyára még senki sem gondolt arra, hogy pár éven belül micsoda rezonanciát kapnak ezek a sorok.

A Holdról, a semmi tényérjáról letekintő Szűcs Imrét mennyire nehéz elképzelni. Emlékszem, Fehér Ferencsel jött Szabadkára, s az ő szerzői estjéről, amelyet az Életjel rendezett meg, írt később a Magyar Szóban. Majd a Csáth Körrel való együttműködés következett: gyermekverseit mondta a tagság Vajdaság-szerte. Az Üzenetnek kezdettől fogva munkatársa volt. A folyóirat főleg versfordításait és kritikáit közölte. Az utóbbiak közül különösen az elhanyagolt műfajjal, a rádiódramával foglalkozott előszeretettel. Láttam nem egyszer a magyartanárok őszi tanácskozásán s tavaly ősszel Szivácon. Változott? Nem. Élénk tekintet, lendületes beszéd. Megdöbbenő és elképzeltetlenség, hogy nincs többé az élők sorában, hogy ez a militáns, látszólag sebezhetetlen ember engedhetett a halálba sodródás szédületének. Üllőt repesztő pörölycsapások és lavinazuhogás képzete.

Gyermekverseit ismerem és szeretem, különösen azokat, amelyek a falusi, tanyasi élet mozzanatait hozzák elének: a szürkület hangulatát a kemence körül, a teásbögrén melegedő kéz jó érzését, a feketerigóról, a lovakról, a szánokról, csengőről, iskolába bicikliző gyerekekről szóló verseket. Mintha ezeken a távolba vesző nyomokon a mai gyerekeket is végig akarta volna vezetni abba a tündérvilágba, amellyé Szűcs Imre emlékei szépültek.

A lexikon hideg-röviden, tényszerűen közli: hírlapíró, költő, műfordító. Mindhárom műfaj területén hasznos munkát végzett. Nem érezte volna, hogy – mint minden alkotómunkát végző ember – ő is pótolhatatlan? Önkéntelenül adódik a kérdés: hogyan, mivel és mikor állíthattuk volna meg, téríthettük volna vissza? Hisz csak a kiúttalanság kútjába tekintő feledkezhet meg az egyszeri lét minden megtartó erejéről. Hol a híd a szakadék felett? Hágcsó a meredélyen?

Pedig ő mutatott, milyen furcsa, gyermekeknek és nekünk fogódzókat. Pergezzük csak vissza verssorait:

*Egyen, igyon, éljen vígan,
holtomiglan, holtodiglan
minden ember, minden asszony
s örömeben dalt fakasszon,*

Mindenek ellenére nádszálparipái és parazsat evő táltosai a sörényes csend országába ragadták. Hinnünk kell, hogy madárként, virágként, tiszta forrásvízként, ahogy szerette volna, tovább él közöttünk.”

Virág Ágnes
(Üzenet. Szabadka,
3. sz., 1991. március)

Mosolyóvó hely

Az embernek saját elveszejtéséhez éppen annyi energiára van szüksége, mint a megtartásához. Ez a meglepő igazság megmutatja, milyen hallatlanul fontos az életkedv, amely a fogyó életerőt is pótolni tudja, a csüggedést ellensúlyozza. Olyan jelességeket köszöntünk, akiknek életidő-naptárában jövőre betelik a kerek hetven év. Azokat tehát, akik ennyi hosszú éven át állták a sarat egy visszás korban, mely a jobb életminőséghez minden korábbinál előnyösebb kereteket teremtett, ugyanakkor a pusztta megmaradásnak sem kedvezett, s a természettől kapott vagy az elme és a kéz megfeszített munkájával, fáradtságosan létrehozott értékeket, életeket is játszi könnyűséggel vetett pusztulásba.

Miből merítették hozzá a kitarást? – ezt szeretnénk kihámozni azoknak a párhuzamos életvallomásaiból, akik 1935 tavaszán-nyarán-őszén-telén látták meg a világnak e táján a napvilágot. Kinek-kinek egy-egy jelképes pálcát szeretnénk kérni a magyar társadalomtól, olyat, amelyet a Távol-Keleten volt szokás adni a hajlott korúaknak, királyi nádipalcát, mely mindenkit arra int, hogy kötelező tisztelettel viseltesen irántuk.

Csak hát persze, ahogyan Márai Sándor írja, a fiatalság mindig királyi – az öregség mindig koldus. Önáltatásokat leleplező, eligazodáshoz jó stratégiákat ajánló könyvében, az Öregek kalauzában Nagy Endre így írja le az elkeserítő érzést: az élet folyása egyszerűen belesikkad az öregség Szaharájába. Az öregség megmaradt annak az irdatlan pusztaságnak, amilyennek a természettől kaptuk. „Sőt Platón korától, amikor az aggastyánok köré áhítatos tisztelettel gyülekeztek az ifjú tanítványok, eljutottunk a máig, amikor a kor hetyke uralkodó szava, hogy: »helyet a fiataloknak!«”

Iván László a Mindentudás Egyetemén meggyőzően érzékeltette, hogy az öregedés és az öregség jegyében telő században a fenntartható egészség, a megelőzés, az egyénre szabható egészségügyi és szociális ellátás, nem utolsósorban a hosszabb élettartam értékírányult életminőségének kihívása kerül előtérbe. A hosszú öregség és/vagy örök ifjúság régi kérdése újult formában.

Mert szédítő a fiatalság varázsa. A jóléti országokban idegméreggel (botoxszal) csálnak mosolyt a ráncos arcra. A befecskendezett hatóanyag elzsibbasztja, átmenetileg megbénítja a mimikai izmokat. A kúrát időnként meg kell ismételtetni. Mellékhatásként a kezelt terület közelében újabb ráncok keletkezhetnek. A merev, kifejezéstelen faarc kialakulásának veszélye is fennáll.

Amikor ezen az esten jubilánsainkat családias bankettjükön élőben köszöntjük, mindennapos bajainkra vigasz – mint sok hányattatásukra talán nekik is –, ha nálunk és tőlük sehol nem műmosoly lesz, amit arcukon viszontlátunk.

Az öregedő szív elixírjei közé sorolják a fekete ribiszkét, a galagonyát, a homoktövist, a macskagyökeret, a medvehagymát, a rozmaringot, a szúrós gyöngyajakat, a páfrányfenyőt. Mi az évkönyvünket is annak szánjuk, elixírnek. Mert kell egy elixír és kell az óvó hely – igazi mosolyóvó hely –, azoknak, akiknek legtöbbször hatvan éve az óvóhely emléke vésődött legmélyebben.

Hetvenhat jeles hetvenes

Aradszky László • Arday Lajos • Baráth Lajos • Baska József
Bedecs Éva • Bertók László • Bodó Györgyi • Chochol Károly
Czeizel Endre • Czigány Lóránt • Czigány Magda
Csányi Vilmos • Csirpák Emilné • Dallos Szilvia
Devich Sándor • Sz. Egyed Emma • Elekes Ferenc
Ember Judit • Ezüst György • Ferdinandy György • Finta József
Földy Ferenc • Funk Miklós • Fülöp Zsigmond • Garai László
Gombáné Lábos Olga • Gombkötő Gábor
Gyémánt László • Gyurkó Henrik • Halák László
Hangay Zoltán • Havas Ferenc • Holl János • Incze Béla
Jászai László • Käfer István • Kara György • Katona Ádám
Kertész Alice • Kocsis Tamás • Koltai János
Kopeczky Lajos • Kozma Dezső • Lux Antal • Makovecz Imre
Medgyesi Mária • Mezei Gábor • Molcer Mátyás
Orosz István • Paizs László • Pájer Emília • Pethő Bertalan
Polonyi Péter • Ranschburg Jenő • Révész Bertalan
Rudas János • Sári József • Schönerné Pusztai Ilona
Simai Mihály • Sipos Péter • Sváby Lajos • Szabados Tamás
Szekér Endre • Szopori Nagy Lajos • Szőke György
Taxner-Tóth Ernő • Terényi Ede • Törőcsik Mari • Tózsér Árpád
Urvári Sándor • Vajda Béla • Vajda Mihály • Vissy Károly
Záhorczik Nándor • Zászlós Levente • Zsolnai József

Ára: 750 Ft. Előfizetés: 4000 Ft.

Előfizethető a postahivatalokban a szerkesztőség címén:
1014 Budapest, Szentháromság tér 6. III. em. 14.
Fogadóórak: csütörtökönként 10–18 óráig

Folyóiratunk a hírlapboltokon kívül kapható Budapesten
a Balassi, az Euroklub, az Osiris, a Pont, a Vince
és a Kálvin téri Cartaphilus könyvesboltban, a Fonóban,
valamint az Írók Boltjában.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-29902327